TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALEDE GAZ KULLANIMININ İNSAN HAKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ali Konuralp
141128106

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Aralık, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ALİ KONURALP'ın "Toplumsal Olaylara Müdahalede Gaz Kullanımının İnsan Hakları Açısından İncelenmesi" başlıklı tezi 30.12.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca İnsan Hakları Anabilim Dalı Yüksek Lisans/~~Doktora tezi~~ oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~, başarılı/~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Prof. Dr. İoanna KUÇURADİ (Danışman) Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi BErgen Coşkun ÖZÜAYDIN Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Özge Yücel DERİCİLER Özyeğin Üniversitesi	.....

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ahu Tuncel Ünkal

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	1/1

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

31/12/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ali Konuralp

Hazırlayan	Kalite Koordinatörü	Kurumsal Yetkili
İlgili Birim	Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Prof. Dr. Belma AKŞİT

(Doküman No: FR-178; Yayın Tarihi: 01.03.2018; Revizyon Tarihi: ; Revizyon No:00)

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada konunun seçilişi ve oluşumunda ilgi, destek ve yardımlarını esirgemeyen ve yaptığı yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle tezin son halini almasında ve meslek yaşamım için şimdiye kadar önemini yeterince kavrayamadığım insan haklarının bu öneminin bende sağlam bir yer edinmesine ve insan haklarına daha farklı açılardan bakmama vesile olan, bana vermiş olduğu destek ve yardımlarından dolayı değerli hocam, Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye, ayrıca önerileriyle tez çalışmamda bana yol gösteren Dr. Öğretim Üyesi Neşe Şahin Taşğın'a, bütün katkıları için teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak sevgili eşim Kevser Konuralp'e, tez çalışmamda bana sabırla katlandığı ve beni desteklediği için sonsuz ilgi ve anlayışından dolayı kendisine minnettar olduğunu belirtmek isterim.

Ali Konuralp

Aralık, 2019

ÖZ

TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALEDE GAZ KULLANIMININ İNSAN HAKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ali Konuralp
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Toplumsal olaylara müdahale eden kolluğa hukuk, belirli durumlarda zor kullanma, bu arada da gazlar kullanma yetkisini vermektedir. Gaz kullanma uygulamaları hukuka uygun olmakla birlikte, acaba insan hakları bakımından durum ne? Çalışmamızın amacı, toplumsal olaylara müdahalede gazların kullanılmasının ve yarattığı bazı sonuçların insan hakları açısından incelenmesidir.

Tezin birinci bölümünde, kolluk kuvvetlerinin toplumsal olaylarda gaz kullanmasına izin veren kanun ve yönetmelikler incelenmiş ve gösterileri dağıtma amacıyla gaz silahlarının kullanımının hukukî boyutu belirtilmiştir. İkinci bölümde ise, temel hakların sınırlandırılması üzerinde durularak, kolluk kuvvetlerinin neden olduğu hak ihlalleri AİHM ve Anayasa Mahkemesinden örnek kararlarla gösterilmiştir.

Sonuç olarak, kolluk kuvvetlerinin belirli durumlarda kullanmaya yetkisi olduğu göz yaşartıcı gazların ve biber gazlarının hukuka uygun, fakat insan haklarına aykırı bir uygulama olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal olay, Zor kullanma, Göz yaşartıcı gazlar, Biber gazı, Hakların sınırlandırılması.

ABSTRACT

EXAMINING THE USE OF GAS IN INTERVENTIONS IN PUBLIC EVENTS IN TERMS OF HUMAN RIGHTS

Ali Konuralp
Master's Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Programme
Advisor: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi
Maltepe University, Graduate School of Social Sciences, 2019

The law entitles the police to use force, and at the same time the use of gas in certain public events. The use of gas is legal; however, what is the case seen from the perspective human rights? The purpose of our study is to examine certain consequences of the use of gas in interventions in public events from the viewpoint human rights.

In the first part of the thesis, the laws and regulations are examined which entitle police force to use gas in public events, as well as the legal dimension of the use of gas used for dispersion of demonstrators. In the second part, the limitation of rights is discussed, and the abuse of rights resulting from police force have been examined in detail considering decisims of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court.

İt was concluded that the use of gases and pepper spray, which the police force may use in certain cases, are legal but contrary to human rights.

Keywords: Public event, Use of force, Tear gases, Pepper spray, Limitation of rights.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR x
ÖZGEÇMİŞ xi
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
BÖLÜM 2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE, MEVZUAT: TOPLUMSAL OLAYLARDA ZOR KULLANMA, GAZLAR VE GAZ KULLANIMININ İNCELENMESİ 5
2.1. Temel Kavramlar 5
2.1.1. Toplumsal Olay 5
2.1.2. Toplantı 6
2.1.3. Gösteri Yürüyüşü 6
2.1.4. Topluluk 6
2.1.5. Toplumsal Hareketler 7
2.1.6. Kolluk 7
2.1.7. Kamu Emniyeti 8
2.1.8. Kamu Düzeni 8
2.2. Toplumsal Olaylara Müdahalede Kolluğa Zor Kullanma Yetkisi Veren Kanun ve Yönetmelikler 8
2.2.1. T.C. 1982 Anayasası 8
2.2.2. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu (PVSK) 9
2.2.3. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu 11
2.2.4. 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu (JTGYK) 13
2.2.5. 5564 Sayılı Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkında Kanun 13
2.2.6. Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği (PÇKY) 14
2.3. Toplumsal Olaylarda Zor Kullanma 15
2.3.1. Zor Kullanma 15
2.3.2. Genel Olarak Zor Kullanmanın Koşulları 17
2.3.3. Zor Kullanmanın Koşulları 18
2.3.3.1. Yasallık (Kanunilik) 18
2.3.3.2. Zorunluluk (Mecburiyet) 18
2.3.3.3. Orantılılık/Oranlılık (Ölçülülük) 19
2.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Dağıtılacağı Durumlar 19
2.4.1. Bildirim Yükümlülüğüne Aykırı Düzenlenen Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahale 20
2.4.2. Kanuna Aykırı (Barışçıl Olmayan) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahale 22

2.4.3. Yürüyüş Yeri ve Zamanı Kısıtlamasına Uyulmayan Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahale 23
2.5. Toplumsal Olaylara Müdahale Esasları ve Aşamaları 23
2.6. Toplumsal Olaylarda Karşıt Göstericiler Sorunu 25
2.7. Toplumsal Olaylarda Gazların ve Gaz Silahlarının Kullanımının İncelenmesi 26
2.7.1. Toplumsal Olaylarda Kullanılan Göz Yaşartıcı Gazların İncelenmesi 27
2.7.1.1. Gazların İnsan ve İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri 28
2.7.1.1.1. Fizyolojik Etkileri 29
2.7.1.1.2. Psikolojik Etkileri 29
2.7.1.1.3. Gaza Maruz Kalanlara İlkyardım Uygulaması 30
2.7.2. Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatlarını Kullanma Taktikleri 30
2.7.2.1. Açık Alanlarda Kullanımı 31
2.7.2.2. Kapalı Alanlarda Kullanımı 31
2.7.3. Gaz Fişeği Kullanımında Dikkat Edilmesi Gereken Standartlar 32
2.7.4. Gaz Fişeği Kullanımında Dikkat Edilecek Müdahale Kademeleri 32
2.7.5. Toplumsal Olaylarda Biber Gazı Uygulama Yöntemi 33
2.7.6. Kolluk Kuvvetlerinin Göz Yaşartıcı Gaz ve Biber Gazı Kullanabilmesinin Koşulları 34
2.8. Gaz Kullanımının Hukuki Boyutu 36
2.8.1. AİHM Kararlarında Biber Gazı Kullanımına İlişkin Genel Değerlendirme 37
2.8.2. AİHM Kararlarında Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımı ile İlgili Sorunlar 39
2.8.3. Toplumsal Olaylara Müdahalede Gaz Kullanımıyla İlgili Ulusal Mevzuattaki Sorunlar 41
2.9. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımıyla İlgili Görüşler 44
BÖLÜM 3. TOPLUMSAL OLAYLARDA GAZ KULLANIMINDAN KAYNAKLANAN İNSAN HAKLARI İHLALLERİNİN İNCELENMESİ 47
3.1. Toplumsal Olaylara Müdahalede Gaz Kullanımı Neticesinde İhlal Edilen Hakların İnsan Hakları Sınıflandırmasındaki Yeri 48
3.2. Toplumsal Olaylara Müdahalede Hakların Sınırlanmasında Temel Şartlar 51
3.3. Sınırlandırma Bakımından Toplumsal Olaylarda İhlal Edilen Hakların İncelenmesi 57
3.3.1. Sınırlandırma Bakımından Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü 57
3.3.2. Sınırlandırma Bakımından İfade Özgürlüğü 58
3.3.3. Sınırlandırma Bakımından Yaşam Hakkı 59
3.3.4. Sınırlandırma Bakımından Sağlık Hakkı 60
3.3.5. Sınırlandırma Bakımından İşkence Yasağı 61
3.4. Toplumsal Olaylara Müdahalede İhlal Edilen Hakların İnsan Hakları Açısından İncelenmesi (Kolluk Kuvvetlerinin Neden Olduğu Hak İhlalleri) 61
3.4.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı 62
3.4.1.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri 62
3.4.1.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Açısından İncelenmesi 64
3.4.1.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler 66
3.4.2. İfade Özgürlüğü 68

3.4.2.1. İfade Özgürlüğü Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri ... 68
3.4.2.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının İfade Özgürlüğü Hakkı Açısından İncelenmesi ... 70
3.4.2.3. İfade Özgürlüğü Hakkı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler ... 71
3.4.3. Yaşam Hakkı ... 71
3.4.3.1. Yaşam Hakkı Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri ... 71
3.4.3.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının Yaşam Hakkı Açısından İncelenmesi ... 75
3.4.3.3. Yaşam Hakkı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler ... 77
3.4.4. Sağlık Hakkı ... 78
3.4.4.1. Sağlık Hakkı Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri ... 78
3.4.4.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının Sağlık Hakkı Açısından İncelenmesi ... 81
3.4.4.3. Sağlık Hakkı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler ... 81
3.4.5. İşkence Yasağı ... 82
3.4.5.1. İşkence Yasağı Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri ... 82
3.4.5.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının İşkence Yasağı İhlali Açısından İncelenmesi ... 87
3.4.5.3. İşkence Yasağı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler ... 88
3.5. Kolluk Kuvvetlerinin Neden Olduğu Hak İhlallerinin Felsefî-Etik Bakımından Değerlendirilmesi ... 89
3.6. AİHM ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında İhlal Edilen Hakların İncelemesi ... 91
3.6.1. Anayasa Mahkemesinden Örnek Kararlar ... 91
a) Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu (Başvuru No:2013/3924, Karar Tarihi: 06.01.2015) ... 91
b) Hüseyin Caruş Başvurusu (Başvuru No: 2013/7812, Karar Tarihi: 06.10.2015) ... 92
c) Onur Cingil Başvurusu (Başvuru No: 2013/7836, Karar Tarihi: 16/4/2015)… ... 93
d) Mehmet Güneş Başvurusu (Başvuru No: 2015/16417, Karar Tarihi: 11.12.2018) ... 94
3.6.2. AİHM'den Örnek Kararlar ... 94
a) Ali Güneş-Türkiye Davası (Başvuru No: 9829/07, Karar Tarihi: 10.04.2012) ... 94
b) Abdullah Yaşa ve Diğerleri Türkiye Davası (Başvuru No: 44827/08, Karar Tarihi: 16.07.2013) ... 96
c) Ataykaya-Türkiye Davası (Başvuru No: 50275/08, Karar Tarihi: 22.07.2014) ... 97
BÖLÜM 4. SONUÇ ... 98
KAYNAKÇA ... 102

KISALTMALAR

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AY : Anayasa

AYM : Anayasa Mahkemesi

BM : Birleşmiş Milletler

EGM : Emniyet Genel Müdürlüğü

İHEB : İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

JTGYK : Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu

JTGYY : Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Yönetmeliği

KSS : Kimyasal Silahlar Sözleşmesi

PVSK : Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu

PÇKY : Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği

SSHS : Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

TGYK : Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

TBB : Türkiye Barolar Birliği

TOMA : Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı

TDK : Türk Dil Kurumu

TTB : Türk Tabipleri Birliği

ÖZGEÇMİŞ

Ali Konuralp

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2019	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı
Ls.	2005	Trakya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Lise	1998	Ataköy Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2005-2019	Jandarma Genel Komutanlığı

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2006-2019	Üye : TSK Dayanışma Vakfı

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : İstanbul, 04.10.1981 Cinsiyet: E
Yabancı diller : İngilizce (orta)
E-posta : akonuralp26@hotmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Herkesin önceden izin almadan barışçıl bir şekilde düzenleyebileceği ve katılabileceği bütün toplantıların ana amacı, düşüncelerin özgürce ifade edilebilmesine imkân tanımaktır. Çoğunlukla şehirlerde, sokaklarda, kamuoyunun ilgisinin çekilebileceği umuma açık yerlerde düzenlenen böyle toplantılarda, hem çevrenin güvenliğini sağlamak, hem de yapılacak toplantıların güven içerisinde icra edilmesini sağlamak için kolluk kuvvetlerine önemli görevler düşmektedir. Müdahale edilmesi gereken durumların ortaya çıkması halinde, kolluğun uygulayacağı yöntemlerde bireylerin toplanma özgürlüğüne saygı göstermesi, güç kullanımına hiç başvurmaması, başvurduğu zaman da göstericilerin insan haklarını ihlal etmemesini kolluk kuvvetlerinden beklemek ve bunu istemek bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse kolluk kuvvetlerinin, toplumsal olaylara yapılacak bütün müdahalelerinde insan haklarına aykırı davranışlarda bulunmaması gerektiği her zaman göz önünde tutulmalıdır.

Ülkemizde meydana gelen bütün toplumsal olayların ortaya çıktığı yerler kolluk kuvvetlerinin görev alanına girmektedir. Bu tür toplantılarda kullanılan, belirli sınırlar içinde hukuka uygun olabilen, ama başta yaşama hakkı olmak üzere, insan haklarına aykırı bir uygulama olan gaz kullanımı bu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır.

Meydana gelen toplumsal olaylarda, çok defa topluluğun şiddet kullandığı görülmekte, bunun sonucunda da kolluk, olayların gelişme durumuna göre yasal sınırları dâhilinde zor kullanma yöntemlerine başvurma durumunda kalabilmektedir. Ancak, müdahale esnasında hem gösterici grubun davranış şekilleri, hem de kolluk kuvvetlerinin gruba müdahale şekilleri olayların akışını etkileyen unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Zor kullanma fiziksel müdahaleyi içerdiği için, insanlara karşı yapılan zor kullanma uygulamaları nedeniyle toplanmalar ve gösterilerin düzenlenme amaçlarından uzaklaşılmakta, kolluğun yanlış uygulamaları ve insan haklarına aykırı olarak gaz kullanımı daha çok ön plana çıkmaktadır.

1990'lı yıllardan beri kullanımı oldukça yaygınlaşan göz yaşartıcı gazlar ve biber gazı, ülkemizde neredeyse bütün olaylarda kolluk kuvvetleri tarafından oldukça yaygın, çok defa da keyfi şekilde kullanılmakta ve çok sık kullanılan bir yöntem olması nedeniyle, herkesin belli belirsiz zamanlarda gaza maruz kalabileceği bir kimyasal madde haline gelmiş bulunmaktadır.

Toplumsal olaylarda kullanılan gazlarla ilgili yapılan araştırmalar, bunun insan haklarını ihlal ettiğini ve insan sağlığına olumsuz etkisini ortaya koymaktadır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu[1], 2014 yılında yayınlamış olduğu "Gezi Parkı Olayları Raporu"yla, ülkemizde Gezi Parkı olayları olarak adlandırılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri esnasında meydana gelen insan hakları ihlalleri ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Gezi Parkı olayları ülkemizde son yıllarda meydana gelen en büyük çaplı olaylardan birisidir. İçişleri Bakanlığının yayınlamış olduğu verilere göre 28 Mayıs-6 Eylül 2013 tarihleri arasında 80 ilde müdahale edilen, toplamda 5532 olay meydana gelmiş olup bu olaylara 3.611.208 kişi katılmıştır. Uzun bir süre devam eden toplantı ve gösteri yürüyüşleri neticesinde meydana gelen olaylar, ülkemizi uzun yıllar boyunca unutulmayacak boyutta derinden sarsmıştır (TİHK, 2014, s. 7). Türkiye İnsan Hakları Kurulu üyeleri, 2013 yılı Temmuz ve Ekim ayları arasında sivil toplum kuruluşlarıyla yaptıkları görüşmeler neticesinde, Gezi Parkı olaylarıyla ilgili olarak bu kuruluşların görüş ve bilgilerini alarak bazı tespitlerde bulunmuşlardır. Bu tespitler içinde bizim için önemli olan, toplumsal olaylarda kullanılan gazlar neticesinde meydana gelen hak ihlalleridir.

Konunun seçiliş nedeni, toplumsal olaylara müdahalede bir kolluk uygulaması olarak göz yaşartıcı gazların ve biber gazının en başta ve yaygın bir şekilde kullanılan bir yöntem olması nedeniyle gündemi oldukça meşgul ederek sürekli konuşulması ve kullanılan gazların insan haklarını ihlal etmesidir. Son yıllarda, ülkemizde toplumsal olaylara müdahalede gaz kullanımı o kadar geniş boyutlara ulaşmıştır ki, gaza maruz kalanlarda ortaya çıkan yaralanmalar, ciddi sağlık problemleri ve ölümle sonuçlanan olayların sayısının artması bu konuyu daha da önemli bir hale getirmektedir.

[1] İnsan haklarını koruma mekanizmalarının etkinleştirilmesi amacı doğrultusunda hazırlanan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu Tasarısı, 6 Nisan 2016'da yasallaşmasıyla Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun yerine faaliyet göstermeye başlayarak adı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu olmuştur.

Bütün bu hususlar göz önüne alındığında tezin amacı, toplumsal olaylara müdahale eden kolluk kuvvetlerinin zor kullanma uygulamalarına başvurması, her ne kadar hukuka uygun olsa da, bu uygulamaların neticesini insan hakları açısından incelemek, gaz kullanımını sorgulamak, gaz kullanımını sonuçlarıyla birlikte ele almaktır. Tezde "Hukuka aykırı olmayan, ama insan haklarına aykırı olan düzenlemeler karşısında ne yapılabilir?" sorusuna cevap aranmaktadır.

Tez iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, toplumsal olaylar kapsamında karşımıza çıkan kavramların öncelikli olarak tanımlaması yapılarak, kolluk kuvvetlerine zor kullanma yetkisi veren kanun ve yönetmelikler, toplumsal olaylarda kolluk kuvvetlerinin gaz kullanabilmesinin yasal dayanakları, zor kullanmanın şartları, toplumsal olayların dağıtılacağı durumlar, toplumsal olaylara müdahale esasları ve aşamaları, toplumsal olaylarda karşıt göstericiler sorunu anlatılarak, göz yaşartıcı gazların ve biber gazının insan sağlığına fizyolojik ve psikolojik etkileri açıklanmıştır. Devam eden kısımda, toplumsal olaylarda kullanılan gazların ve gaz silahlarının kullanımının incelenmesi ve bu silah, araç ve gereçleri kullanma taktikleri, gaz fişekleri kullanımında dikkat edilmesi gereken standartlar ve müdahale kademeleri, toplumsal olaylarda biber gazı uygulama yöntemi, kolluğun olaylarda gaz kullanmasını gerektiren koşullar, gaz kullanımının hukuki boyutu ve toplumsal olaylarda gaz kullanımının sağlık ve insan haklarına uygunluğu açısından değerlendirmelerin yapıldığı görüşler anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, toplumsal olaylarda gaz kullanımı insan hakları açısından incelenmiştir. Yine bu bölümde hakların hukukla sınırlandırılmasının şartları açıklanmış ve kolluk kuvvetlerinin neden olduğu insan hakları ihlalleri belirtilmiştir. Daha sonra hukukun müsaade ettiği müdahaleler açısından toplumsal olaylarda ihlal edilen haklar tek tek incelenmiştir. Konumuz gereğince toplumsal olaylarda ihlal edilen hakların öncelikle ifade özgürlüğü hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, yaşam hakkı ve kapsadıkları, sağlık hakkı olduğunu görmekteyiz. Bu belirttiğimiz ihlal edilen hakların sırasıyla tanımlaması yapılarak, sözleşme ve belgelerde geçtiği şekli, haklarla ilgili olarak devletlerin yükümlülükleri, toplumsal olaylarda gaz kullanmanın belirtilen haklarla ilgisi kurularak ihlal edilen hakların incelenmesi ve kolluk kuvvetlerinin neden olduğu hak ihlallerinin felsefî-etik açıdan değerlendirilmesi anlatılmaktadır. Son olarak

da Anayasa Mahkemesi ve AİHM karalarından örnek bazı kararlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

BÖLÜM 2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE, MEVZUAT: TOPLUMSAL OLAYLARDA ZOR KULLANMA, GAZLAR VE GAZ KULLANIMININ İNCELENMESİ

Toplantı ve gösterilerde, kişilerin topluluk psikolojisi gereği toplulukla hareket etmelerinden dolayı meydana gelen olaylara müdahale etmek ve topluluğu kontrol altına almak, kolluk kuvvetlerince oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle, kolluk kuvvetleri, toplumsal olaylara müdahaleler esnasında insan hakları bilgisiyle hareket etmelidir. Ayrıca olaylara müdahalede uygulayacağı bütün teknik ve taktik konuları bilmek ve bütün yasal mevzuata hâkim bir eğitim seviyesinde olmak zorundadır.

Bu çalışmanın anlaşılırlığını sağlayabilmek için, öncelikle bu bölümde toplumsal olaylar ve toplantı ve gösterilerde karşımıza çıkan terimlerin tanımlamalarını yaparak, müdahale edilen olaylarda kolluk kuvvetlerine kanunlar ve yönetmeliklerle verilen zor kullanma görev ve yetkilerini insan hakları kapsamında inceleyeceğiz.

2.1. Temel Kavramlar

Toplumsal olaylara müdahaleler ve bu müdahalelerde gaz kullanımıyla ilgili olarak "toplumsal olay", "toplantı", "gösteri yürüyüşü", "topluluk", "toplumsal hareketler", "kolluk", "zor kullanma", "kamu emniyeti", "kamu düzeni" kavramlarının tanımlamalarının yapılması, konunun anlaşılır kılınması açısından önem arz etmektedir.

2.1.1. Toplumsal Olay

Toplumsal olay: " Kalabalık veya topluluğun, bir ilin sınırları içerisinde kamu düzenini ve güvenliğini tehdit etmesi, bu tehdidini daha ileri götürerek saldırgan olması, bu saldırıları ile mal ve cana zarar vermesi şeklinde meydana gelen olaylardır" şeklinde tanımlanmaktadır (Önleyici Kolluk Hizmetleri, 2014, s. 27-4). Yine başka bir tanım da şu şekildedir: "Daha ziyade birden fazla kişiyi ilgilendiren, isteyerek veya istemeyerek yasa dışı yollara ve şiddete dönüşebilecek; devletin nizamını veya kişilerin anayasal hak ve hürriyetlerini tehdit etmesi muhtemel tüm olaylardır" (Göksu, 2007, s. 47).

Toplumsal olayların oluşumunda kültürel ve coğrafî koşulların yanı sıra toplumlardaki ideolojik, ekonomik ve siyasî faktörlerin de etkisi vardır. Toplumsal olaylar, içinde meydana geldikleri koşulların zaman ve mekâna göre değişmesi ve bunun neticesinde içinde bulunulan zaman ve mekânın etkisi göz önünde tutulması gerekli olan hususlardandır (Can ve Taşçı, 2016, s. 152).

2.1.2. Toplantı

2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu 2. maddeye göre, "Toplantı; belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarını" ifade eder.

2.1.3. Gösteri Yürüyüşü

2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu 2. maddeye göre, "Gösteri yürüyüşü; belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşleri" ifade eder.

2.1.4. Topluluk

Topluluk: "Aynı fikir ve düşünceleri paylaşan, aynı amaca yönelik eylem birliği içinde olan, örgütlenmiş ve lideri olan insanların meydana getirdiği kitlelerdir" (Önleyici Kolluk Hizmetleri, 2014, s. 27-4). Toplulukta birliktelik duygusu hâkim olup bunları bir arada tutan şuur, amaçladıkları ideallerini ve inançlarını gerçekleştirme arzusudur. Topluluk davranış şekillerine göre dört gruba ayrılmaktadır;

Saldırgan Topluluk: Devletin anayasal düzenini bozmayı amaç edinen ve planlı programlı hareket eden topluluktur.

Barışçıl Topluluk: Yasalara uygun veya aykırı bir araya gelen ve herhangi bir saldırı amacı olmayan, sadece sesini yetkili kurumlara duyurmayı hedef edinmiş topluluktur.

Hedefi Belli Topluluk: Amaçladıkları isteklerini gerçekleştirmek için bir araya gelen, boykot, gösteri yürüyüşü gibi eylemlerle amaçlarına ulaşmaya çalışan topluluktur.

Anlamlı Topluluk: Ortak amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelmiş, aynı düşünce ve duyguların hâkim olduğu topluluktur.

Topluluğun belli başlı ortak özellikleri vardır; topluluk içerisinde bulunan kişiler örgütlenmiş olup bir lider yönetiminde ortak hareket ederler. Ortak bir amaç ve eylem birliktelikleri vardır. Davranışlarında akılla hareket etmezler, daha çok duyguları ve heyecanları yönlendirici olmaktadır. İçinde bulundukları topluluğun psikolojik etkisi ve baskısı altında oldukları için yasadışı eylemlere yönlendirilmeleri oldukça kolaydır (Önleyici Kolluk Hizmetleri, 2014, s. 27-5).

2.1.5. Toplumsal Hareketler

Toplumdaki koşullar ve psikolojik etkenler insanları toplumsal hareketlere itmektedir. Toplumsal hareketler, insanların taleplerini ifade edebildiği ve sorunlarına yasal çerçeve içerisinde çözüm bulabilecekleri hareketlerdir. Bu noktada toplumsal tepkiler meşru yollarla yapılırsa toplumsal hareketlerin yasal olmayan yollara sapması önlenebilir. Fakat mevcut sorunlara yasal zemin içerisinde çözüm bulunulacağına inanılmaz ise eğer, bunun toplumsal hareketlerin başlaması için geçerli bir sebep olabileceğini söyleyebiliriz (Önleyici Kolluk Hizmetleri, 2014, s. 27-7).

Yapılan literatür çalışmalarında kabul edilen ortak görüşlere göre toplumsal hareketler şu şekilde tanımlanmaktadır:

> Toplumsal hareketler; birbirleriyle dayanışan, ortak bir fikri ve duyguyu paylaşan, haksızlık veya eşitsizlik olarak gördükleri bir meseleyi çözmek için seferber olup sorunlarının kaynağı olarak belirledikleri aktör ve/ veya kurumlara yöneltilmiş protestolar düzenleyen, süreklilik kazanmış enformel toplumsal ağlardır (Bayhan, 2014, s. 26).

2.1.6. Kolluk

Devlet, ülkesinde emniyet ve asayişi sağlama, vatandaşlarının huzur ve güven içerisinde yaşayabileceği bir ortam oluşturma ve mevcut güvenlik ortamını koruma, suçları önleyerek kamu düzenini sağlama görevini, güvenlik kuvvetleri olarak isimlendirdiğimiz kolluk vasıtasıyla yerine getirmektedir. Kolluk kuvvetlerinin yapacakları görevlerinin ana kaynağı ise, kanunların kendilerine vermiş olduğu yetkilerdir. Kolluk, "Kollama, suçları önleme, suça el koyma, suçluyu ve suç alet ve edevatını ele geçirme, delilleri toplama, suçlarla mücadele etme, toplumda kanun

hâkimiyetini, huzur ve güveni sağlamakla görevli birimlerin tamamına" verilen isimdir. (Bıçak, 2011, s. 142). Kolluğun, ülkemizde genel olarak polis, jandarma ve sahil güvenlikten oluştuğunu görmekteyiz. Bunlar, "genel kolluk" olarak adlandırılmaktadır ve görev yaptıkları sorumluluk sahası içerisinde kamu düzenini, insan haklarını göz önünde bulundurarak korumak ve sağlamakla görevlidirler. Görev alanı olarak daha dar anlamda özel kolluk çeşitleri de bulunmaktadır. Fakat konumuz gereğince özel kolluk konusuna değinilmeyecektir.

2.1.7. Kamu Emniyeti

"Kamu emniyeti", objektif hukuk düzeninin, bireylerin sübjektif hak ve hukuki menfaatlerinin, devlet ile hükümranlık yetkisi sahibi diğer süjelerin, kurum ve kuruluşların zarar görmekten masun tutulmuş ve korunmuş olması olarak tanımlanabilir (Yenisey, 2015, s. 9).

2.1.8. Kamu Düzeni

"Kamu düzeni", toplumda insanların birlikte yaşamaları için uyulması gereken fakat yazılı olmayan kuralların tümüne denir. Kamu düzeni, toplumdaki insanların bir arada yaşamalarını sağlamak açısından uyulması zorunlu olan ve toplumda geçerli olan sosyal ve etik değerlere göre belirlenen normların tümünü ifade eder (Yenisey, 2015, s. 10).

2.2. Toplumsal Olaylara Müdahalede Kolluğa Zor Kullanma Yetkisi Veren Kanun ve Yönetmelikler

2.2.1. T.C. 1982 Anayasası

Anayasanın 13. maddesinde[2], temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmadan, sadece yine anayasada geçen maddelerde belirtilen sebeplerle ve kanunla sınırlanabileceği belirtilmektedir. Bu maddeyle, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının şartları belirtilmiştir. Kolluk kuvvetlerinin olaylara müdahale ederken zor kullanma kapsamında gaz kullanımına başvurduğu durumlarda yapılan

[2] Anayasa m.13: Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

müdahaleler neticesinde kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin kullanılmasına bazı sınırlamalar getirilmesi söz konusu olmaktadır. Burada kolluk kuvvetlerinin hak ve özgürlüklere yapacakları müdahalelerin ancak yasaya uygun olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Demokratik toplumlarda yapılacak tüm müdahaleler Anayasada geçen gereklilik ve orantılılık ölçütlerine kesinlikle aykırı olmamalıdır, hak ve özgürlükler kesinlikle kullanılamaz duruma getirilmemelidir.

Anayasanın 17. maddesine[3] göre, kişi dokunulmazlığı temel bir hak ve özgürlük olarak düzenlenmektedir. Bu madde, kolluk kuvvetlerinin güç kullanma yetkisi ve olaylara müdahalede uygulayacağı güç seviyeleri için temel oluşturmaktadır. Kişinin vücut bütünlüğüne dokunulmaması da yasalarla güvence altına alınmıştır.

Anayasanın 34. maddesi[4], toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını açıklamaktadır. Bu hakkın kullanılmasında uygulanması gereken usullerin kanunda gösterildiği ifade edilmektedir. Buna göre, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Yönetmeliğinde Anayasada belirtilen bu hakların ve düzenlemelerin, şekil, şart ve usullerinin nasıl uygulanacağını ve uygulamada bu hususlara uyulması gerekliliğini anlamaktayız.

2.2.2. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu (PVSK)

Kolluk kuvvetlerine, görevini yerine getirirken yasaların kendisine vermiş olduğu yetkileri dâhilinde ve bu amaçla ilgili olarak zor kullanma yetkisi verilmiştir. Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununda (PVSK), hangi durum ve şartlarda ve kime karşı nasıl bir zor kullanmaya başvurulacağı, uygulama esnasında kolluk kuvvetlerinin uyacağı kurallar kapsamlı bir şekilde belirtilmiştir.

---

[3] Anayasa m. 17: Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz. Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

[4] Anayasa m. 34: Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

PVSK'nın 16. maddesi, kolluk kuvvetlerinin zor ve silah kullanma yetkisini anlatmaktadır. Bu madde kolluk kuvvetleri için zor kullanmada en kapsamlı ve açıklayıcı kanun maddesidir. 16. maddenin 1. fıkrasına[5] göre kolluk görevlileri, olaylara müdahale ederken kendilerine direnen kişilere karşı ve bu direnişi kırabilmek için direnişle ölçülü ve orantılı olacak şekilde güç kullanmaya yetkilidir. Yani, zor kullanma, ancak direnmeyi durduracak derecede olmalıdır. Aksi takdirde, güç kullanmada bu sınır aşıldığında ayrıca kanunlarda karşılığı olan ceza yaptırımları ortaya çıkmış olacaktır. Kolluk kuvvetleri, PVSK'nın 16. maddesinin 2. fıkrasıyla[6] kendilerine verilen yetkilere göre kademeli olarak artan ölçüde bedenî güç, maddî güç ve son olarak da silah kullanımı şeklinde olaylara müdahale etmektedir. PVSK'nın 16. maddesinin 3. fıkrasının (b) bendinde[7], maddî gücün tanımlaması yapılarak, kolluk kuvvetlerinin olaylara müdahale ederken direnen kişilere karşı bedenî gücün dışında kullanmış oldukları göz yaşartıcı gazlar, tozlar, biber gazları, uygulanan maddî güç kapsamı içerisinde geçen araç ve gereçler kapsamına girdiği ifade edilmektedir.

Toplumsal olaylara müdahalede kolluğun kullanmış olduğu bütün göz yaşartıcı gazlar, silahlar ve malzemeler bu maddede geçen maddî güç unsurlarına ek olarak, sadece uygulanan kişileri değil, bunun yanında olaylarla ilgili olmayan diğer insanları, hatta çevreyi ve canlı diğer varlıkları da olumsuz yönde etkiler ve insan hakları ihlaline yol açar.

PVSK'nın 16. maddesinin 4. fıkrasında, maddî güç kapsamında gaz kullanmaya başlamadan önce yapılacak ihtar anlatılmaktadır. Buna göre, kolluğun görevini yapmasına engel olunmaya, direniş gösterilmeye devam edilmesi durumlarında zor kullanılacağı ihtarı yapılır. Ancak PVSK'nın 16. maddesinin 4. fıkrası [8] gereğince de

---

[5] PVSK m.16/1: Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir.

[6] PVSK m.16/2: Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.

[7]PVSK m.16/3/(b): Maddî güç; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedenî kuvvetin dışında kullandığı kelepçe, cop, basınçlı ve/veya boyalı su, göz yaşartıcı gazlar veya tozlar, fizikî engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçlarını, ifade eder.

[8] PVSK m.16/4: (…) Zor kullanmadan önce, ilgililere direnmeye devam etmeleri halinde doğrudan doğruya zor kullanılacağı ihtarı yapılır. Ancak, direnmenin mahiyeti ve derecesi göz önünde bulundurularak, ihtar yapılmadan da zor kullanılabilir.

uyarı yapılmadan da zor kullanılabileceği ilgili maddede belirtilmiştir. Burada, bu Kanun maddesinin insan haklarına aykırı olduğunu görmekteyiz. Her ne şekilde olursa olsun, kolluk güç kullanımına zorunlu şartlar altında orantılı olarak başvurmalı ve insanın değeri her zaman ön planda tutulmalıdır. PVSK'nın 16. maddesinin 5. fıkrasında[9] kolluk kuvvetlerinin kullanacağı zorun derecesi anlatılmaktadır. Bu fıkraya göre kolluk kuvvetleri, olayın boyutuna göre kullanılacak zorun derecesini, kullanacağı araç ve gereçleri, olayın meydana geliş şekli ve etki çevresini de iyi analiz ederek bizzat kendisi olayların seyrine göre takdir ve tayin eder. Yani, bu maddeye göre kolluğa müdahalede inisiyatif kullanma yetkisi verilmiştir. Bundan dolayı kolluk, en az zarar verici müdahale şekilleriyle, gaz kullanımına da başvurmadan olayları önlemeye çalışmalıdır. Fakat emir komuta altında olaylara müdahale edilmesi gerektiği zamanlarda, toplu kuvvetin başında bulunan kolluk amiri tarafından uygulanacak zor kullanma dereceleri ve olayların bastırılması ve şiddete başvuran şahısların yakalanması için müdahalede kullanılacak uygun araçların seçimi, sorumlu amir tarafından belirlenir. Bu hususlarda uygulanacak tüm müdahale seçeneklerinin belirlenmesi ve uygulanması için gerekli olan eğitimlerin kolluk kuvvetlerine ve amirlerine verilmesi ve yapılacak olan tüm görevlendirmelerde personelin görev, kabiliyet ve yetenekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

2.2.3. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

Kolluk kuvvetlerinin zor kullandığı olaylara bakıldığında, zor kullanma uygulamalarına en çok başvurduğu olaylar toplumsal olaylardır. Bu olaylarda, kolluk kuvvetlerinin insanlarla doğrudan doğruya karşı karşıya kaldığı ve temasa geçtiğinde müdahalede risk oranının yüksek olduğu, orantılı müdahalede sınırın aşılması, keyfî ve aşırı güç kullanılması neticesinde insanların sağlıklarının etkilenmesi ve haklarının ihlal edilmesi olasılığının çok yüksek olduğu görülmektedir.

[9] PVSK m.16/5: Polis, zor kullanma yetkisi kapsamında direnmeyi etkisiz kılmak amacıyla kullanacağı araç ve gereç ile kullanacağı zorun derecesini kendisi takdir ve tayin eder. Ancak, toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilir (…)

Bu kanunun 3. maddesinde, "herkes, önceden izin almaksızın bu Kanun hükümlerine göre silahsız[10] ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir" denmektedir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda, kolluk kuvvetlerine tanınan zor kullanma yetkisi bazı şartlara bağlanmıştır. Kolluk kuvvetlerinin topluluğu dağıtması için, yapılan gösterinin ya kanunsuz olarak başlaması ya da kanunlara uygun olarak başlamış olmasına rağmen daha sonra kanunsuz bir hale gelmiş olması gerekmektedir. Kanuna uygun olarak başlayan hiçbir toplantı veya gösteri yürüyüşü, kanunlara aykırı hale dönüşmediği müddetçe kollukça dağıtılmaması gerekir. Bu noktada kolluk kuvvetlerinin üzerine düşen vazife, toplantının huzur ve güven içerisinde yapılmasını sağlamak olacaktır. Bu kanunun, "Toplantı veya Gösteri Yürüyüşünün Dağıtılması" başlığı altında düzenlenen 24. maddesine göre: kolluk kuvvetleri tarafından, kanunlara aykırı hale dönüşen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa dağılmaları gerektiği ikaz edilecek, yapılan ikazlara rağmen topluluk dağılmadığı takdirde, topluluğa müdahale edilmeden önce zor kullanılarak dağıtılacağı söylenecektir. Bu kanun kapsamında zor kullanmaya başvurulduğunda yapılan müdahale, topluluğu dağıtmak için gerekli olmak zorundadır. Amaçlanan hedefe ulaşıldığında, yani topluluk dağıtılarak, şiddete başvuran kişiler yakalandığında, topluluk kontrol altına alındığında, zor kullanma sonlandırılmalıdır. Aksi takdirde yapılan tüm müdahaleler işkence ve kötü muamele oluşturacaktır. 25. maddeye göre, "topluluk içinde suç işleyenleri ve suçluları yakalamak için 24. maddede belirtilen emir ve ihtarların yapılmasına gerek yoktur".

[10] TGYK m.23/(b): Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler ile yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez vesair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılma ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşınarak veya bu nitelikte sloganlar söylenerek veya ses cihazları ile yayınlanarak (…) yapılan toplantılar veya gösteri yürüyüşleri Kanuna aykırı sayılır.

2.2.4. 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu (JTGYK)

Bu kanunun silah kullanma yetkisi başlığında geçen 11. maddesinde[11], jandarmanın, kendisine verilen görevleri yerine getirirken, kanunlarda belirtildiği şekliyle öngörülmüş olan silah kullanma yetkilerine sahip olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, silah kullanma yetkisi, zor kullanmanın bir aşaması olup, zor kullanmada silah kullanmaya başvurmanın en son çare olduğu unutulmamalıdır. Silah deyiminden sadece ateşli silahlar anlaşılmamalıdır, toplumsal olayın şekline göre ve olayların gelişme durumuna göre cop, tazyikli su, göz yaşartıcı gazlar ve tozlar da zor kullanmada müdahaleye yardımcı olan unsurlardır. Zor kullanma yetkisi ile ilgili kanunlarımızda yer alan yasal düzenlemeler, kolluk kuvvetlerinin başvuracağı uygulama yöntemlerine yol gösterici yeterli ve etkili kanuni düzenlemeleri içermektedir. Burada, kolluk kuvvetlerinin bilmesi gereken hususlar, kanunların ve yönetmeliklerin kendilerine vermiş olduğu yetkileri insan hakları ihlali yapmadan kullanmayı çok iyi bilmeleri, uygulayacağı zor kullanma yöntemlerinde kişisel ve keyfî uygulamalara başvurmaması, temel kişi hak ve özgürlüklerini koruyacak tedbirleri alması ve temelde barışın ve kamu düzeninin sağlanmasını temin edecek seviyede zor ve silah kullanma uygulamasına başvurması gerektiğidir. Bu hususların da sağlanabilmesi ancak hem görev öncesi, hem de görev içi insan hakları eğitimleriyle olabilecektir. Böylelikle polis ve jandarma, hem kendisinin hem de vatandaşlarının sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sürmesini sağlayacak seviyede görevini yerine getirmiş olacak ve yine vatandaşının huzurlu ve emniyetli bir ortamda yaşamasının sağlanması açısından kamu düzenini tesis etmiş ve bozulmasını önlemiş olacaktır.

2.2.5. 5564 Sayılı Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkında Kanun

Ülkemizde, son yıllarda toplumsal olaylara müdahale eden kolluk kuvvetleri tarafından kullanımına fazla yer verilen göz yaşartıcı gazlar, 1969 yılında kimyasal silahların yasaklanması ile ilgili olarak hazırlanan "Cenevre Protokolü" ile yasaklanmış olan kimyasal maddeler arasına alınmamıştır (Bulut ve Kara, 2012, s. 8). Türkiye'nin 1997 yılında taraf olduğu Kimyasal Silahlar Sözleşmesinde (KSS) biber gazı ve göz

[11] JTGYK m.11: Jandarma, kendisine verilen görevlerin ifası sırasında hizmet özelliğine uygun ve görevin gereği olarak kanunlarda öngörülen silah kullanma yetkisine sahiptir.

yaşartıcı gazlar yasaklanmamış olup bununla ilgili 2006 yılında "Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkında Kanun" çıkarılarak gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve bu kanun 21 Aralık 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda geçen tanımlar başlığı altında, 2. madde, (e) bendinde[12] toplumsal olayları denetim altında tutmakta kullanılan gereçler tanımlanmıştır. Bu maddede, insanların kimyasal maddeye maruz kaldığında belli bir süre sonra etkisi ortadan kaybolan, kişilerde fiziksel etkileri hızlı bir şekilde ortaya çıkan kimyasal maddeler tanımlanmaktadır. Ayrıca yine aynı maddenin (f) bendinde[13] göz yaşartıcı gazlar, toplumsal olaylar ve iç karışıklıkların bastırılmasında ve asayişi sağlamada, kullanılmasında yasaklanmayan maddeler sınıfına girmektedir.

KSS ve 5664 sayılı Kanuna bakıldığında, kolluk güçlerinin insanlara karşı toplumsal olaylarda kullandığı göz yaşartıcı maddeler, biber gazları kimyasal silah olarak değerlendirilmemekte ve yasaklanmayan maddeler kapsamında olduğu belirtilmektedir. Buna göre biber gazı, toplumsal olaylarda topluluğu kontrol ve denetim altında tutmak için kullanılan maddî güç unsurlarından birisi sayılmaktadır. Her ne kadar sözleşmelere ve kanunlara göre gazların kullanılması yasaklanmamışsa da sağlık açısından sonuçlarının ayrıntılı olarak incelenerek raporlarla sunulması ve sağlığa zararlarının ayrıntılı olarak ortaya konulmasına ihtiyaç vardır.

2.2.6. Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği (PÇKY)

Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliğinin 25. maddesinin c fıkrasında[14], toplumsal olaylarda kolluk kuvvetlerinin olaylara müdahale etmesi esnasında, olayların türüne ve topluluğu dağıtma esnasında çıkan olaylara karşı şiddet ve saldırı durumlarının

[12] M.2/(e): Toplumsal olayları denetim altında tutmakta kullanılan gereçler: Bu Kanuna ekli cetvellerde gösterilmeyen, insanlarda, kimyasal maddeye maruz kaldıktan kısa bir süre sonra ortadan kaybolan, duyusal tahriş veya güçsüz kılıcı fiziksel etkileri süratle meydana getirebilen herhangi bir kimyasal maddeyi ifade eder.

[13] M.2/(f): Yasaklanmamış amaçlar: Sınaî, tarımsal, bilimsel araştırmayla ilgili, tıbbî, farmasötik veya diğer barışçı amaçlara yönelik etkinlikleri; toksik kimyasal maddelere karşı korunmayla ve kimyasal silahlara karşı korunmayla doğrudan doğruya ilişkili olan amaçları; kimyasal silahların kullanımıyla ilişkili olmayan ve kimyasal maddelerin zehirli özelliklerinin bir savaş yöntemi olarak kullanımına bağlı olmayan askerî amaçları; iç karışıklıkların bastırılması da dâhil olmak üzere asayişin sağlanmasıyla ilgili amaçları ifade eder.

[14]PÇKY m.25/(c): (…) Toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında gösterilen cebir ve şiddet veya tehdit veya saldırı veya karşı koyma derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedeni kuvvet, maddi güç ve silah kullanılır.

derecesine göre, kademeli bir şekilde artan seviyede bedenî güç, maddî güç ve son olarak da silah kullanılacağı belirtilmektedir. Burada belirtilenler, kolluk kuvvetlerinin başvuracağı zor kullanma seviyeleridir. Zor kullanma seviyelerine bakıldığında, burada bir maddî güçten bahsedilmektedir. Konumuz gereğince yukarıdaki maddede geçen maddî güç kavramından yola çıkarak PÇKY'nin 4. maddesinde "zor kullanma" ve "silah ve araç" ifadelerinin tanımları yapılmaktadır. Zor kullanmanın tanımında, kolluk kuvvetlerinin uygulayacağı yöntem anlatılırken, yine bu tanımlama içerisinde maddî güç kavramı geçmektedir. Maddî güçten kasıt, olaylara müdahalede kullanılan her türlü silah, araç ve gereçlerdir. PÇKY'nin 4. maddesinin 3. fıkrasına göre zor kullanma:

> Kanunsuz toplu hareket haline gelen bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya önlenmesi veya dağıtılması için; toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında meydana gelen cebir ve şiddet veya saldırı veya direnişin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedenî kuvvet, maddî güç ve silah kullanılması hâlini, ifade eder.

Bu silah ve araçlar, PÇKY'nin 4. maddesinin 4. fıkrasında ayrıntılı olarak belirtilmiş olup, konumuz gereğince kullanılan gazlarla ilgili silah, araç ve gereçler dikkatimizi çekmektedir. Buna göre, ilgili maddede diğer kullanılacak olan malzeme, araç ve gereçlerin yanı sıra, sis ve gaz bombaları, gaz ve bomba tüfekleri, gaz püskürten araçlar ve gereçler anlatılmaktadır. PÇKY'nin 4. maddesinin 4. fıkrasına göre silah ve araç:

> Cop (normal veya elektrikli), sis ve gaz bombaları, tabanca, makinalı tabanca ve tüfek, gaz ve bomba tüfeği, dürbünlü tüfek ve benzeri vurucu, önleyici etkisiz hale getirici savunmaya elverişli aletleri, gaz, boyalı veya boyasız tazyikli su püskürten veya personeli ve malzemelerini taşıyan zırhlı veya zırhsız araçlar ile helikopterleri veya uçakları, ifade eder.

Buna göre, gaz kullanma izni verilmesinin dayanak noktasını, PÇKY'nin 4. maddesi ve 25. maddenin c fıkrası olduğunu görmekteyiz.

2.3. Toplumsal Olaylarda Zor Kullanma

2.3.1. Zor Kullanma

"Zor kullanma", hukukî bir terim olup kolluk kuvvetlerinin uygulamada başvuracağı bir yöntemdir. Zor kullanma, " Kanunların uygulanmasına engel olan kişilerin direncini kırmak için orantılı, ölçülü ve yasal olarak kullanılan bir güç

uygulamasıdır ” (Tepe, Güzel, Başer, Coşkunkaya, 2015, s.161). Son yıllarda, kolluk kuvvetlerinin zor kullanma uygulamalarına sıklıkla başvurması, üzerinde çokça durulan bir konudur. Bunun nedeni kolluk kuvvetlerinin gereksiz, aşırı ve yasal olmayan zor kullanma uygulamalarına başvurmasından kaynaklanmaktadır. Kolluk, yasaları uygulayayım derken zor kullanmada sınırı aşarsa, vatandaşın kolluk üzerinden devletine olan güveni azalır ve toplumsal olaylar önlenemez boyutlara gelebilir. Kolluk bu konuda daha dikkatli davranmalıdır. Diğer dikkat edilmesi gereken bir husus da kolluğa tanınan bu yetkilerin sınırsız olmadığıdır. Kolluk kuvvetlerine direnme etkisiz hale getirildiğinde, amacına ulaşıldığında sonlandırılmalıdır (Tepe ve ark., 2015, s.162). Zor kullanmadan ne anlaşılması gerekli olduğunu anlayabilmemiz için, öncelikle bu konuyla ilgili yasal mevzuatların incelenmesi gerekmektedir. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununun “Zor ve Silah Kullanma” başlığında geçen 16. maddesinde:

> Polis görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanma yetkisi kapsamında direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir(…) (PVSK m. 16)

denmektedir. Kolluk kuvvetlerine tanınan zor kullanma yetkisini en kapsamlı olarak bu maddede görmekteyiz. Yine, bu kanunun 16. maddesinde zor kullanmanın nasıl uygulanacağı da anlatılmaktadır. Bedenî kuvvet: kolluğun kendilerine direnenlere karşı doğrudan kullandığı bedenî kuvveti, maddî güç: bedenî kuvvetin dışında kalan kelepçe, cop, basınçlı/boyalı su, göz yaşartıcı gazlar/tozlar, fiziki engeller, polis köpekleri ve atları, vesaire hizmet araçlarını ifade eder[15].

[15] PVSK m.16: Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir.

Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.

İkinci fıkrada yer alan;

a) Bedenî kuvvet; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde doğrudan doğruya kullandığı bedenî gücü,

b) Maddî güç; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedenî kuvvetin dışında kullandığı kelepçe, cop, basınçlı ve/veya boyalı su, göz yaşartıcı gazlar veya tozlar, fizikî engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçlarını, ifade eder.

Zor kullanmadan önce, ilgililere direnmeye devam etmeleri halinde doğrudan doğruya zor kullanılacağı ihtarı yapılır. Ancak, direnmenin mahiyeti ve derecesi göz önünde bulundurularak, ihtar yapılmadan da zor kullanılabilir (…)

2.3.2. Genel Olarak Zor Kullanmanın Koşulları

Ülkemizde meydana gelen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, kolluk kuvvetlerinin, olayları bastırmak ve dağıtmak için elindeki tüm imkânları kullanarak, şiddete başvurarak ve aşırıya kaçarak müdahale ettiğini görmekteyiz. Bu şekilde topluluğa müdahale eden kolluk kuvvetleri, topluluk içerisinde daha büyük kargaşa ve olaylara neden olmaktadır. Bunun neticesinde, meydana gelebilecek olaylara engel olunamadığı gibi kolluk kuvvetlerince yapılan müdahalelerden dolayı toplumsal olaylarda insanların yaşamını tehlikeye düşüren uygulamalarla da karşılaşılmaktadır. Bu tip olaylarda hakları ihlal edilen kişiler, ulusal yargı organlarından sonra uluslararası bir kuruluş olan AİHM'e başvurmaktadırlar.

Kolluk kuvvetlerinin zor kullanma şekline dair başlıca uluslararası belge 17 Aralık 1979 tarih ve 34/169 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararında belirtilen "Yasa Uygulayıcıları İçin Davranış Kuralları"dır. Bu belgenin 1. maddesine göre, yasa uygulayıcılarından kasıt, kolluk yetkilerini kullanan, özellikle de yakalama ve tutuklama yetkisi bulunan bütün kanun görevlileridir. Yine bu belgede geçen 3. maddeye göre kolluk kuvvetleri, görevleri esnasında, zorunluluk durumları ve kendilerine verilen görevleri yerine getirmeleri esnasında kanunların kendilerine tanıdığı yetkileri dâhilinde gerekli ölçüde kuvvet kullanabilirler. 27 Ağustos-7 Eylül 1990 tarihleri arasında Havana'da toplanan "Suçların Önlenmesi ve Suçluların Islahı üzerine Sekizinci Birleşmiş Milletler Konferansı" tarafından kabul edilen "Kanun Adamlarının Zor ve Silah Kullanmalarına Dair Temel İlkeler"in, genel hükümler başlığında geçen 4. maddesine göre:

> Kanun adamları görevlerini yaparlarken, zora ve silaha başvurmadan önce mümkün olduğu kadar şiddet içermeyen araçları kullanırlar. Sadece başka araçların etkisiz kalması veya hedeflenen sonucun gerçekleşme ümidinin bulunmaması halinde zor veya silah kullanabilirler

denmektedir. Bu maddeye göre, zor kullanmanın şartının ve önceliğinin, zor kullanma uygulamalarına başlamadan önce ilk etapta, güç kullanımına bağlı olmayan araçların

kullanılmasıdır. Yani öncelikle yasal ikazlar yapılmalı ve topluluğun gerekli olmadığı müddetçe zor kullanmadan dağıtılması yoluna gidilmelidir.

2.3.3. Zor Kullanmanın Koşulları

Bu bilgilerin ardından zor kullanmanın koşullarını oluşturan ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

2.3.3.1. Yasallık (Kanunilik)

Zor kullanma, insanlara yönelik olarak fiili bir müdahalede bulunma yöntemi olduğundan, kanunlara dayanmalı ve uygulamanın nasıl olacağı kanunlarda açıkça belirtilmelidir. Kanunilik unsuruna baktığımızda, kolluk kuvvetlerinin başvuracağı kanunilik unsuru, zor kullanmanın kanunlara uygun olmasının yanı sıra, kolluk kuvvetlerinin kullanacağı yetkilerinin kanunla belirlenmesi, görevlerini yerine getirirken zor kullanmasını gerektiren hallerin ortaya çıkması halinde bunun görevleri kapsamı içerisinde olmasını ve zor kullanılırken kanunda belirtilen uygulama esaslarını kapsamaktadır. Kanunilik unsurunun önemi, zor kullanmanın kanunla düzenlenmiş olması, zor kullanma uygulamasına başvuracak olan kolluk kuvvetlerine yine kanunla görev ve yetki verilmiş olması, icra edecekleri görevlerin zor kullanmasını gerektirecek özellikte olması ve kanunda belirtilen şekle uyulmasından meydana gelmektedir (Kılıç, 2003, s. 47). Ancak unutmamak gerekir ki, bir müdahalenin yasal olması, bir insan hakkı ihlali olmasına engel değildir. Çünkü yasaların da Anayasa ve AİHS ile AİHM içtihatlarına da uygun olması gerekmektedir.

2.3.3.2. Zorunluluk (Mecburiyet)

Kolluk uygulamalarının genel olarak şartı, kamu düzeninin bozulduktan sonra yeniden tesis edilmesi ve tekrar bozulmasını önlemek için böyle bir tedbire gidilmesinin zorunlu olmasıdır. Kişilerin ve toplulukların, genel olarak baktığımızda sahip oldukları haklarına ve özgürlüklerine zor kullanmayla belli başlı sınırlamalar getirildiği için, başvurulacak olan zor kullanma tedbirlerine mutlak zorunlu olan hallerde başvurulması gerekmektedir. Yani, başvurulacak olan zor kullanmaya mecbur kalınmış olması, bütün yolların denenmiş olmasına rağmen başka bir çözüm yolu kalmamış olması gerekmektedir (Kılıç, 2003, s. 49). Bundan dolayı, bu işi yapacak olan kolluk kuvvetlerinin uygun eğitimi görmüş olmaları gerekir.

2.3.3.3. Orantılılık/Oranlılık (Ölçülülük)

Kolluk kuvvetlerinin, müdahale ettiği toplumsal olaylarda zor kullanma tedbirlerine başvurması durumunda, dengeyi kurması ve aşırıya kaçmaması gerekir. Başvurulan zor kullanma tedbiri direnmeyi kıracak ölçüde olmalı ve direnmenin derecesine göre orantılı ve ölçülü olmalıdır. Burada, zor kullanmanın şekli ve yoğunluğunu, direnmenin hangi ölçüde olduğu belirleyecektir. Yani olaylarda karşılaşılan direnme veya saldırı tarzına göre kolluk kuvvetleri toplumsal olaylara müdahale ederken orantılılık ilkesine göre hareket etmelidir (Kıldan ve Oktay, 2012, s. 202). Bunun için, kolluk kuvvetlerinin durumları doğru değerlendirmeyi öğrenmiş olması gerekir.

Basit yöntemler kullanılarak, mevcut direnmenin engellenmesi mümkünken, daha ağır yöntemlerinin kullanılması orantılılık ilkesine aykırılık oluşturacaktır. Kolluk kuvvetleri, zor kullanma tedbirlerini uygularken ölçülü olmalı ve karşılaşılan durumla orantılı olarak gerektiği miktarda zor kullanmalıdır (Kıldan ve Oktay, 2012, s. 202).

2.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Dağıtılacağı Durumlar

Ulusal hukukumuzda, kolluk kuvvetlerinin toplumsal olaylara müdahale esasları genel olarak bakıldığında, yukarıda aktarıldığı gibi, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu, Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği, Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanununda düzenlenmiştir (Aydın, 2016, s. 3285). Bu kanunlar ve yönetmeliklerde yapılan düzenlemelere göre kolluk kuvvetlerine karşı herhangi bir direnişle karşılaşılması durumunda, kuvvet kullanımına başvurmadan önce, öncelikle yasal uyarılar yapılarak topluluğun barışçıl bir şekilde dağılması istenecektir. Gereklilik durumunda mümkün olan en az oranda ve ölçüde, olayların durumuna göre en az kuvvet kullanılarak, karşılaşılan direnişe karşı orantılı güç kullanımına başvurulacak ve kademeli olarak kuvvet artırımına gidilmesi durumunda da yine orantılılık ilkesi göz önünde bulundurularak kuvvet kullanımı ilkesi uygulanacaktır. Zor kullanmanın kanunlara uygun olması ve yasal boyutu itibariyle genel geçerliliği olması için kuvvet kullanmadan önce uygulanabilecek diğer bütün yolların denenmiş olması ve artık zor kullanmaktan başka bir çarenin kalmamış olması gerekmektedir. Ancak bu durumda yapılan da bir insan hakkı ihlalidir.

Dikkat etmemiz gereken önemli diğer bir husus da, zor kullanmayı gerektirecek durumlara kolluk kuvvetlerinin doğrudan sebep olmaması gerekliliğidir. Olaylara müdahale eden kolluk görevlileri, topluluğun her türlü talep ve istekleri ve her türlü gerçekleştirecekleri eylemleri, kendilerine karşı yöneltilen birer tehdit unsuru olarak görülmektedir. Kolluk kuvvetlerinin, görevi gereğince vatandaşlarına karşı olaylara müdahaledeki amacı şiddete başvuran kalabalığı cezalandırmak değil, suçluları yakalayarak gerekli adli makamlara teslim etmek olmalıdır (Aydın, 2016, s. 3285-3286). Ancak kolluk, bu görevi yerine getirirken de insan haklarını ihlal etmeden bunu gerçekleştirebilecek kadar eğitilmiş olmalıdırlar.

Burada yine konumuz gereğince toplumsal olaylar ortaya çıktığında, olaylara müdahale etmekle görevli olan birim kolluk kuvvetleridir. Bundan dolayı kolluk kuvvetleri, bir toplantıya müdahale edilmesini gerekli kılacak durumlarda toplantı ve gösterileri, kanunların verdiği yetkiye dayanarak dağıtacaktır. Konumuzun anlaşılırlığını devam ettirebilmek için aşağıda bu durumları açıklayacağız.

2.4.1. Bildirim Yükümlülüğüne Aykırı Düzenlenen Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahale

Anayasanın 34. maddesine göre, "Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir". 2911 sayılı TGYK'nın 3. maddesine göre, "Herkes, önceden izin almaksızın, bu kanun hükümlerine göre silahsız ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir". Yine aynı kanunun 10. maddesinde toplantının yapılması için gerekli olan yasal bildirimin nasıl yapılacağı anlatılmaktadır. Bu maddelere bakıldığında, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin herhangi bir izine tabi olmadığını görmekteyiz. 2911 sayılı TGYK'nın 10. maddesine bakıldığında, bir toplantının yapılabilmesi için düzenleme kurulunun[16] bildirim yapması şartının bulunduğu görülmektedir.

[16] TGYK m.9: Düzenleme Kurulu: Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş, en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenir. Bu kurul, kendi aralarından birini başkan seçer. Diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişiler, düzenleme kurulu başkan veya üyesi olamazlar. Tüzel kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, yetkili organlarının kararına bağlıdır.

Toplantının yapılabilmesi için öncelikle belirli bir hazırlık evresi (çağrı yapılması, ilan, toplantının yapılacağı yerin ilan edilmesi vb.) geçirilmesi gerekirken, hızlı ve bir anda ortaya çıkabilen olaylar meydana geldiğinde, halkın, içinde bulunduğu durumu, tepkiyi yansıtabileceği belli bir talep ve isteklerini dile getirebileceği ortamın oluşmasıyla gösteriler meydana geldiğinde de belirli bir hazırlık evresi bulunmamaktadır (Aydın, 2016, s. 3287).

Yapılacak olan bildirim, izin anlamına gelmemektedir. Göstericilerin ve diğer kişilerin güvenliğinin sağlanması ve gerekli emniyet tedbirlerinin alınması için güvenlik kuvvetlerinin haberdar edilmesi işlemidir. Bildirimde amaç, toplantı ve gösterilerin huzur ve sükûnet içinde yapılmasını sağlamak ve devlet otoritesinin hâkim kılınmasını sağlayarak, yasa dışı herhangi bir olayın gerçekleşmesine müsaade etmemektir. Ayrıca, yasal bir hak olan düşünce ve ifade özgürlüğünün, huzur ve güvenliğin sağlandığı bir ortamda ifade edilebilmesinin yolunu açmaktır.

Önceden yapılması gereken bildirim şartında bulunulmaması nedeniyle, kolluk kuvvetleri tarafından zor kullanılarak toplantı ve gösterilerin dağıtılması yoluna gidilmesi hak ihlallerine neden olmaktadır. Oya Ataman-Türkiye[17] davasındaki karar bu yöndedir. Başvurucunun da içlerinde bulunduğu 40-50 kişilik bir grup 22 Nisan 2000 tarihinde F tipi cezaevlerinin yapılmasını protesto maksadıyla bir araya gelmişlerdir. Yapılan toplantı ve gösterilere müdahale eden kolluk kuvvetleri, bildirim şartının yerine getirilmemesinden dolayı göstericilerin dağılmaları gerektiği ikazında bulunmuştur. Şiddete başvurulmadığı halde, yapılan bu ikazlara uyulmadığı için kolluk kuvvetlerince gaz kullanılarak grup dağıtılmış ve göstericilerin bir kısmı gözaltına alınmıştır. AİHM, bu dava ile ilgili yaptığı incelemede, önceden toplantı düzenlemesi ile ilgili izin alınmamış olsa bile, toplantının barışçıl olması kaydıyla kolluk kuvvetlerinin hoşgörülü davranması gerektiğini ifade etmiştir. Mahkemeye göre kolluk kuvvetleri, olaylar karşısında acele etmiştir. Kamu düzeni açısından tehlike oluşturmaması ve gösterici grubun da şiddete başvurmamış olmasına rağmen gaz kullanılarak gösterici grubun

[17] AİHM Başvuru No: 74552/01. Karar tarihi: 05.12.2013

dağıtılması yoluna gidilmesi sonucunda mahkeme, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlal edildiği kararına varmıştır.

2.4.2. Kanuna Aykırı (Barışçıl Olmayan) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahale

2911 Sayılı TGYK'da, "Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri" başlığı altında bulunan 23. maddeye göre yapılacak olan toplantılar veya gösteri yürüyüşlerinin kanuna aykırı sayılacağı hususlar belirtilmiştir. Buna göre, her ne suretle olursa olsun, toplantının huzur ve sükûnunu bozacak olan ve topluluğu şiddete yöneltecek olan yasaklanmış bütün araç ve gereçler, silahlar, patlayıcı maddeler, kesici-delici aletler, yaralayıcı veya öldürücü malzemeler, propaganda malzemeleri kullanılarak yapılacak olan toplantılar yasaklanmıştır. Yasaklanmış olan bu araç ve gereçlerin toplantı ve gösterilerde kullanılması, kolluk kuvvetlerince toplantı ve gösterilere müdahale edilme gerekçesidir. Dolayısıyla, kolluk kuvvetlerince müdahale edilmesi neticesinde bir direnişle karşılaşılması muhakkaktır. Neticede, kolluk kuvvetlerinin, burada ortaya çıkan direnişi kırmak amacıyla ve direnişi kıracak ölçüde zor kullanması gerekmektedir.

TGYK'nın 24. maddesi toplantı ve gösteri yürüyüşünün dağıtılmasını anlatmaktadır. Bu maddeye göre, toplantının dağıtılması için gerekli şartlar oluştuğunda kolluk, yetkileri dâhilinde zor kullanmaya başvuracaktır. Kolluk, burada kullanacağı zor kullanmada meşru savunma ve zorunluluk hali nedenlerini göz önünde tutacaktır. "Toplumsal Olaylarda Görevlendirilen Personelin Hareket, Usul ve Esaslarına Dair İçişleri Bakanlığı Yönergesi"nin[18] 10/4. bendine göre, zor kullanılarak topluluğu dağıtma en son çare olmalı, uyarılar yapılarak ikna edici bütün yolların denenmesi ve bu yöntemlerle topluluğu dağıtmanın öncelikli olarak kullanılması üzerinde sıralı amirler hassasiyetle durmalıdır.

[18] 25.08.2011 tarihli "Toplumsal Olaylarda Görevlendirilen Personelin Hareket Usul ve Esaslarına Dair İçişleri Bakanlığı Yönergesi".

2.4.3. Yürüyüş Yeri ve Zamanı Kısıtlamasına Uyulmayan Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahale

2911 sayılı TGYK'nın 6. bölümünde, "Yasak Yerler" başlıklı 22. maddesinde[19], toplantı ve gösterilerin yapılmasının yasaklandığı yerler anlatılmaktadır. Yine aynı kanunun 23. maddesinde[20] de, zaman sınırlaması ayrıntılı bir şekilde açıklanarak, bu maddelere uyulmaması halinde yapılan toplantı ve gösterilerin kanuna aykırı olduğu kabul edilir.

Kanunda geçen yer ve zaman kısıtlaması kurallarına uyulmamasından dolayı yapılan toplantı ve gösterilerin, yasadışı meydana gelen olaylar olduğu gerekçesiyle, kolluk kuvvetlerinin müdahalesine maruz kalan kişiler, haklarının ihlal edildiği iddiasıyla, iç hukuk yolları tüketildikten sonra, bu olayları AİHM'e götürmüştür. AİHM, gösterilerin barışçıl olması şartıyla, kanunun yukarıdaki ilgili maddeleri gereğince, yer ve zaman kısıtlaması nedenleriyle müdahalede bulunulmaması gerektiği kanaatindedir. Ayrıca AİHM İzci/Türkiye kararında, Türkiye'ye karşı olan başvurulara bakıldığında, olaylara müdahale eden kolluk kuvvetlerinin, orantısız ve aşırı kuvvet kullanımı neticesinde hak ihlallerine neden olduğunu vurgulamaktadır. Yapılan düzenlemelere bakıldığında, ortada bir kamu düzenini sağlama hususu ön planda gözükmektedir. Fakat ülkemizde görüldüğü üzere çoğu zaman kamu düzeni, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenlerden çok, yasadışı olduğu iddiasıyla olaylara müdahale eden kolluk kuvvetleri tarafından, orantısız ve aşırı güç kullanımı ve orantısız gaz kullanımı nedeniyle bozulmaktadır (Aydın, 2016, s. 3292-3293).

2.5. Toplumsal Olaylara Müdahale Esasları ve Aşamaları

Kolluk kuvvetleri, profesyonelliğin gereği olarak, tahrik edici davranışların kendisiyle ilgili olmadığını ve görevine yönelik bu tarz davranışlara karşı muhatap olacağını bilerek görevlerini yerine getirmeli, soğukkanlılığını her zaman korumalıdır.

---

[19] TGYK m.22: Genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.

[20] TGYK m.23/(a): 9 ve 10. madde hükümlerine uygun biçimde bildirim verilmeden veya toplantı veya yürüyüş için belirtilen gün ve saatten önce veya sonra; (…)

TGYK m.23/(d):6 ve 10. maddeler gereğince belirtilen yerler dışında,(...) yapılan toplantılar veya gösteri yürüyüşleri Kanuna aykırı sayılır.

Toplumsal olaylarda, topluluğu yönlendiren lider ve organize eden kişilerin tespit edilerek bu kişilerle diyalog kurulması ve bu kişilerin topluluğu kışkırtıcı duruma getirmesini engellemek için ikna edilme yoluna gidilmelidir. Unutulmamalıdır ki ikna etme çabaları, zor kullanma aşamalarından önceki en son gayrettir. Kolluk personeli, olaylar içerisinde sağduyulu hareket ederek çevresindekileri sakin olmaya ve sağduyulu davranmaya davet etmelidir (Övet, 2017, s. 40).

Toplumsal olaylara müdahale eden kolluğun, meydana gelen olaylarda, zor kullanma uygulamasının aşamalarından birisi olan maddi güce başvurarak, göz yaşartıcı gazlar ve biber gazını kullanması, insan hakları açısından büyük bir sorun oluşturmaktadır. Kullanılan bu gazlar, zor kullanmayı kolaylaştırıcı ve destekleyici unsurlar olarak belirtilmekte, fakat son çare olarak kullanılmalı, hatta kullanılması insan hakları açısından yasaklanmalıdır, ayrıca bunların insan haklarına aykırı olduğu da gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

PÇKY'nin 25. maddesinde, olayların izlenmesi, kontrolü ve müdahale esasları anlatılmaktadır. Buna göre, kanunlara uygun toplantı ve gösteri yürüyüşleri ve diğer toplumsal olaylarda topluluğun her hareketi takip ve kontrol altında bulundurulur. Toplantının huzurunu ve emniyetini bozmaya çalışanlar kolluk kuvvetlerince yakalanarak ve etkisiz hale getirilerek uzaklaştırılır. Kanunlara aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale edilmesi gerektiğinde ise kolluk amiri ses yayın cihazları aracıyla öncelikle kendisini tanıtır, daha sonra kanunlara aykırı hale gelen toplantı ve gösteri yürüyüşünün dağılması gerektiğini ve dağılmadıkları takdirde zor kullanılarak dağıtılacağını belirtir. Dağılma emri birkaç defa daha tekrar edilerek topluluğun en uzak noktasında bulunan kişilerce de duyulduğundan emin olunur. Kolluk kuvvetlerine doğrudan saldırıda veya mukavemette bulunulursa, uyarı yapılmadan olaylara müdahale edilir. Olaylara müdahale edilmeden önce şiddete başvuranlar olduğu takdirde, bunların belli bir yerde etkisiz halde kalması sağlanmalı ve diğer gruplarla birleşmesi önlenmelidir. Kolluk kuvvetlerince olaylara yapılacak olan müdahale kolluk amirinin emriyle gerçekleştirilmeli ve burada amaç yeniden toplanmayı önlemek ve suçluları yakalamak amacına yönelik olmalıdır. Alınan her türlü tedbire rağmen olaylar engellenemiyorsa, yasal düzenlemeye göre kademeli olarak artacak şekilde bedeni kuvvet, maddi güç ve en son çare olarak zor kullanılır.

Toplumsal olaylara müdahalenin belli başlı aşamaları vardır. Bunlar:

Kuvvet Teşhiri: Kolluk kuvvetlerinin, herhangi bir olay henüz başlamadan toplantı ve gösterinin yapılacağı güzergâhlarda ve çevresinde mevcut kalabalığa hazır olduğunu göstermesidir. Tam teçhizatlı bir şekilde, hazırlık ve emniyet tedbirlerini alan kolluk kuvvetlerinin, topluluk karşısında hazır bir duruş sergilemesinin, olayların kontrol edilmesi noktasında etkin bir rol oynadığı gözlemlenmektedir.

Caydırıcılık Unsuru: Olaylar öncesinde kolluk kuvvetlerinin kuvvet teşhirinde bulunması, kullandıkları araç ve teçhizatların karşı tarafa nazaran daha güçlü ve üstün olduğunun gösterilmesi, oldukça önemli caydırıcı unsurlardır.

Yasal İkazlar: Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin toplumsal olaylara dönüşerek kanunsuz bir hal alması üzerine, kolluk kuvvetleri gerekli uyarıları yaparak topluluğun dağılmasını ve dağılmazlarsa zor kullanılarak dağıtılacağını söyleyerek, kendilerine verilen görev ve yetkileri gereğince bu görevlerini yerine getirmelidir.

Zor Kullanma: Yapılan tüm ikazlara rağmen topluluk dağılmıyor ve kolluk kuvvetlerine saldırı ve mukavemet gösteriyorsa, zor kullanma yetkisi dâhilinde güç kullanılarak topluluk dağıtılır (Övet, 2017, s. 43).

Yukarıda belirttiğimiz toplumsal olaylara müdahale esasları ve aşamaları, hukukî açıdan kolluk kuvvetlerinin uyması gereken yasal kanuni düzenlemelerdir. Yapılan tüm bu düzenlemelere rağmen kanunların insan haklarını ihlal etmediğini söyleyebilmemiz mümkün değildir. Bu hususta yapılması gerekenler, kanunların insan haklarını ihlal etmeyecek boyutuyla yeniden düzenlenmeleri gerekliliğidir. Kolluk kuvvetlerine düşen görev de, olaylara müdahale ederken kolluğun, bütün hareket ve tavırlarında insan hakları bilinciyle hareket etmesi, bir kamu görevini yerine getirdiğini aklından çıkarmaması ve toplu kuvvet olarak müdahale edilmesi gereken olaylarda kolluk amirinin emir ve komutlarına uymasıdır.

2.6. Toplumsal Olaylarda Karşıt Göstericiler Sorunu

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri esnasında, gösterici grubun düzenlediği toplantılarda farklı bir grup da bu gösterileri protesto amacıyla veya bu gruptan ayrı olarak aynı mekânda, başka konularda toplantı ve gösteri düzenlemek isterlerse, bunun neticesinde de şiddet içeren hareketlerin meydana gelmesi halinde yetkili merciler nasıl

bir müdahalede bulunacak, nasıl bir karar alacak? Bu hususlar ayrıca önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karşı gösteriler, katılımcı grubun başka bir toplantı ve gösteride ifade edilen görüşlerle aynı düşüncede olunulmadığı ve bu görüşlerin dışında kendi düşüncelerini ifade etmeleri için düzenledikleri eş zamanlı toplantı çeşididir. Her türlü şartlar altında, karşıt gösteri düzenleme, başkalarının gösteri yapma hakkını engellememelidir. Karşıt gösterilerin düzenlendiği yerlerde önemli olan husus, devletin her türlü toplantı ve gösterileri koruması ve toplantıların yapılmasını kolaylaştırması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bunun için de olanaklar ölçüsünde yeterli seviyede kolluk kuvvetleri görevlendirilmelidir (ESHİD, 2016 a, s. 8).

Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna göre, AİHS'nin 11. maddesinde güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile ilgili olarak barışçıl amaçlarla gösteri düzenlemek isteyen herkes bu haktan yararlanabilir. Karşıt göstericilerin olması, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlenmesi hakkını ortadan kaldıracak sonuçlar doğuramaz. Yani, toplantı ve gösteri düzenleme hakkı, karşıt göstericiler nedeniyle ortaya çıkabilecek her türlü şiddet olaylarından dolayı bu hakların kullanılmasını da koruma altına alır (Tanyar, 2011, s. 611).

Karşıt gösterici grup, gösteri yapan diğer grubu protesto ederken, aslında AİHS'nin 11. maddesi ile güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkından yararlanmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken konu, yetkili mercilerin her iki grubun toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenlenmesi ile ilgili, toplantı düzenleme hakkını kullananların haklarını koruyacak gerekli tedbirleri almasıdır. Gruplardan birisi şiddet olaylarına başvurursa, kolluk kuvvetlerinin, şiddet olaylarını engelleyerek diğer grubun toplantı hakkını kullanmasını güvence altına alması gerekir. Karşıt gösteri yapma hakkı, mevcut gösteri yapanların haklarını ortadan kaldıracak şekilde kullanılma yoluna gidilemez.

2.7. Toplumsal Olaylarda Gazların ve Gaz Silahlarının Kullanımının İncelenmesi

Göz yaşartıcı gazlar ve biber gazı, toplumsal olaylarda, olaylara müdahale eden kolluğun zor kullanma uygulamasının ikinci aşamasını oluşturan maddi gücün içerisinde belirtilen araç ve gereçlerden birisidir. Konumuzla ilgili olarak bu bölümde göz yaşartıcı gazların insan sağlığı üzerindeki etkileri, gaza maruz kalanlara ilkyardım

uygulaması, göz yaşartıcı gaz ve mühimmatları kullanma taktikleri, gaz fişeklerinin kullanılmasında dikkat edilecek müdahale kademeleri ve standartları, biber gazı uygulama yöntemi ve kolluğun göz yaşartıcı gazları kullanabilmesinin koşulları anlatılmaktadır.

2.7.1. Toplumsal Olaylarda Kullanılan Göz Yaşartıcı Gazların İncelenmesi

Toplumsal olaylara müdahalede bulunan kolluk kuvvetlerinin kullanmış oldukları zor kullanma araçlarından birisi de göz yaşartıcı gazlar ve biber gazıdır. Bu maddeler kolluk tarafından toplumsal olaylarda sıklıkla başvurulan bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Göz yaşartıcı gazlar ve biber gazlarının içerdiği kimyasal maddelerin sağlık açısından oldukça zararlı olduğu, medya ve ulusal-uluslararası örgütler tarafından belirtilmektedir. En başta Uluslararası Af Örgütü ve sivil toplum kuruluşlarınca, bu türden gazların insanlara karşı kullanılması insan hakları ihlali olarak belirtilmektedir.

Göz yaşartıcı kimyasal maddelerin, bilinen on beşten fazla çeşidi bulunmasına rağmen, toplumsal olay ve gösterileri bastırmak amacıyla kolluk kuvvetleri tarafından en çok kullanılanlar, chloroacetophenone (CN), chlorobenzylidenemalononitrile (CS) ve Oleoresin Capsicum (OC) gazlarıdır. CN ve CS kimyasal olarak üretilmektedir, OC ise organiktir. Bu gazların el spreyi, göz yaşartıcı gaz fişeği, göz yaşartıcı gaz el bombası, kapsül şeklinde üretilen çeşitleri bulunmaktadır (Bulut ve Kara, 2012, s. 8).

CN (Choloroacetophenone) göz yaşartıcı gazı, doğal olarak üretilmeyip laboratuvar ortamında hazırlanan bir gaz çeşididir. Kullanıldığı andan itibaren etkisini göstermeye başlayıp 5-10 saniye aralığında tam olarak insan üzerinde etkisini gösterir. CN (Choloroacetophenone) göz yaşartıcı gazı OC ve CS gazlarıyla benzer etki göstermekte olup gaza maruz kalındıktan sonra yapılacak olan sağlık yardımları ve gazdan arınma yöntemleri de bu gazlara maruz kalınmada aynı şekilde olmaktadır (Gedikli, 2010, s. 207).

OC gazı, göz yaşartıcı gaz olarak bilinen diğer gazlara (yani CS ve CN) göre daha ucuz ve insanlar üzerinde daha çabuk etki göstermesi gibi nedenlerden dolayı daha çok kullanılmaktadır (TTB, 2011, s. 10).

2.7.1.1. Gazların İnsan ve İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Toplumsal olaylarda kullanılan gazların etkisine maruz kalan insanlarda, genellikle gözlerde yanma hissi, gözün yaşarması ve görme duyusunun belli bir süre kaybolması görülmektedir. Genellikle gazlar, solunum yollarında ve deride yanma hissi ve kızarıklık, nefes almada zorluk ve aşırı derecede kullanıldığı takdirde de kusmaya neden olmaktadır. Ortalama olarak gazın etki süresi 20 dakika ile 2 saat arasında değişmektedir. Bu kadar uzun süre insan üzerinde etkisinin sürmesinin nedeni, deri yoluyla emilmesinden sonra sinir uçlarında birikerek yavaş yavaş yayılmasından kaynaklanmaktadır. Uzmanlara göre gazlar, vücutta temizlenmiş olsa dahi etkileri belli bir süre daha gözlemlenmektedir. Gazlar, kişiden kişiye farklı etkiler göstermektedir. Bundan dolayı da, etkilenme durumuna göre risk gruplarını ayırt etmek gerekmektedir. Sağlıklı bir birey için düşünüldüğünde, gazın etkisi kısa süreli ve geçicidir. Ancak astım, pnömoni, amfizem gibi kronik solunum sistemi hastalıkları olanlar, kalp rahatsızlığı olanlar, hamileler ve çocuklar, uzun süreli olsun olmasın gaza maruz kalınıldığı düşünüldüğünde, sağlıklı bireylere göre gazın olumsuz etkilerinden dolayı daha çok etkilenirler. Türk Tabipleri Birliği (TTB), toplumsal olaylarda kullanılan gazların bütünüyle risksiz ve tehlikesiz olmadığını belirtmiştir. Kısa bir sürede bile, gaza yoğun bir şekilde maruz kalmış bireylerde, uzun bir zaman dilimi içerisinde, kalıcı işlevsel bozukluklar ve sağlık açısından kalıcı etkilerin olabileceği görülebilmektedir. Biber gazının insanların doğrudan yüzüne, ağzına doğru sıkılması ve kapalı alanlarda yoğun bir şekilde kullanılmasının sağlık açısından önü alınamayacak çok ciddi problemlere sebep olacağı belirtilmiştir (Osmanoğlu, 2011, s. 68-70).

Toplumsal olaylarda biber gazına maruz kalan bireylerde, biber gazının göze doğrudan sıkılması neticesinde gözde tahriş ve sürekli olarak gözyaşı akıntısı gözlemlenmektedir. Bunun yanında, üst solunum yollarında tahrişe sebep olmaktadır. Biber gazı doğrudan ağız yoluyla yutulursa, belirtilen öldürücü doz 0,5-5g/kg'dır. Gaza maruz kalan bireylerde, gözlerde ve solunum yollarında belirtiler etkisini hemen göstermektedir. Ortalama 45 dakika ile birkaç saat süre zarfında şiddetli ağrı, gözlerde yanma, kızarıklık, tahriş gözlemlenmektedir. Birkaç gün içerisinde etkiler tamamen ortadan kaybolur. Gaza maruz kalma sebebiyle, takip eden süreç içerisinde ölümle sonuçlanan olaylara rastlanılmış olup, yapılan taramalar neticesinde biber gazına maruz

kalma, astım hastası olan bir kişide ölüm nedeni olarak bildirilmiştir (Özer, 2014, s. 1122-1125).

Biber gazının insan sağlığı üzerindeki etkilerini aşağıda belirttiğimiz şekilde görmekteyiz:

2.7.1.1.1. Fizyolojik Etkileri

a) Ağız içinde, solunum yollarında, gözde ve vücudun açıkta olan kısımları üzerinde etki oluşturur,

b) Gözlerde acı, yanma, kızarıklık gözlemlenir,

c) Göz kapaklarında istem dışı kasılmalar, gözü istemsiz kırpma, gözde yaşarma sonucu gözü tamamen kapama hissi,

ç) Burun, gırtlak ve boğaz kısmında yanma, kasılma hissi,

d) Genizde ve burunda aşırı akıntı,

e) Göğüste sıkışma, kasılma ve yanma,

f) Açık deri yüzeylerinde batma ve yanma hissi,

g) Vücut ısısı ve nemi ile yayılma etkisi gösterir,

h) Kaslarda kasılma meydana gelir,

i) Vücudun üst tarafı öne doğru eğilebilir,

j) Ayaklar zayıflar ve kişi dizüstü çökebilir,

k) Ayağa kalkma, hızlı yürüme ve koşma gücünün azalması gözlemlenebilir,

l) Elleri göze götürme ovma arzusu oluşur,

m) İşitme bozukluğu tespit edilebilir (Gedikli, 2010, s. 209-210).

2.7.1.1.2. Psikolojik Etkileri

a) Panik hali, bilinç bulanıklığı,

b) Yoğun panik,

c) Direnme ya da dövüşme isteğinin kaybolması,

d) Endişe,

e) Moral çöküntüsü,

f) Algılamada geçici bozukluk, komutları algılayamamak,

g) Sinirlilik hali (Gedikli, 2010, s. 209-210).

2.7.1.1.3. Gaza Maruz Kalanlara İlkyardım Uygulaması

Gaza maruz kalan insanların, gazın olduğu ortamdan uzaklaştırılarak temiz bir hava alması sağlanmalıdır. Bu insanlar, vücuda baskı yapılmayarak dik ve düz bir şekilde oturtulmalıdır. Yüzlerin ve gözlerin elle ovuşturulması ve kapatılması engellenerek bol miktarda soğuk suyla yüzleri yıkanmalıdır. Suya %5 oranında karbonat katılması ağrı ve acıyı dindirmede etkendir, kesinlikle sıcak su kullanılmamalıdır. Acı ve ağrıyı dindirmek amaçlı olarak ilaç veya kimyasal maddeler kullanılması ağrı ve acıyı artırıcı etki yapar. Burun ve ağzın su ile yıkanması neticesinde vücutta biriken gaz parçacıkları vücuttan arındırılır (Gedikli, 2010, s. 210).

2.7.2. Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatlarını Kullanma Taktikleri

Emniyet Genel Müdürlüğünün 15 Aralık 2008 tarihinde yayımlamış olduğu 19 numaralı Genelgede, göz yaşartıcı gaz silahları ve mühimmatlarını kullanma taktikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Buna göre:

a) Kullanılacak olan gazlar amacı dışında ve gaz kullanımı sonucunda meydana gelecek olan etkileri göz önünde tutularak, etkilenen kişilere gerekli yardımları yapacak olan personel bulunmadan kullanılmamalıdır.

b) Topluluğun dağılmaları konusunda, gaz kullanımına başlamadan önce topluluk içerisindeki herkesin yapılan uyarı ve ikazları duyabilecekleri şekilde göz yaşartıcı gaz kullanılacağı uyarısı yapılacaktır.

c) Topluluğa karşı kullanılacak olan gazın miktarı sorumlu kolluk amiri tarafından belirlenmelidir. Karşılaşılan dirence göre ve karşı koymaya orantılı olarak kademeli bir şekilde artırılmalıdır.

d) Kolluk kuvvetleri içerisinde gaz kullanmaya yetkili bulunan personelin, gaz kullanma konusunda gerekli eğitimleri almış olması gerekli olup olaylara müdahale eden kolluk kuvvetlerinden bu konuda eğitimi olmayan personelden gaz kullanımı talep edilmemelidir.

e) Göz yaşartıcı gaz fişekleri hedef gözetilerek insanlara karşı atılmamalıdır.

f) Gaz spreyleri en az 1 metre mesafeden topluluk üzerine kullanılmasına özen gösterilir.

g) Saldırgan topluluk kontrol altına alındıktan sonra direniş ve saldırı devam etmiyorsa, insanlara karşı kesinlikle kullanılmaz (EGM Genelge No:19).

2.7.2.1. Açık Alanlarda Kullanımı

Toplumsal olaylarda gaz kullanımında temel amaç, topluluğun daha küçük parçalara bölünerek dağılmalarını sağlamak ve topluluğun tekrar bir araya gelerek toplanmalarını engellemektir. Toplumsal olaylara karşı gaz kullanımında kolluk kuvvetlerinin dikkat etmesi gereken hususlar şu şekildedir:

Gaz kullanımına başlamadan önce, rüzgârın hangi yönden estiği dikkate alınmalı ve hem grubun gazın etkisinde kalabilmesi, hem de kolluk görevlilerinin gazdan etkilenmemesine dikkat edilmelidir. Ayrıca her türlü durum ve şartlarda kolluk kuvvetlerinin gaz maskelerini yanında bulundurması, ihtiyaç halinde kullanması gerekmektedir.

Gazdan etkilenen topluluğun kaçabilecekleri güzergâhların açık bulundurulması gerekmektedir. Kaçış noktaları için ayrılan güzergâhlar topluluğun taşkınlık yaparak çevreye zarar vermesini engelleyecek nitelikte olmalıdır.

Kullanılacak olan gaz fişeklerinin, topluluğa etki mesafesine göre belirli mesafelerden atılması gereklidir. Kalabalık bir grubun içine atılan gaz fişekleri neticesinde, içeriden dışarıya doğru kaçış başlayacağı için ezilmeler ve yaralanmalar meydana gelebileceği göz önünde bulundurulmalıdır (EGM Genelge No:19).

2.7.2.2. Kapalı Alanlarda Kullanımı

Kapalı mekânlarda zorunlu olmadıkça gaz mühimmatları kullanılmamalıdır. Özellikle yüksek oranda gaz miktarı yayan gazların kullanımından kaçınılmalıdır. Gaz el bombalarının, atıldıktan sonra meydana gelen yanma neticesinde ortaya çıkan ısı ve gaz yoğunluğunun fazla olmasından dolayı kullanılamayacağı, çok katlı binalarda gaz kullanılarak müdahale edilmesi gereken durumlarda binanın en üst katından başlanarak gaz kullanımının uygulanacağı "Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatları Talimatı"nda belirtilmiştir (EGM Genelge No:19). Kapalı alanlarda gaz kullanımından amaç bina içerisindeki saldırgan ve direnişe devam eden kişilerin dışarı çıkmalarını sağlayarak yakalayıp gözaltına almaktır.

2.7.3. Gaz Fişeği Kullanımında Dikkat Edilmesi Gereken Standartlar

Toplumsal olaylara müdahale eden kolluğun başvurduğu zor kullanma şekillerine bakıldığında, gaz fişeklerinin kalabalığın ortasına çok yakın mesafelerden, hedef gözetmeksizin atıldığı görülmektedir. Müdahalelerde belirtilen mesafe sınırlandırmasına uyulmamaktadır. Gaz tüfekleriyle atılan bu fişeklerin, insan vücudunun herhangi bir yerine isabet ettiği düşünülürse çok ciddi yaralanmalarla, hayati organlara isabet ettiği takdirde de ölümcül boyutlarda yaralanmalarla hatta ölümle sonuçlanan durumlarla karşılaşılabilecektir. Gaz fişeklerinin üzerinde yazan kullanma talimatında, kişilere doğrudan yapılacak atışların neticesinde ölümcül vakaların yaşanabileceği belirtilmektedir.

2.7.4. Gaz Fişeği Kullanımında Dikkat Edilecek Müdahale Kademeleri

2008 yılı Şubat ayı içerisinde İçişleri Bakanlığının yayınlamış olduğu Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatları Kullanım Talimatında ve bunlara ek olarak Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından daha da ayrıntılı hale getirilen 26 Haziran 2013 ve 22 Temmuz 2013 tarihlerinde yayınlanan genelgelerle, göz yaşartıcı gazlar ile yapılacak müdahalenin kademeleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre; yapılacak olan müdahale üç kademeye ayrılmaktadır;

1. Kademe: Yakın mesafe kademesi olup, 1-15 metre mesafe arasında yapılacak müdahaleyi belirtmektedir. Gaz el spreyleri ve sırt tipi gaz spreyleri ile yapılan müdahalelerdir. Bu müdahale şeklinde, topluluk ile müdahale eden kolluk kuvvetlerinin kalkanlarla koruma altına alınan hatta müdahale eden grubu etkisi altına alabilir.

2. Kademe: Orta mesafe kademesi olup, 15-30 metre mesafe arasında yapılacak müdahaleyi belirtmektedir. Bu kademede gaz el bombaları kullanılmaktadır. Bu müdahale birinci kademeye ek olarak tamamlayıcı bir husustur. Yapılan tüm müdahalelere rağmen dağılmayan ısrarcı, saldırgan özelliklerini kaybetmeyen topluluklara karşı kullanılır. Kullanılan bir adet gaz el bombası 50 metrekarelik bir alanı etki altına alır.

3. Kademe: Uzak mesafe kademesi olup, 30-150 metre mesafe arasında yapılacak müdahaleyi belirtmektedir. Bu kademede gaz tüfekleri kullanılmaktadır. Bu müdahale ikinci kademeye ek olarak tamamlayıcı bir husustur. Grubun tekrar

toplanmasını önlemek ve grubu dağılması istenilen güzergâhlara yönlendirmek amacıyla kullanılır. Dikkat edilmesi gereken husus, silahın kırk beş derece açıyla kullanılarak 150 metre mesafe üzerini etki altına alması olmalıdır.

2.7.5. Toplumsal Olaylarda Biber Gazı Uygulama Yöntemi

Toplumsal olaylarda göz yaşartıcı gazları ve gaz silahlarını kullanacak olan kolluk kuvvetlerine verilecek eğitimler, gerekli ve yeterli eğitimlerini almış uzman personel tarafından verilmelidir. Verilecek eğitimde, kolluk görevlilerine, gaz kullanımına başvurmadan önce, topluluk içerisinde saldırgan ve direnen kişilere karşı yasal uyarı yapılması gerektiği, gaz kullanımına zor kullanma seviyeleri içerisinde hangi sırada başvuracağı, hava koşullarını göz önünde bulundurması gerektiği ve ortamın kapalı bir ortam olup olmadığı, gazın muhtemel etkileri ve en son olarak da gaza maruz kalan bireylerin gazdan nasıl arındırılacağının öğretilmesi gerekmektedir.

El spreyi ve sırt tüpü formlarında kullanılan biber gazı 1-3 metre mesafeden doğrudan yüze gelmeyecek şekilde topluluğun üzerine doğru değişik tekniklerle uygulanmalıdır. Mesafe, gazın etkisi üzerinde belirleyicidir. Yakın mesafeden kullanıldığı takdirde yaralanmalara sebep olabilir, uzak mesafeden kullanıldığında da kişiler üzerindeki etkisi sınırlıdır.

Toplumsal olaylarda gaz kullanımında çevrede bulunan ve toplulukla alakası olmayan diğer insanların da gazlardan etkilenebileceği göz önünde bulundurularak kullanımına karar verilirken çok dikkatli davranılmalıdır. Gaz fişeği atan silahların kullanımında asgari 45-50 metre mesafeden daha kısa mesafelere atılmamasına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde çok ciddi yaralanmalara sebep olacaktır.

Gaz kullanımı, sadece direnen şahısların dirençlerini kırmak amacıyla kullanılmalı ve saldırgan topluluk kontrol altına alındığında gaz kullanımına son verilmelidir. Gaz kullanımı devam ettiği takdirde yaralanma riski artmakta olup, kişilerin etkilenmediği düşünüldüğü takdirde, sık ve aşırı kullanım neticesinde gazın etkileri belli bir süre sonra ortaya çıkacaktır. Göz yaşartıcı gazlar, kimyasal madde içerikli olduğu için uzun süreli ve sık kullanıma maruz kalan kişilere karşı zarar vereceği ve ölümlere sebep olabileceği unutulmamalıdır.

Biber gazı kullanılarak kontrol altına alınan kişilerin gazın etkisinden kurtulmaları için yardımcı olunarak, vücutta etkilenen noktalara temas edilmemesi, gözlerde lens varsa çıkartılması gerektiği söylenmelidir. Kişilerin temiz hava alması sağlanmalı, elleri ve yüzleri 10 ile 15 dakika süreyle soğuk suyla yıkanmalı ve ancak tüm bu uygulamalar yapıldıktan sonra gazdan arındırılma işleminin gerçekleştirilmiş olacağı unutulmamalıdır. Şahıs tıbbi yardım istiyorsa talebi değerlendirilerek sağlık hizmetlerinden faydalandırılır. Ortalama olarak gaza maruz kalan kişilerde gazın etkisi 3-5 saniyede başlayıp 15-60 dakika arasında azalarak kaybolmaktadır (Bulut ve Kara, 2012, s. 9-10). Genel olarak kolluk kuvvetlerinin gaz kullanımında önemle üzerinde durması gereken konular şunlardır:

- Kolluk tarafından toplumsal olaylarda her türlü gaz kullanımından sonra sonuç mutlaka tutanağa bağlanmalı ve kayıt altına alınmalıdır.

- Yalnızca yetkili personelin kullanmasına ve kullanılabilirliği onaylanmış olan gazların kullanımına izin verilmelidir.

- Gazlar, kesinlikle kapalı alanlarda kullanılmamalıdır. Açık alanlarda kullanıldığı takdirde gaza maruz kalanların ilk yardım alabileceği uygun yerlerde emniyetli noktalar oluşturulmalıdır (Seyhan ve Küçük, 2012, s. 74).

2.7.6. Kolluk Kuvvetlerinin Göz Yaşartıcı Gaz ve Biber Gazı Kullanabilmesinin Koşulları

Kolluk kuvvetlerinin gaz kullanabilmesinin dayanağını, "5564 Sayılı Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkındaki Kanun" da görmekteyiz[21]. Bu kanuna göre, toplumsal olaylarda kullanılan

[21] Madde 2/1/(e), Tanımlar: Toplumsal olayları denetim altında tutmakta kullanılan gereçler: Bu Kanuna Ekli cetvellerde gösterilmeyen, insanlarda, kimyasal maddeye maruz kaldıktan kısa bir süre sonra ortadan kaybolan, duyusal tahriş veya güçsüz kılıcı fiziksel etkileri süratle meydana getirebilen herhangi bir kimyasal maddeyi,

Madde 2/1/(f), Yasaklanmamış amaçlar: Sınaî, tarımsal, bilimsel araştırmayla ilgili, tıbbî, farmasötik veya diğer barışçı amaçlara yönelik etkinlikleri; toksik kimyasal maddelere karşı korunmayla ve kimyasal silahlara karşı korunmayla doğrudan doğruya ilişkili olan amaçları; kimyasal silahların kullanımıyla ilişkili olmayan ve kimyasal maddelerin zehirli özelliklerinin bir savaş yöntemi olarak kullanımına bağlı olmayan askerî amaçları; iç karışıklıkların bastırılması da dâhil olmak üzere asayişin sağlanmasıyla ilgili amaçları, ifade eder.

gazlar kimyasal silah değildir. Ancak bu gazların aşırı kullanımı halinde başta yaşam hakkı ihlali olmak üzere, sağlık hakkı, toplantı ve gösteri düzenleme hakkı, ifade özgürlüğü ihlali kapsamında değerlendirilmektedir.

Toplumsal olaylara müdahale eden kolluk kuvvetlerine, gazla müdahaleye imkan tanıyan kanun ve maddesi PVSK'nın 16. maddesidir. Madde içeriğinde geçen "göz yaşartıcı gazlar veya tozlar ifadesi" olaylara müdahalede bulunan kolluk kuvvetlerine gazla müdahale etmeye imkan tanımaktadır. Fakat olaylara müdahalede gaz kullanımı tek başına değerlendirilmemelidir. Gazın kullanılabilmesi için, olaylarda başka hususların da bulunması ve kullanımı neticesinde gerekli tedbirlerin de alınması önemlidir. Kolluk kuvvetlerinin gaz kullanımı ile ilgili ana ölçü Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesinin denetim organı olan İşkencenin Önlenmesi Komitesince alınan tavsiye kararlarıdır. Buna göre toplumsal olaylarda kullanılacak olan gazlar kapalı mekanlarda bulunan kişilere karşı kullanılmamalı ve umuma açık yerlerde kullanılması gerektiği hallerde de gazdan etkilenebilecek olan kişilere karşı gereken sağlık yardımlarının yapılabilmesi için yeterli sağlık personelinin hazır edilmesi gerekmektedir (Aydın, 2015, s. 253-256; Aydın, 2016, s. 3298).

Toplumsal olaylara müdahalede, gazların ve gaz silahlarının kullanımının incelenmesi başlıklı bu bölümde, gaz silahları ve mühimmatlarını kullanma taktikleri, gazların açık ve kapalı alanlarda kullanımı, gaz fişeklerinin kullanımında dikkat edilmesi gereken standartlar ve müdahale kademeleri, toplumsal olaylarda kolluğun biber gazı uygulama yöntemi ve kolluğun göz yaşartıcı gazları ve biber gazını kullanma koşulları, yayımlanmış genelgelere göre, kolluk kuvvetlerinin yetkileri dâhilinde hukuk kurallarına uygun bir şekilde anlatılmıştır. Olaylara müdahale eden kolluk, elbette ki olaylar meydana geldiğinde zor kullanma uygulamasına başvurma durumunda kalabilecek fakat zor kullanmada sınırı aşmayacaktır. Kolluk kuvvetlerinin dikkat etmesi gereken husus, zor kullanılırken, gaz kullanımına her ne kadar kanunlar izin verse bile gaz kullanmanın sonucunun insan hakları ihlali oluşturacağını bilmesi gerekmektedir. Verilecek eğitimlerde bu hususun üzerinde durulması gerekmektedir. Her ne kadar hem yasal mevzuatta hem de AİHM içtihat karalarında gazların kullanılması yasaklanmamış olsa bile toplumsal olaylarda gaz kullanma, insan haklarına aykırı bir uygulamadır. Bundan dolayı, durum ve şartlara göre orantılılık ve zorunluluk şartlarına uyulmuş olsa dahi, olaylarda en asgari seviyede kuvvet kullanılarak, en az

değer harcanarak topluluğun dağıtılması yoluna gidilmelidir. Kullanılacak olan her türlü maddî güç unsurları karşımıza insan hakları ihlalleri olarak çıkacaktır.

2.8. Gaz Kullanımının Hukuki Boyutu

Ülkemizde kullanılan OC, CS ve CN gazları, 1997 yılında "Birleşmiş Milletler Kimyasal Silahlar Sözleşmesi" hükümlerine taraf olunarak, emniyet ve asayişin sağlanması maksadıyla toplumsal olaylar ve iç güvenliğin bastırılmasında kullanımına izin verilen maddeler arasına girmektedir. Bu gazların etkisinin geçici olması ve kişilerde belli bir süre sonra kaybolan etkilere sahip olmasından dolayı, yasaklanmış olan kimyasal maddeler sınıfına girmemektedir. Fakat toplumsal olaylarda çok sık kullanılmasından dolayı ve kişiler üzerinde bıraktığı etkileri göz önünde bulundurulduğunda, sağlık açısından uzun vadede insanlar üzerinde bırakacağı etkilerin neler olacağı ve insan sağlığını nasıl etkileyeceği, kalıcı bir hasar bırakıp bırakmayacağı tam olarak tespit edilememiş olup daha fazla araştırma ve incelemeler yapılmak zorundadır. Türkiye'de belli başlı sağlık kuruluşları ve sivil toplum örgütleri yayınladıkları raporlarda, gazların insanlar üzerinde kalıcı etki bıraktığı, insanların sağlığını olumsuz etkilediği hatta ölümlere varan sonuçlarla karşılaşıldığını belirtmektedir.

Toplumsal olaylara müdahale eden kolluk kuvvetlerinin olaylara müdahale esnasında kullanmış olduğu biber gazı ve diğer göz yaşartıcı gazların kullanımı ulusal ve uluslararası hukuka dayalı olarak incelendiğinde, kullanımının kanunlara ve yasalara uygun olduğu görülmektedir. Ancak bu durumun insan haklarının ihlaline neden olmadığını söyleyemeyiz. Göz yaşartıcı gazların, savaşlar esnasında insanlara karşı kullanımı uluslararası sözleşme ve belgelere göre yasaklanmıştır. Kimyasal Silahlar Sözleşmesine göre, devletler kendi vatandaşları üzerinde bu gazların kullanımını iç isyan ve karışıklıkların bastırılması amacıyla yasaklanmamış usuller arasına almıştır. Yani kolluk kuvvetleri gazları kendi insanlarına karşı kullanmak mecburiyetinde kaldığı durumlarda kanun ve yasalara göre bu kimyasallar kimyasal silah olarak değerlendirilmemektedir. Bu gazlar kullanılmaya başlamadan önce gerekli yasal uyarılar yapılmalı ve olabilecek her türlü olumsuz durumlara karşı sağlık ekiplerine ulaşılabilecek en yakın yerde sağlık görevlileri bulundurulmalı ve olaylarla alakasız

üçüncü şahısların etkilenmemesi için gereken tedbirler alınmak zorunludur (Uslu, 2013, s. 18).

Kolluk kuvvetlerine tanınan gaz kullanma yetkisi, zor kullanma yetkisi içerisinde tanımlanan maddi güç başlığı altında yardımcı unsur olarak tanınmaktadır. 2559 sayılı PVSK'nın 16. maddesinde göz yaşartıcı gazların kullanımı ile ilgili kanuni dayanağı görmekteyiz. Bu maddeye göre, toplumsal olaylarda gaz kullanma, kolluk kuvvetlerinin zor kullanma uygulamasına başvurduğunda uyguladığı yöntemlerden birisidir. Hukuki açıdan bakıldığında kanunilik ve verilen yetkiler dâhilinde gaz kullanımının, yetkide sınırın aşılması, orantısızlık ve aşırı güç kullanımı gibi durumlar haricinde herhangi bir sakıncası bulunmamaktadır. Kolluk kuvvetlerince ölçülülük ilkesine uyulduğu takdirde her zaman uygulanabilecek önemli bir araçtır. Burada insan hakları ihlaline yol açan husus, kolluk kuvvetlerinin keyfi ve aşırı kullanımı, yetkide sınırın aşılması ve yanlış kullanım gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Fakat yine de sağlık açısından zararlarının henüz tam olarak tespit edilemediği Türk Tabipleri Birliği vb. kuruluşlarca saptanmış olup, uzun vadede insanlar üzerinde kalıcı hasarlar bıraktığı ve kullanımının yasaklanması gerektiği belirtilmektedir.

2.8.1. AİHM Kararlarında Biber Gazı Kullanımına İlişkin Genel Değerlendirme

Mahkemeye göre, Kimyasal Silahlar Sözleşmesinde belirtilen kimyasal maddeler arasında biber gazının zehirleyici bir kimyasal madde olmadığı, ama kullanımı neticesinde solunum yollarında rahatsızlıklara neden olacağı, kişilerde mide bulantısı, kusma, göğüste ağrı, gözlerde ve vücutta kızarıklıklar ve tahrişe yol açabileceği belirtilmektedir. Kolluk kuvvetleri, sadece görevinin gerektirdiği ölçüde güç kullanabilecektir. Güç kullanımının hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi esnasında kolluk kuvvetleri, müdahalede kullandıkları araçlara sınırlı seviyede başvuracak ve suçun yoğunluğuna ve hedeflenen amaca hizmet edecek şekilde orantılı müdahalede bulunacaktır. İnsanların olaylardan en az seviyede zarar görmesini sağlayarak, insan yaşamını saygı göstererek koruyacaklardır. Olaylar esnasında her türlü sağlık ve tıbbi müdahale gereken durumlarda önleyici tedbirleri alacaklardır. Öldürücü özelliği olmayan ve etkisiz duruma getirecek olan her türlü silahın kullanımı, olaylarla ilgisi bulunmayan üçüncü şahısların zarar görmelerini önleyecek şekilde kullanılacaktır.

Kolluk kuvvetleri, kamu düzenini sağlama adına temel değerlerden ayrı farklı uygulama ve müdahalelere ve kendilerini haklı gösterecek olan uygulamaları vatandaşlar üzerinde kullanmayı gerektirecek şekilde kendilerini haklı göstermelerini ileri sürmeyeceklerdir. Uluslararası sözleşme ve belgelerde yer alan ilkeler gereğince herkese, kanunlara ve yasalara uygun olarak şiddet içermeyen yasal toplantı ve gösterilere katılma hakkı tanınmıştır. Her ne kadar yasadışı olsa bile yapılan toplantılar şiddet içermiyorsa, kolluk kuvvetleri zor kullanmaya başvurmaktan kaçınacaklardır veya mecbur olması durumunda en az zarar verecek ölçüde zor kullanmayı sınırlı bir şekilde yerine getireceklerdir (Gezer, 2013, s. 22).

AİHM kararlarına bakıldığı zaman ihlal konusunu oluşturan eylemlerin kolluk kuvvetleri tarafından gazların kullanılma şekilleriyle ilgili olduğu görülmektedir. 16 Temmuz 2013 tarihli Abdullah Yaşa ve Diğerleri v. Türkiye davasında[22] verilen karara bakıldığında, AİHM işkence ve kötü muamele ile ilgili AİHS'nin 3. maddesi bakımından değerlendirmenin tümüyle bir sorun teşkil etmediğini, sorunun topluluğa karşı sadece biber gazı kullanılması olmadığı, gaz kapsülünün doğrudan gösterici kalabalığın üzerine doğru hedef gözetmeden atılması olduğunu belirtmiştir.

AİHM'nin İzci v. Türkiye davasında[23], orantısız güç kullanımı neticesindeki hak ihlallerinin önlenmesi için alınması gereken tedbirlere vurgu yapılmıştır. Mahkemeye göre Türkiye hakkında verilen birçok kararda, kolluk kuvvetlerinin olaylarda orantısız ve yetkisiz gaz kullanması sözleşmenin 3. ve 11. maddelerinin ihlaline neden olmuştur. Kolluk kuvvetlerinin, barışçıl olan toplantılarda belirli dereceye kadar toleransta bulunmamış olması ve göz yaşartıcı gaz dâhil olmak üzere güç kullanmış olması, davalarda verilen kararların ortak özelliği olarak görülmektedir. Türkiye, gelecekteki benzer ihlalleri önlemek amacıyla göz yaşartıcı gaz kullanılması gibi zorlayıcı tedbirlere başvururken AİHS'nin 3. ve 11. maddeleri ve CPT'nin (Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi) tavsiye kararlarına uyumlu yasal düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Bu noktada mahkeme, sözleşmelerle güvence altına alınmış olan hakların tam olarak korunabilmesini sağlamak için gaz kullanımı ile ilgili yasal mevzuatların aradaki çelişkilerin giderilerek uluslararası sözleşmeler ve belgelerle

[22] AİHM Başvuru No: 44827/08. Karar tarihi 16.07.2013

[23] AİHM Başvuru No: 42606/05. Karar tarihi 23.07.2013

uyumlu hale getirilmesine yönelik daha açıklayıcı düzenlemelerin yapılması gerektiğini ifade eder. Ayrıca mahkeme, kolluk görevlilerine verilecek eğitimler sonucunda, kolluğun toplantı ve gösteriler esnasında denetimlerini ve gözetimlerini sağlayabilecek etkili bir sistemin geliştirilmesine ve kişilere karşı uygulanacak her türlü güç kullanımının gerekli, orantılı ve makul olup olmadığına dair denetim mekanizmalarının işletilmesine vurgu yapmaktadır (İnce, 2015, s. 34).

Sonuç olarak iç hukukta yapılan düzenlemelere ve AİHM içtihat karalarında belirtilen hususlara riayet edilmesi şartıyla, toplumsal olaylarda kolluk kuvvetlerinin gaz kullanmasında yasal bir engelin bulunmadığı görülmekte; ancak bu, gazların kullanımının sağlık ve yaşam haklarına aykırı olmadığı anlamına gelmemektedir.

2.8.2. AİHM Kararlarında Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımı ile İlgili Sorunlar

AİHM'nin Türkiye aleyhine vermiş olduğu ihlal kararlarına bakıldığında, sorunun mevcut hukukî düzenlemelerdeki eksikliklerden kaynaklanmadığı, daha çok hukukî düzenlemelerin etkili bir şekilde uygulamaya geçirilmemesinden kaynaklı olduğu görülmektedir. AİHM, toplumsal olaylarda gazların kullanılmasını 5564 Sayılı Kimyasal Silahlar Sözleşmesine göre hak ihlali olarak görmemektedir. Ancak orantısız gaz kullanımını, yetkisiz gaz kullanımını, barışçıl olsa da yasadışı sayılan toplantıların gaz kullanılarak dağıtılmasını ihlal olarak görmektedir.

AİHM'nin Türkiye hakkındaki davalarına bakıldığında başlı başına iki sorunun öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, kolluk kuvvetlerinin barışçıl olarak yapılan ve devam eden bir toplantıya güç kullanarak müdahale etmesidir. Genellikle, bu tarz olaylarda kolluk kuvvetlerinin, gösterici gruba yapılan gösterilerin bildirim şartlarına uymadığı için yasal olmadığı ikazında bulunması ve yapılan tüm ikazlara rağmen gösterici grup dağılmayınca da yapılan toplantının barışçıl olup olmadığına bakmaksızın güç kullanılarak dağıtması yoluna gitmesidir. Mahkeme, bu tarz davalarda gösterilerin barışçıl olarak düzenlendiğini ve kamu düzeninin de ciddî boyutlara varan ölçüde bozulmamış olduğuna dikkat çekerek, bu şekilde bir güç kullanma neticesinde hak ihlallerinin meydana gelmiş olduğuna karar vermektedir. Özetleyecek olursak: barışçıl olarak devam eden bir toplantının kolluk tarafından güç kullanılarak dağıtılması hak ihlalidir (Tanyar, 2011, s. 627).

Diğer bir sorun ise, kolluk kuvvetlerinin kullandığı kuvvetin orantısız olması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Kolluk kuvvetlerinin güç kullanması, gösterilerin barışçıl olmayan noktada gelişmesi halinde gerekli görülebilir. Fakat bu noktada da kolluğun kullanmış olduğu gücün meydana gelen olaylara karşı orantılı olması gereklidir. Kolluk kuvvetlerinin, olaylar karşısında, ilk başta en üst seviyede güç kullanarak gösterileri dağıtması yoluna gitmesi hak ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken, 2559 Sayılı PVSK'nın 16. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen direnmenin mahiyetine ve derecesine göre kademeli olarak artan seviyede güç kullanılması gerekliliğidir. Yani kolluğun kullandığı kuvvet, karşılaşılan dirence karşı orantılı olmalıdır (Tanyar, 2011, s. 628).

Türkiye'nin aleyhine sonuçlanan davalara bakıldığında, AİHM'nin üzerinde durduğu husus, bildirim şartı yerine getirilse bile, yapılan toplantıların barışçıl olup olmamasına bakılmaksızın, orantısız bir şekilde zor kullanmada belirtilen sıraya uyulmadan, doğrudan gaz ve tazyikli su kullanarak kolluk kuvvetlerinin toplantıları dağıtması ve güç kullanımına başvurulmasının gerekli olduğu hallerde de karşılaşılan direnç ile orantılı olup olmadığına bakılmaması olarak görülmektedir.

Toplantı ve gösterilerin barışçıl amaçlarla yapılıp yapılmayacağının tespit edilebilmesi için, bu temel yasal haklarını kullanmak isteyen kişilerin tutumları ve açıklamaları belirleyici etkendir. Bu hakkın kullanımı esnasında toplantı ya da gösterilerin en başında veya ilerleyen aşamalarından sonra şiddet olayları meydana gelirse, AİHM barışçıl amaçlarla bu hakkın kullanımına yer olmadığı gerekçesiyle bu hakka getirilecek sınırlamaların gerekliliğini incelemeye dahi gerek duymamaktadır. Yani şiddet içerikli toplumsal olaylara kolluk kuvvetlerince müdahale edildiği takdirde, hakları ihlal edildiği iddiasıyla başvuru yapanların başvurusunu AİHM esas bakımından kabul etmemektedir. Yapılan gösteriler barışçıl nitelikte ise mahkeme, haklara getirilen kısıtlamalarda AİHS'nin 11. maddesine göre, demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını incelemektedir (İnce, 2015, s. 9-10).

AİHM'nin gaz kullanımının sonuçlarıyla ilgili kararlarına bakıldığında, gazların kullanımının yasaklanması ile ilgili bir karar bulunmamakla birlikte, sorunun gazların kullanılma şekli ile ilgili olduğu görülmektedir. Gazların kullanımında hukukî

düzenlemeler ve AİHM içtihat kararlarına uygunluk bulunduğu takdirde yapılan müdahalelerin ihlal sayılmadığı görülmektedir.

AİHM ve CPT, gazların kullanımı ile ilgili şu hususlara dikkat çekmektedir:

a) Göz yaşartıcı gazlar yalnızca gerekli ise kullanılmalıdır,
b) Kapalı ortamlarda kullanılmamalıdır,
c) Gaz kullanımına başlamadan önce güvenlik tedbirleri alınmalıdır,
d) Gaza maruz kalma sonucunda yaralanan insanların acele, sağlık hizmetlerine başvuru imkânı olmalıdır,
e) Kontrol altına alınan bireylere karşı bu gazlar kesinlikle kullanılmamalıdır,
f) Gazların ne zaman, nerede ve nasıl kullanılması gerektiğine dair yasal mevzuat düzenlemelerinin yapılması gereklidir,
g) Gazları kullanacak personel, bu konuda gerekli eğitimleri almış kabiliyette ve yeterli seviyede olması gerekmektedir,
h) Gaz kullanımı sonucunda, bunların ne kadar kullanıldığına dair kayıt sisteminin güvenilir olması gerekmektedir,
i) Gaz kullanımı sonucunda ortaya çıkan sorunlar konusunda denetim mekanizmasının olması gerekmektedir (Özcan, 2013, s. 26-28).

2.8.3. Toplumsal Olaylara Müdahalede Gaz Kullanımıyla İlgili Ulusal Mevzuattaki Sorunlar

2559 Sayılı PVSK'nın 16. maddesinde geçen "Maddî Güç" başlığı altındaki hüküm doğrultusunda göz yaşartıcı gazların kullanılmasındaki kanuni dayanak görülmektedir. Ulusal mevzuatımıza göre gaz kullanımı zor kullanma uygulamasının bir çeşidi olup diğer zor kullanma yöntemleri gibi orantılılık şartlarına uyulduğu takdirde başvurulacak bir yöntem olarak görülmektedir.

9 Ekim 2014 tarihinde Ankara Üniversitesi Cebeci kampüsünde meydana gelen olaylar üzerine kamu denetçisi Mehmet Elkatmış'ın yapılan bir başvuru üzerine hazırladığı karar taslağında, 2911 sayılı TGYK, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını koruma altına alacak düzenlemelerden ziyade bu hakkı sınırlandıran hükümleri içerdiği belirtilmektedir. Bu kanunda geçen "toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı", "toplantı ve gösteri yürüyüşü zamanı", "bildirim şartı", "yasak yerler", "kanuna aykırılık nedenleri" başlıkları altında geçen maddelere bakıldığında, buradaki

hükümlerin değerlendirilmesi sonucunda "Türkiye'de kanuna uygun bir gösteri yürüyüşü düzenlemenin neredeyse mümkün olamayacağı değerlendirilmektedir" tespitinde bulunulmuştur (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2016 a, s. 46). Buradan çıkarılacak sonuç, aniden gelişen olaylar karşısında toplantı ve gösteriler düzenlenerek ani tepki verilmesini gerektirecek toplantılar yapılmak istenirse, yukarıda belirtilen şartlar gereğince yapılacak tüm toplantıların kanuna aykırı olacağı görülecektir.

AİHM eğer gösteriler barışçıl ise, yer ve zaman kısıtlaması nedenleri ile müdahale edilmemesi gerektiği kanaatindedir. Barışçıl gösteri için kişiler uygun gördükleri yerde toplantı ve gösteri düzenleyebilirler. Barışçıl olması şartıyla belirtilen yer dışında yapılan gösteriler engellenemez, bu sebeple yapılan gösteriler dağıtılamaz. Bu durum, kolluk kuvvetlerinin uygulamasında en çok karşılaşılan bir durumdur. Türkiye'deki yasal mevzuata göre, yürüyüşler için bildirimde bulunmak gerekmektedir. Ancak AİHM, bildirim yapılmadan da toplantı yapılmasını hak saymaktadır ve bu konuda Türkiye'yi mahkûm eden birçok hak ihlalleri kararı mevcuttur.

Bildirim şartında amaç, hem toplantı ve gösterilerin barışçıl yapılacağına dair devlete teminat vermek, hem de toplantıların güven içerisinde yapılabilmesi için kolluğun gerekli emniyet tedbirleri almasına imkân vermektir. Kolluğun öncelikli görevi barışçıl toplantı hakkını korumak ve toplantı boyunca kamu düzenini makul bir biçimde sağlamaktır.

Anayasanın 34. maddesi barışçıl toplantı yapma hakkını içermektedir. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, kamu sağlığı, kamu ahlâkı veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması nedenleri bu hakka getirilecek sınırlandırma nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu maddenin AİHS'nin 11. maddesiyle uyumlu olduğu görülmektedir. Fakat toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını düzenleyen 2911 sayılı TGYK sınırlandırma gerekçelerini daha geniş tutarak Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle korunan bu hakkı kısıtlamaktadır. Parklar, genel yollar, kamu binaları ve benzeri kamu alanlarında toplantı düzenlenmesine genel yasaklar getirmektedir. Bu kanuna göre, aynı zamanda yapılacak olan tüm toplantı ve gösteri yürüyüşleri için bildirimde bulunma zorunluluğu getirilmektedir ve kendiliğinden gelişen toplantıları da doğrudan yasa dışı kılmaktadır. Kolluk kuvvetlerinin, olaylara müdahale etmesi için yapılan toplantıların bu kanunun 23. maddesi gereğince "kanuna

aykırı" olarak düzenlenmiş olması gerekmektedir. Bu maddeye göre güneş doğmadan bir saat öncesine kadar, ilân edilen güzergâhların dışında, bildirimde belirtilen amacının dışına çıkılarak, kanunlarda suç sayılan amaçlar için yasaklama veya erteleme kurallarına uyulmasına rağmen yapılan toplantıların kanuna aykırı olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı, uygulamada, yapılacak olan toplantılarda kapsamlı ve takip edilmesi zor prosedürlerin yerine getirilmesi, bu hakkın kullanılmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

Ülkemizdeki toplantıların yapılmasını düzenleyici kanunlar muğlak ifadelerle doludur, bundan dolayı uygulamada kanunları yorumlama yetkisi genellikle kamu otoritelerine verilmiştir. Valilikler ve kaymakamlıklar, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kullanılacak güzergâhları tespit etme, toplantıları erteleme ve yasaklama yetkilerine sahiptir. Aynı zamanda toplantıların yasaklanmasına genel yasaklar getiren oldukça geniş yetkilere de sahiptirler.

Uluslararası standartlara göre şiddet içerikli toplantılar meydana geldiğinde, şiddete başvuran kişilerin kolluk kuvvetlerince bulunduğu ortamdan uzaklaştırılması sağlanarak güvenlik ortamının sağlanması gerekmektedir. Yani, bir toplantının şiddet içermesi toplantının toptan dağıtılması için gerekçe görülmemelidir. Türkiye'de yapılan toplantılarda, kolluğun kullanmış olduğu müdahale şekillerinden olan biber gazı, göz yaşartıcı gaz ve silahlarının sıklıkla kullanıldığı öne çıkmaktadır. Kolluğun orantısız müdahaleleri sonucunda hayatını kaybedenlerin olması ve ciddi yaralanma olayların yaşanması barışçıl toplantı hakkını kullanan kişiler üzerinde caydırıcı etki oluşturmaktadır. Bu durumda, en temel yasal haklarını kullanmak isteyen kişilerde, her zaman kendilerine müdahale edileceği ve haklarının engelleneceği hissi oluşmasına neden olunmaktadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, gösteriler daha henüz başlamamışken yetkili mercilerin, topluluğu dağıtıcı gaz silahlarını, TOMA aracını, orantısız sayıda kolluk kuvvetlerini gösterilerin yapılacağı alana getirerek, daha toplantılar başlamadan toplulukta kendilerine müdahale edileceği düşüncesi oluşturmaktadırlar. Türkiye'de, kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanması, uluslararası makamlar ve AİHM tarafından sistematik bir sorun olarak tespit edilmiştir. (ESHİD, 2016 b, s. 67-69).

2.9. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımıyla İlgili Görüşler

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), biber gazını potansiyel olarak tehlikeli bir madde olarak değerlendirmiş, açık alanlarda kullanımına ilişkin olarak da çekinceler dile getirmiştir.

> (…) Biber gazı, potansiyel olarak tehlikeli bir maddedir ve kapalı alanlarda kullanılmamalıdır. Açık havada kullanılması halinde bile, CPT'nin ciddi çekinceleri bulunmaktadır; istisnai olarak kullanılması gerektiğinde, bölgede belirli güvenlik tedbirlerinin alınması gerekmektedir. Örneğin, biber gazına maruz kalan kişiler derhal bir doktora ulaştırılmalı ve bu kişilere panzehir sağlanmalıdır. Biber gazı, hâlihazırda kontrol altına alınmış bir tutukluya karsı asla kullanılmamalıdır (CPT/Inf (2009) 25).

Türk Toraks Derneği, ülkemizde kolluk kuvvetlerinin çok yoğun bir şekilde kullanmış olduğu gazların insan sağlığına etkileri üzerinde risk faktörünün çok yoğun ve yüksek olduğunu, koruyucu hekimlik açısından da toplum sağlığını koruma bakımından gazların kullanılmasının yasaklanması gerektiğini söylemektedir. Bu derneğin dikkat çeken açıklamaları bulunmaktadır. Biber gazının biber özü haricinde çeşitli ve değişik katkı maddeleri içermesi ve bu maddelerin insan sağlığı açısından sorunlu oldukları yaptıkları çalışmalarda görülmektedir. Gazın uçuculuğunu sağlayan bu maddelerin solunması neticesinde, ani kalp rahatsızlıkları, solunum ve sinir sistemleri etkilenmeleri ve ölümlere varan olaylarla karşılaşılmaktadır. Ülkemizde gaz kullanımının olumsuz sonuçlarını yansıtması açısından Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Peri Arbak'ın "Göz Yaşartıcı Gazla Karşılaşan Bireylerin Solunum Sistemi Yakınmaları ve Bulguları" başlıklı çalışmasının sonuçlarına göre, gaza maruz kalmanın bireylerde, en az sigara kullanan bireyler üzerindeki etkileri kadar kalıcı rahatsızlıklara sebep olduğunu göstermektedir (Ergin, 2013, s. 15).

TİHK, 2014/03 numaralı "Gezi Parkı Olayları Raporu"na göre, ülkemizde Gezi Parkı olayları şeklinde adlandırdığımız toplantı ve gösteri yürüyüşleri esnasında meydana gelen insan hakları ihlalleri ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Türkiye İnsan Hakları Kurulu üyelerinin 2013 yılı Temmuz ve Ekim ayları arasında sivil toplum kuruluşlarıyla yaptıkları görüşmeler neticesinde, Gezi Parkı olaylarıyla ilgili bu kuruluşların görüş ve bilgilerini alarak bazı tespitlerde bulunmuşlardır. Bizim için burada önemli olan, toplumsal olaylarda kullanılan gazlar neticesinde meydana gelen

olayların değerlendirilmesi ve bunun neticesinde ihlal edilen hakların incelenmesi oluşturacaktır. TİHK'nın Gezi Parkı olaylarıyla ilgili olarak, sivil toplum kuruluşlarıyla yapmış olduğu görüşmeler neticesinde aşağıda belirtilen tespitlere ulaşılmış olup gaz kullanımının ne boyutta olduğu ve gaz kullanımı neticesinde ne tür hakların ihlal edildiği genel olarak anlaşılmaktadır.

Helsinki Yurttaşlar Derneğinin tespitlerine göre: Devletin toplumsal olaylar karşısında hazırlık seviyesinin yetersiz olduğu, kolluk kuvvetlerinin Gezi olaylarında oluşan grupların üzerine ayrım yapmadan, bütün herkese gaz kullandığı ve kolluk kuvvetlerinin ciddi anlamda eğitime alınması gerektiği belirtilmiştir.

İstanbul Barosunun yapmış olduğu tespitlere göre: Kolluk kuvvetlerinin, insan hakları bilincinin artırılması konusunda gerekli eğitimlerin verilmesi, daha da önemlisi olaylara müdahale eden kolluk kuvvetlerinin düşünce yapılarının değiştirilerek insan hakları bilinci ile hareket etmelerinin sağlanması gerektiği yönünde tespitleri bulunmaktadır.

İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'nin yapmış olduğu tespitlere göre: olaylarda gaz kullanımının yoğun bir şekilde devam etmiş olduğu, topluluk üzerine küçük bir grup olsa dahi biber gazı kullanıldığı, gaz kullanımında keyfî kullanımın aşırı olduğu ve bu gazlardan sadece insanların değil, çevrede bulunan tüm canlıların da etkilendiğini, sokaklarda yapılan incelemelerde gaz kapsüllerinin çok sayıda olması gazın yoğun olarak kullanıldığının göstergesi olduğu, gaz kapsülleri incelendiğinde üzerinde yazılı olan son kullanma tarihinin geçmiş olduğu, kolluk kuvvetlerinin gaz kullanımına başlamadan önce gerekli uyarıları yapmadığı, göstericilere dağılmaları için yeterli sürenin verilmediği ve gaz fişeklerinin topluluk üzerine hedef gözeterek atıldığı ifade edilmiştir.

İstanbul Tabip Odasının tespitlerine göre: Olaylar esnasında kolluk kuvvetleri tarafından kullanılan gazların saldırı amaçlı kullanıldığı, dağılan topluluğun önlerine doğru gaz fişeklerinin atılması ve yoğun kullanım neticesinde zararlı olduğu belirtilen gazların aşırı kullanımı neticesinde yaşam hakkı ihlallerine varan boyutların olduğu belirtilmiştir. Olaylarda, sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu, gerekli ilk yardım tedbirlerinin olmadığı ve gönüllü olarak çalışan sağlık hizmetlilerine de engel olunduğu, sivil sağlık ekiplerine ve çalışma ortamlarına gaz atıldığı belirtilmiştir.

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) İstanbul Şubesinin tespitlerine göre: Kolluk kuvvetlerinin, topluluğa kaçış alanı bırakmaksızın orantısız gaz kullanması neticesinde, topluluğun yapılan bu uygulama neticesinde daha çok galeyana geldiği, yine gaz kullanımının yoğun olduğu ve gaz fişeklerinin hedef gözetilerek atıldığı, kalabalığın kolluk kuvvetlerinin gözünde düşman olarak görüldüğü belirtilmektedir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği'nin tespitlerine göre: Gezi olayları boyunca yapılan başvuruların bir yılda yapılan başvurulardan daha fazla olduğu ve yapılan başvuruların % 60'ının, gaz fişeklerinin insanların üzerine hedef gözeterek atılması neticesinde, doğrudan çarparak yaralanmalara neden olduğu ve insanların özellikle başından ve göğsünden ciddi oranda yaralanmalarla karşılaşıldığı, bilerek ve isteyerek yapılmış olabileceği değerlendirilen bu müdahalelerin acı vermek amacıyla yapıldığı düşünüldüğünde, yapılan müdahalelerin işkence boyutuna vardığı belirtilmiştir.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi İstanbul Grubu'nun tespitlerine göre: Taksim ve çevresinin gazdan yoğun olarak etkilendiği, toplu ulaşım seferlerinin iptal edilerek insanların mağdur edildiği, yoğun gaz kullanımından dolayı insanların dışarı çıkamadığı, çevrede bulunan okulların, hastanelerin ve evlerinde bulunan vatandaşların, gaz kullanımından etkilendikleri ifade edilmiştir. Yine kolluk kuvvetlerinin burada da keyfi gaz kullanımına ağırlık verdiği ve kullanılan gaz fişeklerinin insanlara çarpması neticesinde birçok kişinin yaralandığı ifade edilmiştir (TİHK, 2014, s. 11-15).

BÖLÜM 3. TOPLUMSAL OLAYLARDA GAZ KULLANIMINDAN KAYNAKLANAN İNSAN HAKLARI İHLALLERİNİN İNCELENMESİ

Demokratik ülkelerde kural olarak hakların kullanılması olağandır, istisnai bir durum olarak da haklar sınırlandırılabilir. Sınırlandırmanın da yine bir takım kuralları vardır. Demokratik bir ülkede sınırlandırma ancak devlet tarafından ve kanunlara dayanılarak yapılır. Sınırlandırılacak ya da kullanımı durdurulacak haklar ise temel haklar ve özgürlükler değildir. Sınırlandırmada istisnai durumlar: savaş ve seferberlik hali, sıkıyönetim, olağanüstü hal, kamu düzeni ve kamu güvenliği, kamu sağlığı gibi durumlardır. Bizi burada ilgilendiren, toplumsal olaylara müdahale eden kolluk kuvvetleri tarafından yapılan müdahalenin kamu düzenini ve güvenliğini sağlamaya yönelik olmasıdır. Ayrıca yine olaylara müdahalede, kamu sağlığı gibi, insanların ve toplumun sağlığını koruyucu hususlara da dikkat edilmesi gerekir. Kolluk kuvvetlerinin dikkat etmesi gereken diğer bir husus ise kullanımı durdurulacak haklar var ise bu hususta kural, yasalara uygun olma ve ölçülülüktür. Yani, kolluk kuvvetleri durum ve şartların gerektirdiği ölçüde yasalar tarafından getirilen sınırlandırma kurallarına başvuracak, müdahalede hak ihlallerine varan boyutlarda sınırı ve ölçüyü aşmayacaktır.

Kamu düzeni ve kamu güvenliği gerekçesiyle insan haklarının sınırlandırılması, toplumsal olaylara müdahalede görevli kolluk kuvvetleri tarafından görevi gereğince sınırlandırma uygulamasına başvurulması ve bu uygulamada yetkilerin aşılması neticesinde bir takım hak ihlalleri ortaya çıkmaktadır. Sınırlandırma, kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından ne kadar gerekliyse, kolluk kuvvetleri tarafından da yapılan müdahale neticesinde korunması gereken hakların neler olduğu ve neticede ihlal edilmemesi gereken hakların neler olduğunun kolluk kuvvetleri tarafından bilinmesi o kadar gereklidir. Fakat yine de kolluk kuvvetlerinin sınırlandırılabilecek ve sınırlandırılamayacak hakların neler olduğunu bilmesi ve devlet mekanizmasını işleterek yasalar ve kanunların kendilerine tanınan yetkileri dâhilinde ve bu yetki ve kanunları aşmayacak şekilde olaylara müdahale etmesi gerekir. Örneğin, kolluk güçlerinin, direnen kişilere müdahale ederken saldırı veya direnmeyi bastırıp, şiddete başvuran kişileri etkisiz hale getirdiği andan itibaren kuvvet kullanımını durdurması gerekmektedir, aksi takdirde sınırını aşmış olur ve bu durumda yürürlükteki hukuka

göre de hak ihlali ortaya çıkar. Konumuz gereğince öncelikle, toplumsal olaylarda gaz kullanımından kaynaklanan insan hakları ihlallerinin insan hakları sınıflandırmasındaki yeri gösterilerek, hakların sınırlandırılmasında temel kurallar ve sınırlandırma bakımından toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, ifade özgürlüğü, yaşam hakkı, sağlık hakkı, işkence yasağı anlatılacaktır. En son olarak da toplumsal olaylarda ihlal edilen insan haklarının incelemesi yapılacaktır.

3.1. Toplumsal Olaylara Müdahalede Gaz Kullanımı Neticesinde İhlal Edilen Hakların İnsan Hakları Sınıflandırmasındaki Yeri

İnsan hak ve özgürlüklerinin farklı başlıklar altında sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmaların birinde, birinci, ikinci ve üçüncü kuşak haklar olarak söz edilmektedir. Yaygın olan, ancak problemli olan bu sınıflandırmaya göre, birinci kuşak haklar, kişinin maddi ve manevi varlıklarını güvence altına almayı amaçlar. Yaşama hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, düşünceyi açıklama hakkı gibi sivil ve siyasi haklardan oluşur. Birinci kuşak haklar, üzerinde tartışılma yapılmayacak haklardandır. Genellikle negatif haklar adıyla da adlandırılabilirler. Çünkü yapılmasından ziyade, nelerin yapılmaması gerektiğini, ya da insanlara karşı ne yapılırsa bunun neticesinde insan hakları ihlallerinin meydana geleceğini ifade ederler. "Birinci kuşak haklar, devletin kişilere verdiği ya da tanıdığı haklar değil, kişilerin zaten insan oldukları için sahip oldukları haklardır". "İkinci kuşak haklar, toplumsal ekonomik ve kültürel gelişmeyi talep eden haklardır". Sağlık hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı bu grup haklardandır. "Üçüncü kuşak haklar, günümüz dünyasının yarattığı koşulların neden olduğu haklardır". Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı üçüncü kuşak haklardandır. Fakat bu sınıflandırmaya göre böyle kodifiye edilmiş bir hak yoktur (Tepe ve ark., 2015, s. 56).

Başka bir sınıflandırma ise Alman hukukçu Jellinek'in yapmış olduğu sınıflandırmadır. Anayasamızda da benimsenen bu sınıflandırmaya göre temel hak ve özgürlükler üç ana kategoriye ayrılmaktadır:

a) Negatif Statü Hakları (Koruyucu Haklar): Devletin, bireylerin özgürlük alanına müdahale etmemesi, sınırlandırıcı işlemlere başvurmaması ile güvence altına alınan haklardır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 92). Kişinin, devletin hiçbir şekilde müdahale edemeyeceği, dokunamayacağı ve ihlal edemeyeceği sınırlarını çizen haklarıdır. Bu hak

ve özgürlüklerin var olabilmesi devletin hiçbir şekilde vatandaşlarına müdahale etmemesini gerektirir. Yaşam hakkı, düşünce özgürlüğü, örgütlenme hakkı, toplantı ve gösteri hakkı vb. haklar bu kategoride yer alır. Devlete, sadece bu kategorideki hakların korunması amacıyla hareket imkânı verilmektedir (Öztürk, 2018, s. 128).

b) Pozitif Statü Hakları (Sosyal Haklar): Devletin bireylerin alanına müdahalede bulunmasıyla, yani bireylerin istemesine karşılık yapacağı düzenleyici işlemlerle güvence altına alınan haklardandır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 92). Bu kategorideki hakların kullanılabilmesi için devletin bir eylemde bulunması zorunlu kılınmaktadır. Bu durum negatif statü haklarının aksi yönündedir. Bu kategorideki hakların kullanılabilmesi için bireyler devletten olumlu yönde bir eylem ister. İsteme hakları olarak da adlandırılırlar, sağlık hakkı gibi. Sosyal devlet anlayışında yer alan uygulamalara temel teşkil ederler (Öztürk, 2018, s. 128-129).

c) Aktif Statü Hakları (Siyasal Haklar): Bireylerin siyasi ve kamu hayatına katılmasıyla gerçekleştirebileceği haklardır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 92). Katılma hakkı olarak da bilinmekte olup, kişilerin devlet yönetimine katılmasını ve kamu hizmetlerinde görev almasını mümkün kılar. Bu kategorideki haklar, bireylerin ülkedeki siyasi faaliyetlere iştirak etmesini mümkün kılar. Vatandaşlara tanınan haklar olmasından dolayı yurttaşlık hakları olarak da bilinir (Öztürk, 2018, s. 128-129).

İnsan haklarının sınıflandırmasının diğer bir örneğini Kuçuradi'nin yapmış olduğu sınıflandırmada görmekteyiz. Kuçuradi, hakları taşıyıcılarına göre kişi hakları ve grup hakları olmak üzere iki gruba ayırır. Kişi hakları da iki ana kategoriye ayrılır: Kişinin temel hakları ve yurttaşlık haklarından oluşmaktadır. Kişi haklarının birinci grubunu oluşturan haklar, temel kişi hakları ve kişi dokunulmazlıklarıdır. Yani insanın sırf insan olması sebebiyle sahip olduğu haklar kişinin temel haklarıdır. Kişi haklarının ikinci grubunu oluşturan haklar yurttaşlık haklarıdır. Bu haklar kişinin bir devletin yurttaşı olmasından dolayı kişilere tanınan ekonomik, sosyal ve siyasal haklardan oluşmaktadır (Kuçuradi, 2014, s. 16). Kuçuradi'ye göre temel haklar korunma yollarına göre ikiye ayrılır:

Temel hakların birinci kısmı: "Kişinin insan olarak olanaklarını gerçekleştirmesi ile doğrudan doğruya ilgilidir. Kişilere ilişkin bazı istemlerdir bu haklar". Yani sadece insana has bazı etkinliklerin yapılması esnasında engellenmemelerini talep ederler.

Talep edilen şey, insana has bir etkinlik gerçekleştirilirken talep edilen şey, engellenmemedir. İnsansal bir olanak gerçekleştirilirken kişilerin görmeleri gereken muamelelerdir. İşte bu tarz istemler hukuki bir belgeye dayandırıldığında veya bir kanun haline getirildiğinde "Temel Özgürlükler" dediğimiz özgürlükler meydana gelirler. Özgürlük ve doğrudan korunan haklar içerisinde yer alan bir hakkın kavramsal açıdan aynı şey olduğu görülmektedir. Fakat farkı şudur: hak dediğimiz zaman, yasalarla güvence altına alınmamış olsa dahi kişinin kendisine gösterilmesi gereken muamele dile getirilmektedir. Özgürlük dediğimiz zaman ise, kişiye gösterilmesi gereken muamelenin bir ülkede devlet tarafından yasalarla koruma altına alındığını anlamaktayız. Kişilerin bu temel haklarına saygı gösterip koruyacak olanlar yine kişilerdir. Başka bir deyişle bir kamu görevlisi, kendisine verilen görevleri yerine getirirken, insan hakları bilinci ile kişilerin haklarını koruyacaktır. Bu hakların yasalarla koruma altında bulunması, kamu görevlisinin başka kişilerin hakkına saygı göstermediğinde, onların haklarını ihlal ettiğinde yasalar gereğince cezaya çarptırılacağı anlamına gelmektedir (Kuçuradi, 2014, s. 17).

Temel hakların ikinci türü de, yine temel hakların birinci kısmında geçen, kişinin sırf insan olmasından dolayı sahip olduğu haklardır. Bu haklar, insansal olanakları gerçekleştirebilmelerinin ön koşulları ile ilgili istemlerdir; sağlık hakkı gibi. Temel hakların bir kısmına nazaran bu hakların farkı, dolaylı olarak korunabilen haklar olmasıdır. Yani bir devletin vatandaşlarına sosyal, ekonomik ve siyasal haklar aracılığıyla ve devletin kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla sağladığı haklardır (Kuçuradi, 2014, s. 18-21).

Tüm bu bilgilerin ışığı altında, hakların sınıflandırılması ile verdiğimiz bu sınıflandırma bilgileri, toplumsal olaylarda gaz kullanımı neticesinde kolluk kuvvetlerinin ihlal ettiği hakların sınıflandırılma şekillerine göre hangi kategoride sınıflandırılan haklar içerisinde olduğunu görebilmek amacıyla bu şekilde bir yol izlenmiştir. Sınırlandırılabilir olan ve sınırlandırılabilir olmayan haklardan toplumsal olaylarda ihlali gerçekleştirilen hakların sınırlandırılması anlatıldıktan sonra tek tek toplumsal olaylarda ihlal edilen bu hakların insan hakları açısından incelemesi örnekleriyle beraber yapılacaktır.

3.2. Toplumsal Olaylara Müdahalede Hakların Sınırlanmasında Temel Şartlar

Topluluk içinde beraber yaşayan insanlar toplumsal varlıklar olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Toplum hayatında bazı hakların sınırlandırılması hukuk kurallarıyla sağlanır. Ancak sınırlamada asıl olanın temel hakların kullanılabilmesi olduğu unutulmamalıdır.

İnsan hakları hukukunda, insan haklarının korunması genel kural iken, sınırlama istisnadır (Kalabalık, 2018, s. 171). Yapılacak olan tüm sınırlamalarda birey, toplum ve kamu yararı arasındaki denge adaletli bir şekilde kurulmalıdır. Ayrıca kişilerin kendilerine ait olan haklarını kullanmalarını da en üst seviyeye çıkarmak gerekmektedir (Kalabalık, 2018, s. 88).

03.10.2001 tarihinde, 4709 sayılı kanunla Anayasanın 13. maddesi değiştirilerek, bu madde genel sınırlandırma maddesi olmaktan çıkarılmıştır. Anayasanın 13. maddesi, Temel Hak ve Özgürlüklerin sınırlandırılmasında ilke konumuna gelerek sınırlandırma nedenleri geçtiği maddelere yerleştirilmiştir. Temel hak ve özgürlükler ancak Anayasada belirtilmiş olan nedenlere dayanarak kanunla sınırlanabilir. Anayasanın 13. maddesinde bu husus hükme bağlanmıştır. Anayasanın 13. maddesinin 1. fıkrasına göre:

> Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın çeşitli kararlarında da bu hususlar vurgulanmıştır (Kalabalık, 2018, s. 91-92). Anayasanın bu maddesine göre temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının şartları şu şekildedir:

1. Sınırlama kanunla yapılmalıdır.
2. Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır.
3. Anayasadaki ilgili maddelerle belirtilen sebeplere bağlı olmalıdır.
4. Temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmamalıdır.
5. Demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmamalıdır.
6. Laik Cumhuriyetin gereklerine aykırı olmamalıdır.
7. Ölçülülük ilkesine aykırı olmamalıdır.

1. Sınırlamada Yasallık

Demokratik hukuk devletlerinde kabul edilen kurallardan birisi, temel hak ve özgürlüklere getirilecek sınırlamaların yasalarla yapılmış olmasıdır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 98). Sınırlandırma yalnızca kanunla yapılır. Kanunlar herkes için genel kurallar koyduğu için sınırlandırmada belirli kişiler hedef alınmamış olacağından objektiflik sağlanmış olacaktır. Bundan dolayı kanunlar açık olmalıdır, yoruma açık olan kanun maddeleri temel hakların korunması açısından güçlü değildir. Bazı durumlarda hak ve özgürlükler tüzük, yönetmelik vb. ile düzenlenmiş olsa bile bunun, kanunun tanımış olduğu yetki sınırlamasında hareket etmesi zorundadır. Ayrıca, yasayla yapılan tüm düzenlemelerin Anayasaya uygun olmasına dikkat edilmelidir (Öztürk, 2018, s. 139). Temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla, hukuki bir araç olarak en başta yasama organları gelmektedir. Bunun temelinde yatan fikir, bu organa duyulan güvendir. Demokratik hukuk devletlerinde yerleşik olan kural, hakların sınırlanmasının yasama yetkisini kullananlar tarafından kanunlara uygun olarak yapılmasıdır.

2. Anayasanın Sözüne ve Ruhuna Uygunluk

Temel hak ve özgürlüklere getirilecek olan sınırlamalar, öncelikli olarak Anayasada yer alan düzenlemelere uygun olmalıdır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 99). Yani Anayasanın 13. maddesinde geçen şartlardan biri olan, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygunluk ilkesine uygun olmalıdır. "Sözüne" ifadesinden kasıt, Anayasa metninde, anlaşılır bir şekilde düzenlenmiş kurallardır. Anayasanın sözüne uygunluk şartı, temel hak ve özgürlüklere ek güvenceler getirmiş olmasından dolayı önem kazanmaktadır. Bu ek güvenceler sınırlandırma yaparken dokunulamayacak alanlardır (Gözler, 2000, s. 234-235). Sınırlamalar, hem Anayasanın diğer maddelerine hem de hak ve özgürlükler ile ilgili belirtilmiş maddelere ve belirtilen ek güvencelere uygun olmalıdır (Kalabalık, 2018, s. 100). "Anayasanın ruhu" çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Ergun Özbudun'a göre, anayasanın bütünü ve bütünden çıkan temel anlamı ifade eder; Yavuz Sabuncu'ya göre, sınırlama yapılırken anayasanın tamamının göz önüne alınmasını ifade eder. Bu tanımlamalara göre, anayasanın tamamı göz önüne alınarak bir anlam çıkarılması yorumlamadan başka bir şey değildir. Bundan dolayı anayasanın ruhu kavramı objektif olarak değerlendirilemez ve hukuk dışı bir kavram olarak nitelendirilir (Gözler, 2000, s. 234-235). Anayasanın bütünlüğü ilkesi gereği, bütün Anayasa metni göz önünde

tutularak sınırlandırma yapılmalıdır, bunun aksi durum Anayasanın ruhuna aykırı olacaktır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 99).

3. Anayasanın İlgili Maddelerinde Geçen Sebeplere Bağlılık

İnsan haklarının sınırlandırılmasında asıl yetki yasama organındadır. Yürütme ve idarenin tüm yapacağı işlemlere karşı yasallık ilkesi önemli bir güvence oluşturmaktadır. Fakat yasama organının insan haklarına yapacağı sınırlamalarda aşırılığa gitmesi durumunda, hakların kullanılamaz duruma gelmesi her zaman öngörülebilir. Bundan dolayı, yasama organını sınırlayıcı ek güvenceler yapılmalıdır. Bunlardan birisi de, sınırlandırma yetkisinin birtakım sebeplere dayanarak kullanılmasının anayasalarda düzenlenmesidir. Ulusal ve uluslararası belgeler ve anayasalarda hakların sınırlanmasının sadece belirli nedenlere dayanarak yapılabileceği belirtilmiştir (Kalabalık, 2018, s. 92). Anayasada belirtilen amaçlar dışında bir nedene dayanarak sınırlama yapılamaz (Öztürk, 2018, s. 140).

Anayasanın 13. maddesinde temel hak ve özgürlüklerin yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen sebeplere dayanılarak, kanunla sınırlandırılabileceği belirtilmiştir. Anayasa mahkemesine göre, bu maddede geçen sınırlandırma nedenlerinin Anayasanın diğer maddelerinde geçen sınırlandırma nedenlerinin hiçbirinden bahsedilmemiş olması diğer hakların hepsinin mutlak olduğu, hiçbir şekilde sınırlandırılamaz olduğu anlamı taşımaz. Bundan dolayı, temel hak ve özgürlüklerin, Anayasanın tamamı göz önüne alınarak bütünündeki anlamına bakılmalıdır (Kalabalık, 2018, s. 93).

Bu maddede geçen türden sınırlama nedenlerine Anayasa hukuk literatüründe özel sınırlama sebepleri denilmektedir. Bu sınırlama sebepleri, yalnızca belirtilen maddede geçtiği haliyle düzenlenen temel hak ve özgürlükler açısından geçerlidir. Devletin yasama organı sadece özel sınırlama sebebinde öngörülen hakları sınırlandırabilir. Örnek olarak, Anayasanın 20, 21, 22, 26, 31, 33, 34 ve 51. maddelerini verebiliriz. Bu maddelerde millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması olarak geçen sınırlandırma sebepleri yine bu maddelerde geçen hakların sınırlandırılması için getirilen özel sınırlandırma sebepleridir (Gözler, 2000, s. 57). Başlıca sınırlama nedenleri şu şekildedir:

a) Millî Güvenlik: Millî güvenlik nedeniyle haklara yapılacak sınırlamalar ulusal, bölgesel ve uluslararası hukukta açıkça belirtilmektedir. Millî güvenlik, dışarıdan gelebilecek saldırıların yanında içeriden gelebilecek saldırı ve olayları da kapsamaktadır. Ancak içeride gerçekleşecek olayların millî güvenlik kavramına dâhil olabilmesi için karışıklıkların, ülkenin milli birlik ve bütünlüğüne yönelik olması gerekmektedir.

Kamu düzeninde vatandaşların gündelik yaşamının huzur ve güvenlik içerisinde geçmesi amacıyla tedbirler alınması söz konusudur; fakat millî güvenlikte yalnız vatandaşların değil ülkenin mevcut düzeninin devamlılığının sağlanması amaç edilmiştir. Kamu düzenini bozan olayların geçici ve bölgesel olmasına karşın, millî güvenliği bozacak olaylar devletin ve ülkenin güvenliğini etkileyecek düzeyde olaylardır. Bundan dolayı, kamu düzeni bozulduğunda, mevcut hukuk kuralları ile getirilen düzenlemelerle kamu düzeni yeniden tesis edilebilir. Millî güvenlikte ise olağanüstü hukuk rejimlerinin uygulanması zorunlu olabilir (Karaosmanoğlu, 2012, s. 94).

b) Kamu Güvenliği: İnsan hakları metinlerinde birtakım hakların sınırlanmasının nedenlerinden birisidir. Barışçıl toplanma özgürlüğü (KSHS m. 21), ifade özgürlüğü (İHAS m.10) bunlardan bazılarıdır. Kamu güvenliği, bireylerin ve toplumun genel olarak tehlikeden uzak, güven içerisinde olmasını ifade eder.

c) Kamu Düzeni: Her türlü tehlikeden güvenlik içerisinde uzak bulunma durumu, genel anlamda düzensizlik ve suçların önlenmesi anlamına gelmektedir (Kalabalık, 2018, s. 96). Başka bir anlamı ise, umumi ve umuma açık yerlerde kişilerin güven ve huzur içerisinde sağlıklı bir hayat sürdürmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı, kamu düzenini bozan her türlü geçici olan olayların, eylemlerin önlenmesi güvenlik kuvvetlerince sağlanır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 99). İfade özgürlüğü, barışçıl toplanma özgürlüğü, dini inanç ve kanaatlerin açıklanması özgürlüğü ancak kamu düzeni sebebiyle sınırlanabilir.

d) Kamu Ahlâkı: İfade özgürlüğü, barışçıl toplanma özgürlüğü, dini inanç ve kanaatlerin açıklanması özgürlüğü ancak kamu ahlâkını korumak amacıyla sınırlanabilir. Evrensel anlamda uygulanan standart bir ahlak ölçüsü bulunmamaktadır. Kamu ahlakı, bulunulduğu topluma, yere ve zamana göre değişken bir kavramdır. Bundan dolayı, kamu ahlakını korumak maksadıyla alınan tüm tedbirlerin, geçerli olan

ahlaki ölçülerin, ülkelere göre gerekli olup olmadığının belirlenmesi gereklidir (Kalabalık, 2018, s. 97).

e) Kamu Sağlığı: İnsan hakları belgelerinde geçtiği şekliyle, genel sağlığın korunması için birtakım insan hakları sınırlandırılabilir. "Kolluk faaliyetlerinin amacı ve kamu düzeni kavramının bir unsuru olan genel sağlık, toplumun bir bütün olarak bulaşıcı ve yaygın hastalıklardan uzak tutulması anlamına gelmektedir" (Kalabalık, 2018, s. 97). Kamu sağlığı yalnızca toplumun genel sağlığı değil, bireylerin de sağlıklarının korunmasını kapsamına alır (Kalabalık, 2018, s. 98).

f) Başkalarının Hak ve Özgürlüklerinin Korunması: Bu amaçla barışçıl toplanma özgürlüğünün, dini inanç ve kanaatlerin açıklanması özgürlüğünün, ifade özgürlüğünün, insan hakları belgelerine göre sınırlandırılmasına izin verilmektedir. Sınırlandırmada temel fikir, herkesin, kendi haklarını ve özgürlüklerini kullanırken başkalarının hak ve özgürlüklerini ihlal etmemesidir (Kalabalık, 2018,s. 98).

g) Suç İşlenmesinin Önlenmesi: Düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün, barışçıl toplanma özgürlüğünün, ulusal ve uluslararası sözleşme ve belgelerde sınırlandırılmasına izin verilmektedir (Kalabalık, 2018,s. 99).

h) Genel Refahın Sağlanması: Bu terimin anlamı, içinde bulunulan zamana, toplumun ihtiyaçlarına göre farklılıklar göstererek değişebilir. Esas olarak genel refah, toplum ve milletin ekonomik-sosyal açıdan ne kadar memnun olduğunu belirtir.

4. Temel Hak ve Özgürlüklerin Özlerine Dokunmama

Sınırlamanın temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunmamasından anlaşılacak olan, kanunlar yoluyla Anayasada belirtilen sınırların dışında temel hak ve özgürlüklerin özlerine dokunan ve bu hakların kullanılabilmesini tamamıyla ortadan kaldıracak şekilde bir sınırlama yapılamayacağıdır (Özdemir, 2017, s. 77).

5. Demokratik Toplum Düzeni Gereklerine Uygun Olma

Demokratik bir hukuk devletinden söz ediliyorsa eğer, amaç ne olursa olsun herhangi bir hakkın kullanılmasını bütünüyle ortadan kaldıracak şekilde sınırlandırmalar yapılamayacak demektir (Karaosmanoğlu, 2012, s. 100).

6. Laik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmama

Bu ilke anayasada yer alan bütün temel hak ve özgürlükler açısından sınırlamanın sınırını gösteren genel bir ilke niteliğindedir. Bundan dolayı yasama organı, yapılacak olan sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine ve laik cumhuriyetin gereklerine de uygun olmasına dikkat edecektir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi yasama organına denetleme yaparken, her ikisine de uygun olup olmadığını beraber değerlendirecektir. Bu durum yasama organı için anayasal bir zorunluluktur. Laiklik ülkemiz açısından özel önem taşımaktadır, bundan dolayı Türk demokrasisinin vazgeçilmez koşulu durumundadır. Bu durum göz önüne alındığında, laik cumhuriyetin gereklerine aykırı yapılan bütün sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine de aykırı olacaktır (Eren, 2002, s. 37-67).

7. Ölçülülük

Bir hak veya özgürlüğe ilişkin toplumsal olaylara müdahalede bulunan kolluk kuvvetlerinin kullandığı araç veya gereçler vasıtasıyla sınırlandırma zorunluluğu hâsıl olması halinde, elindeki imkânları kullanarak en asgari düzeyde sınırlandırma, özgürlük ve otorite dengesini kurma durumudur (Kalabalık, 2018, s. 100). Daha kısa bir ifadeyle, bu ilke temel hak ve özgürlükler ile ilgili olarak bir hakka müdahale etmede kullanılacak olan araçlar ile ulaşılması istenilen amaçların arasında orantısız bir durumun olmamasını belirtir (Karaosmanoğlu, 2012, s. 100). Burada dikkati çeken nokta, özgürlüğün bir kural olması, sınırlandırmanın ise istisna olmasıdır (Kalabalık, 2018, s. 100-101). AİHS'nin 18. maddesine göre, hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar ancak öngörülen amaçlar için uygulanabilir. Anayasanın 13. maddesinde, temel hak ve özgürlüklere getirilecek sınırlamaların ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu birçok kararlarda da ölçülülük ilkesine rastlamaktayız. Örneğin, makul ölçülerin aşılması iptal nedeni olarak görülmüştür. Yine aynı şekilde sınırların aşılması aykırılık durumu oluşturur. Getirilecek sınırlamalar ile bunun sağlayacağı fayda arasında adilane bir dengenin kurulması gereklidir denilerek bu ilkeye açıkça vurgu yapılmıştır (Kalabalık, 2018, s. 102).

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında ölçülülük ilkesi temel ilke olarak kabul edilmiştir. Sadece kolluk görevlileri değil, her seviyede yasaların verdikleri

yetkileri kullananlar da bu ilkeye uymak mecburiyetindedirler. Ölçülülük ilkesinin dayanak noktasını oluşturan temeller ve nasıl kullanılacağı BM'nin 1979 tarihli "Yasa Uygulayıcılarının Davranış Kurallarına Dair Uluslararası Sözleşme"de düzenlenmiştir[24] (Atasoy, 2019, s. 1-15).

3.3. Sınırlandırma Bakımından Toplumsal Olaylarda İhlal Edilen Hakların İncelenmesi

3.3.1. Sınırlandırma Bakımından Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü

AİHS'nin 11. maddesinin 2. fıkrasına göre, bu hakların kullanılmasının hangi durumlarda sınırlandırılacağı ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. AİHS'nin 11. maddesinin 2. fıkrasına göre:

> Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir (AİHS, m. 11/2)

denmektedir. Buna göre, barışçıl olarak, toplanma ve toplantı düzenleme hakkına getirilecek sınırlama ancak ve ancak yasalarla mümkün olmaktadır. Sınırlandırmada amaç, ulusal güvenlik ve kamu güvenliğinin korunmasıdır. Aynı zamanda kolluk kuvvetleri vasıtasıyla kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, kamu sağlığı ve kamu ahlakının ve toplumdaki diğer insanların sahip oldukları hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla, yasalarda belirtildiği şekilde sınırlandırmaya başvurulabilecektir. Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 21. maddesine göre:

> Herkese, barışçıl toplanma hakkı tanınır. Bu hakkın kullanılmasına, demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığı ve genel ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan ve yasayla belirlenenler dışında hiçbir kısıtlama konulamaz (SSHS, m. 21).

[24] https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/atasoy.pdf 15.07.2019

Anayasanın "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme" başlığı altında geçen 34. maddesinin 2. fıkrasında, "Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir" denilmektedir. Fakat burada getirilecek sınırlamaların, Anayasanın 13. maddesi gereğince belirtilen sınırlandırma şartlarından olan, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olmaması gerekir.

2911 Sayılı TGYK'da "Toplantının ertelenmesi veya bazı hâllerde yasaklanması" başlığı altındaki 17. maddede:

> Bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir (TGYK m. 17)

şeklinde belirtilmektedir.

Bütün bu maddeleri incelediğimizde, hepsinde sınırlama nedenlerinin hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Millî güvenlik, kamu güvenliği, kamu sağlığı, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlâkın korunması, başka kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması, sınırlandırma sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat burada yasalar ve sözleşmelerde belirtilen bu sebeplerin, hakların ihlaline neden olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

3.3.2. Sınırlandırma Bakımından İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğünde sınırlandırma, tüm hak ve özgürlüklerde olduğu gibi hukukun geçerli olduğu düzenlerde ilke olarak kabul edilmektedir. Özgürlüklerin esas, sınırlamaların ise istisna olduğu kuralı ifade özgürlüğünde de geçerlidir. Zorunlu ve istisna hallerde bu özgürlüğün sınırlandırılabileceği, hukuk devletlerinin tamamınca benimsenmiştir. AİHS'de getirilen sınırlamalar ile ilgili ilkeler yol gösterici olmuştur (Çeçen, 2015, s. 323). AİHS'nin 10. maddesinin 2. fıkrasına göre:

> (...) yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir (AİHS, m.10/2)

denilerek, bu özgürlüğün istisna durumları belirtilmiştir. Sınırlandırma aşamasında insan hakları sözleşmeleri ve kanunlarda geçerli olan nedenlerin somut varlığı göz önüne alınmalıdır.

Anayasanın 25. maddesinde düşünce ve kanaat özgürlüğü ile 26. maddesinde yer alan düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, yine Anayasanın 26. maddesinin 2. fıkrasında hangi durumlarda ve hangi amaçlarla sınırlandırılabileceği belirtilmiştir. Bu fıkraya göre:

> Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir (Anayasa, m. 26/2)

denmektedir. Hukuk devletinde düzenin korunması, hak ve özgürlüklerin özünün kaybedilmemesi amacıyla, sınırlandırmaların da bir sınırı olması gerekmektedir. Bundan dolayı yasalar ve hukuk kuralları ile bu sınırlar önceden belirlenmelidir. Bu kurallara göre yapılacak müdahaleler meşru bir amaca yönelik olmalı ve toplum bundan zarar görmemelidir (Çeçen, 2015, s. 341).

3.3.3. Sınırlandırma Bakımından Yaşam Hakkı

AİHS'nin 2. maddesinin 2. fıkrasına göre zor kullanmada ölümlü olayların gerçekleşmesi durumlarında, bu maddede getirilen kıstaslara uyulması halinde, bu madde ihlal edilmiş olmamaktadır. Hukuki açıdan bu durum yaşam hakkı ihlali olarak değerlendirilemez. Buna göre, hukuka aykırı şiddet olaylarına karşı kişilerin korunması, hukuk kurallarına uygun olarak bir kişiyi yakalamak veya yakalanmış bir kimsenin kaçmasını önlemek, ayaklanma ve isyan olayları meydana geldiğinde kanunlara uygun

olarak bu olayları bastırmak ve önlemek durumlarında bu hakkın istisna durumlarını görmekteyiz. Yani bu durumlarda yaşam hakkı sınırlandırılabilir (Bahadır, 2015, s. 121). Her ne kadar bu istisna durumlarda zorunluluk ve orantılılık durumlarına uyulması şartıyla yaşam hakkının sınırlandırılabileceği belirtilmişse de sonuçta bir hak ihlali gerçekleşmiş olmaktadır. Yasalarla düzenlenmiş olan bir hukuk kuralı, insan haklarına uygun bir düzenlemeyle yapılmadığı için insan hakları ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır.

AİHS'nin 2. maddesine bir bütün olarak bakıldığında, 2. fıkrasının, bir şahsın kastî olarak öldürülmesine izin veren durumları değil, istemeden yaşamı sona erdirme sonucunu doğurabilecek zor kullanma durumlarını gösterdiği anlaşılmaktadır ve zor kullanma ile birlikte, kullanılacak olan güç yukarıda belirtmiş olduğumuz yaşam hakkının kısıtlanmasındaki istisna durumlardan birinin gerçekleştirilmesi için kesinlikle gerekli olandan daha fazla olmamalı, istenilen meşru amaçla orantılı olmalı ve son çare olarak da güce başvurulmuş olmalıdır (Bahadır, 2015, s. 125-130). Sözleşmenin yaşam hakkıyla ilgili bu maddesini ihlal etmemek başka, insan hakkını ihlal etmemek başkadır. İkisini de aynı olarak değerlendiremeyiz. Burada yaşam hakkı ihlali vardır.

Jellinek'in yapmış olduğu sınıflandırma açısından bakarsak, yaşama hakkı negatif statü hakları kapsamındadır. Temel ilke olarak yaşam alanına müdahale edilmemesi şartıyla güvence altına alınacak haklardandır. Yani devletlere ve kolluk görevlilerine yaşamı kasten sonlandırmama yükümlülüğü vermektedir. Bunun yanında devletlerin pozitif yükümlülüğü de bulunmaktadır. Buna göre devlet, üçüncü şahıslardan kişilere gelebilecek her türlü haksız saldırı ve müdahaleleri önlemek için tedbir almakla sorumludur (Karaosmanoğlu, 2012, s. 227).

3.3.4. Sınırlandırma Bakımından Sağlık Hakkı

Anayasamıza göre sağlık hakkının sınırları, bu hakkın anayasal sınırlarından ibarettir. Yani Anayasanın 13. maddesinde belirtilen sınırlandırma şartlarına göre 56. maddede geçen sağlık hakkı düzenlemesiyle beraber, yine bu maddenin içeriğinde herhangi bir özel sınırlandırma şartları bulunmamaktadır. Bundan dolayı bir temel hak olarak yer alan sağlık hakkı yalnızca anayasal sınırlarına bağlı kalmakta ve bunun dışında bir sınırlandırma yapılmamalıdır.

3.3.5. Sınırlandırma Bakımından İşkence Yasağı

Uluslararası hukuka göre işkence yasağının emredici nitelikte (jus cogens) olduğu kabul edilmektedir. Bundan dolayı uluslararası hukukta buyruk bir kural olmasından dolayı, devletlerin bunun aksine başka bir norm getirmeleri mümkün değildir. Ayrıca, bu niteliğinden dolayı işkence yasağı konusunda hiçbir anlaşma imzalamamış olan bir devlet dahi bu hususta bağlayıcı sorumluluk altındadır. İşkence yasağı, AİHS'nin 3. maddesinin hükmü gereğince, herhangi bir sınırlama nedenine bağlı olmayan mutlak bir haktır. İnsanın kendi bedeniyle beraber dokunulamaz hakları doğuştan olduğu için, hiçbir devlet veya hiçbir kimse tarafından tanınmama ve müdahale etme gibi bir durum söz konusu olamaz. Sözleşmenin 3. maddesi ile belirtilen haklar "mutlak"tır. Bundan dolayı, bu maddeye göre hakkın kullanılabilmesi için herhangi bir ön şart bulunmadığı gibi uygulama açısından da hiçbir istisnası yoktur. Bütün bunların yanında devletler, AİHS'nin "olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma" başlıklı 15. maddesi[25] gerekçe gösterilerek dahi işkence yasağından kendilerini hariç tutamazlar (Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, 2016, s. 141-143).

Bu madde her zaman ve her şartta, herkese uygulanacak bir maddedir. Her ne şartta olursa olsun sözleşmenin bu maddesinde geçen işkence yasağına aykırı düşebilecek bir davranışta bulunmak kesinlikle yasaktır. Hiçbir şekilde istisnası olmayan işkence yasağında, sınırlandırma nedenlerinin hiçbirisinin bağlayıcılığı yoktur.

3.4. Toplumsal Olaylara Müdahalede İhlal Edilen Hakların İnsan Hakları Açısından İncelenmesi (Kolluk Kuvvetlerinin Neden Olduğu Hak İhlalleri)

İnsanların her türden fikirlerini ve görüşlerini toplum içerisinde çeşitli yollarla ifade ederken hak ve özgürlüklerine sınırlamalarda bulunulması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun huzur ve emniyeti için görev yapan kolluk kuvvetleri, toplumda düzeni sağlama ve koruma, vatandaşların can ve malını koruma vb. görevleri yerine getirirken, kendilerine verilen yetkilere ve insan haklarına göre hareket etmek zorundadır. Ne var ki bu görevleri yerine getirirken meydana gelebilen olaylarda zor kullanma uygulamasına başvurabilmektedir. İşte hak ihlalleri en başta kolluğun yanlış, keyfî, orantısız güç kullanması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu noktada çalışmamıza

[25] AİHS m. 15/2: 1.fıkrada geçen hüküm meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3 ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

kolluk kuvvetlerinin müdahaleleri sonucu neden oldukları hak ihlallerinin, insan hakları açısından incelemesi yapılarak devam edilecektir.

3.4.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı

3.4.1.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri

2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 2. maddesine göre:

> Toplantı: belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarını; Gösteri yürüyüşü: belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşleri

ifade eder.

Demokratik bir toplum düzeninin gereği olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı**,** İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 20. maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesi, Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 21. maddesi ve Anayasamızın 34. maddesinde düzenlenmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 20. maddesine göre: "Herkesin, silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır".

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine göre: "Herkes, asayişi bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir".

Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 21. maddesine göre:

> Herkese, barışçıl toplanma hakkı tanınır. Bu hakkın kullanılmasına, demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığı ve genel ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan ve yasayla belirlenenler dışında hiçbir kısıtlama konamaz.

Anayasanın, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı" başlıklı 34. maddesinin 1. fıkrasına göre: "Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir". Bu ifade oldukça açık ve

kesindir. Yine aynı maddenin 3. fıkrasına[26] baktığımızda, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlenmesinin nasıl yapılacağının kanunda gösterildiği belirtilerek, buradan 2911 sayılı TGYK'ya atıf yapılmaktadır.

2911 sayılı TGYK'nın 3. maddesinin 1.fıkrasına göre de: "Herkes, önceden izin almaksızın, bu Kanun hükümlerine göre silahsız ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir".

Devletin Yükümlülükleri

Toplantı ve gösteri düzenlemek, kişilerin toplu olarak düşüncelerini ifade etmelerinin bir yoludur. Devletin pozitif yükümlülüğü, her türlü toplantı ve gösteri yürüyüşünün devlet güvencesi altında yapılmasını sağlamak, üçüncü kişilerin toplantının yapılmasını engellemesini önlemek, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenlerin de diğer vatandaşların can ve mal güvenliklerine karşı meydana gelebilecek her türlü saldırılarını önlenmek için gerekli tedbirleri almaktır.

AİHM, öncelikli olarak toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının kullanımı için devletlere AİHS'nin 11. maddesi kapsamında, bu hakkı kullananlara karışılmaması şeklinde ifade edebileceğimiz negatif yükümlülüğüne dikkat çekmektedir. Herhangi bir toplantıda, başka gruplar veya diğer şahıslar tarafından engellenme ile karşılaşılması durumunda, devletin kolluk kuvvetleri vasıtasıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü koruyucu önlemleri almaları gerekmektedir. Yine, mahkemeye göre 11. madde ile koruma altına alınmış olan bu hakkın, devletlere yüklediği sorumluluk sadece bu hakka müdahale etmemekle sınırlandırılmamakta, gerekli emniyet tedbirlerinin alındığı bir ortamda, barış içerisinde toplantıların düzenlenebileceğini sağlama sorumluluğu da bulunmaktadır (İnce, 2015, s. 19).

[26] AY m.34/3: Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

3.4.1.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Açısından İncelenmesi

PVSK'nın 16. maddesine göre: "Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir". Venedik Komisyonu'nun Barışçıl Gösteri Kılavuzu ve AİHM'nin Türkiye hakkında vermiş olduğu kararlara göre, kanuna aykırı olarak yapılan bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne kolluk kuvvetlerince müdahale edilmesi, müdahalenin haklı bir gerekçeye dayandığını göstermez. Topluluk içinden sadece bir kısmı şiddete başvurmuş ise toplantıya katılan bütün göstericilere müdahalede bulunulması, toplanma özgürlüğünün ihlali anlamına gelmektedir. Bu konu 2911 sayılı Kanunun 24. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, Kanunun 23. maddesinde belirtilen yasaklanmış silah, araç ve gereçleri kullananların ve kanuna aykırı slogan atanların tespit edilmesi halinde, suç işleyen bu şahıslar, kolluk kuvvetlerince topluluk içerisinde yakalanmak suretiyle ve gerekli emniyet tedbirleri alınarak toplantı ve gösteri yürüyüşünün huzur içerisinde devam ettirilmesi sağlanır. Bu türden olaylara baktığımızda, kolluk kuvvetlerinin, kanuni olarak izin verilmiş olan yerler dışında toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahalesine haklı bir gerekçe oluşturmaz. Kanunlara aykırı olarak başlamış veya kanunlara uygun olarak başlayıp daha sonra kanunlara aykırı hale gelen bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale etmek için gerekli nedenlerin oluşmayacağı ve topluluk içerisinde şiddet eylemlerine yönlenenlerin de gruptan arındırılması imkân dâhilindeyken, şiddete başvurmayan kişilere de müdahale edilerek toplanma özgürlüğünün ihlal edilmemesi gerekir (TİHK, 2014, s. 55). Bu şartlarda oluşan olaylara bakıldığında, PVSK'nın 16. maddesine göre değerlendirmenin hak ihlaline varmayacak boyutta yapılması gerektiği sonucunu çıkarabiliriz.

Emniyet Genel Müdürlüğünün 2012 yılı insan hakları faaliyet raporunda, Çevik Kuvvet Polisinin, barışçıl olarak düzenlenmeyen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahalesinin, orantılı güç kullanımı ile ilgili olarak yaptığı çalışmalar bulunmaktadır. Buna göre, Çevik Kuvvet personeline, göz yaşartıcı gazların, silahların ve bunlara ait mühimmatların türleri, kullanımına ilişkin eğitimler, ilk yardım esasları ve kullanımı hakkında bilinçlendirme çalışmaları yapılması neticesinde, olaylara müdahale edecek olan kolluk görevlilerinin gazlarla ilgili olarak, kullanımı ve gerekli eğitimlerin

verilmesi amacıyla Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatları Genelgesi yayınlanmıştır (EGM, 2012, s. 14).

25.08.2011 tarihli "Toplumsal Olaylarda Görevlendirilen Personelin Hareket, Usul ve Esaslarına Dair Yönerge"nin, "Takip Edilecek Zor Kullanma Aşamaları" başlıklı 12. maddesine göre: toplumsal olaylara müdahale eden kolluk kuvvetlerinin, yaptığı tüm uyarılara rağmen, yasadışı toplantının dağılmaması halinde zor kullanılacağı belirtilmektedir. Buna göre kullanılacak olan kuvvetin ilk aşaması olarak toplumsal olaylara müdahale (TOMA) aracıyla tazyikli su kullanılacağı, buna rağmen direnmenin devam etmesi durumunda göz yaşartıcı gazlar ve gaz silahları ile müdahale edileceği, bu müdahale araçlarının da etkisiz kalması ve taşkınlık yapan kalabalığın direnişe devam etmesi durumunda son aşama olarak inzibat aletlerinden olan copun kullanılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca şiddete başvuran kalabalığın direnmeleri esnasında yaralayıcı ve bereleyici maddeleri kolluk kuvvetlerine karşı kullanmaları durumunda göz yaşartıcı gaz kapsülleri atabilen savunmaya yönelik silahların kullanılacağı, durum ve şartlara göre zor kullanma aşamalarında sıraya uyulmayarak, müdahalede saldırgan kalabalığı etkisiz hale getirecek olan en uygun aşamaların kullanılacağı belirtilmiştir (TİHK, 2014, s. 58).

Örneğin, Gezi Parkı olaylarıyla ilgili AİHM'nin İzci-Türkiye kararına göre, mahkemenin, bu olayla ilgili olarak izlemiş olduğu video görüntülerine göre kolluk kuvvetlerinin meydana gelen olaylarla ilgili olarak kaçmaya çalışan, yere düşen ve kolluk kuvvetlerinden saklanmaya çalışan gruplara karşı müdahalenin dozajını arttırdıkları, gelişigüzel göz yaşartıcı gaz ve biber gazı sıktığı, bunun neticesinde de gösterici grubun haricinde alakasız grupların da etkilendiği görülmektedir. Bu görüntülere göre mahkeme, hükümetin, kolluk kuvvetlerinin kullandığı gücün orantılı olduğuna dair beyanlarını inandırıcı bulunmamış, kırkı aşkın sayıda sert müdahaleler ve biber gazı kullanımı neticesinde sözleşmenin 3. ve 11. maddelerinin[27] ihlal edildiği, ayrıca barışçıl bir toplantı düzenleme konusunda müsamaha gösterilmediği, yetki ve sınırın aşılıp, kolluk kuvvetlerinin ihlal ettiği haklar konusunda yeterli soruşturmaların yapılmadığı ilgili kararda belirtilmiştir. Gezi Parkı olayları boyunca bu tip zor

[27] AİHS m.3: İşkence yasağı. AİHS m.11: Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü

kullanmaya oldukça sık rastlanmış, basında yansıyan haberlere göre gaz kullanımı neticesinde kaçan, saklanan, işyerlerine sığınan göstericilere gaz kullanılarak müdahaleye devam edilmesi neticesinde hem barışçıl bir toplantı düzenleme çabasında olan göstericilere, hem de hiçbir alakası olmayan vatandaşların da gaz kullanılması neticesinde ciddi sağlık sorunları ile karşılaşmalarına neden olmuştur (TİHK, 2014, s.74).

3.4.1.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler

Düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında yapılan toplantıların, şiddet içermemesi kaydıyla yasadışı olduğu değerlendirilse bile, bunun zor kullanma için makul bir sebep olamayacağı belirtilmektedir. Mevcut kanun ve yönetmeliklerde de ilgili düzenlemeler yapılarak, ulusal ve uluslararası boyutta gerekli uyumun yakalanması için değişiklikler yapılmalıdır.

Toplantı ve gösterilerde meydana gelebilecek tüm olayların olağan olduğu değerlendirilerek, bu konuda yetkililerin olaylara karşı tepkisi kabul edilebilir derecede olmalı ve şiddete başvuran ve taşkınlık yapan küçük bir grubun yaptığı tüm hareketlerin, toplantıyı tamamen yasadışı duruma getirmeyeceği ön görülmeli ve en doğal haklarını kullanmak isteyen vatandaşlara karşı toplanma özgürlüğünü kullanabilmeleri sağlanmalıdır. Kolluk kuvvetlerince dikkat edilmesi gereken en önemli husus, olaylara müdahale edilmesinin son çare olarak değerlendirilmesidir. Yani, toplantıların huzur ve güven içerisinde yapılmasının sağlanması kolluktan beklenilirken, olaylara müdahale edilmemesi bu hakkın gerektirdiğidir. Ayrıca, kolluk kuvvetleri açısından zor kullanma uygulamalarına başvurulmuş olması halinde yapılacak olan tüm şikâyetlere karşı gerekli araştırma ve incelemeler yapılarak, kolluk personeli hakkında etkin bir soruşturma yöntemi gerçekleştirilmelidir (TİHK, 2014, s. 82).

AİHM'ye göre toplanma özgürlüğü, ifade özgürlüğü ile birlikte değerlendirilerek, demokratik toplumlarda, toplumun ana yapısını oluşturmaktadır (TİHK, 2014, s. 39). Demokratik toplumlarda, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlenmesi, insanların ifade özgürlüğü kapsamında düşünce ve kanaatlerini özgürce ifade edebildikleri ortamlardır. Şiddete başvurulmayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, kolluk kuvvetlerinin güç kullanarak topluluğu dağıtmaları orantısız bir

müdahale olacaktır. Her ne olursa olsun toplanma ve bir araya gelmelerde kolluk kuvvetleri ve devletin yetkili organlarınca kullanılacak takdir hakkı, toplantı ve gösterilerin emniyetli, huzur ve barış içerisinde yapılmasını sağlamaktır. Ayrıca, kolluk kuvvetlerinin keyfî uygulamalarından ve usule aykırı her türlü sınırlandırmalarından kaçınmak için yapılan her türlü müdahalenin, demokratik bir toplumda gerekli olduğunun kabul edilebilir gerekçelerinin her şekilde ortaya koyulması gerekmektedir. Hem kamu düzeni ve güvenliği, hem de diğer insanların haklarının korunması için yapılacak olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme hakkının kullanılması bakımından adaletli bir dengeyi sağlamak gerekmektedir.[28]

Demokratik toplumlarda, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olması son derecede önemlidir. AYM, vermiş olduğu pek çok kararda, toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleyen demokratik toplumlarda "demokratik toplum düzeninin gerekleri" ifadesi ile ne anlaşılması gerektiğini açıklamıştır. Bu hak demokratik toplumların en temel değerlerinden birisidir. Bundan dolayı, toplumların ortak fikirlerini beraber savunarak dile getirmek ve seslerini diğer bireylere ve yetkili kurum ve makamlara duyurmak için verilen tüm bu imkânları korumayı amaç edinmektedir. Toplu olarak kullanılan ve şiddeti reddeden bir yöntem olan toplantı düzenleme hakkıyla, düşünceleri ifade etme imkânı veren bu yöntem, çok sesli demokrasi yöntemlerinin gelişebilmesi için zorunlu olan değişik fikirlerin meydana çıkmasını ve bunların korunarak her türlü şekilde toplumun geniş çevrelerine yayılmasını koruma altına almaktadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının doğal bir sonucu ve özel bir biçimi olan, ifade özgürlüğüdür. Bu hakkı, ifade özgürlüğünün ışığında değerlendirmeliyiz. Bu hakka yapılan her türlü müdahale, zorunlu olması gerekli olan bir toplumsal ihtiyacı karşılamalıdır. Eğer, bunu karşılamıyorsa veya yapılan müdahaleler orantılı değilse, demokratik bir toplumda toplum düzeninin gereklerine yapılan tüm müdahaleler, uygun bir yöntem olarak değerlendirilemez[29].

[28] https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/11306, 11.05.2019 tarihli Emre Soyaslan Başvurusu

[29] https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/11306, 11.05.2019 tarihli Emre Soyaslan Başvurusu s.8.

Toplumsal olaylarda görev alan kolluk kuvvetleri, olaylara müdahalede bulunan, olayları yöneten ve yönlendiren konumunda bulunmaktadır. Yasal ve anayasal düzenlemeler, kolluk kuvvetlerine, olaylara nasıl müdahalede bulunacaklarını ve kendilerine verilen yetkileri açıklamaktadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa göre kolluk kuvvetleri, ister yasal olsun ister yasal olmasın, bütün toplantı ve gösterilerin huzur ve güven içerisinde geçmesini sağlamak amacıyla görev yapmaktadırlar. Kolluk kuvvetleri, güvenliği sağlamak ve olaylar meydana geldiğinde de müdahale etmek durumunda kalmaktadır. Kolluk kuvvetleri bu tür toplantılarda, kanuni şartlar oluştuğunda kendilerine tanınan yetkileri dâhilinde olaylara müdahale etmekte ve hukuki bir ihlal olmadığı halde, bir veya daha fazla insan hakkı ihlal edilmektedir. Bundan dolayı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun insan hakları bilgisi ışığında yeni baştan düzenlenmesi gerekmektedir.

3.4.2. İfade Özgürlüğü

3.4.2.1. İfade Özgürlüğü Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri

İfade özgürlüğü kavramı temel hak ve özgürlükler içerisinde her zaman en çok üzerinde durulan bir sorun olmuştur. En geniş manasıyla "insanların sahip olduğu bütün duygu, düşünce, inanç, kanaat ve tutumların en geniş sınırlar içerisinde dile getirilmesi ve bu doğrultuda açıklanarak kamuoyuna serbestçe sunulması" demektir (Çeçen, 2015, s. 315). Bu anlamda, ifade özgürlüğünün içeriğine, insanların verecekleri mesajlarla kendilerini ifade edebileceği toplantı ve gösteriler, yürüyüşler de girmektedir. İfade özgürlüğü, vazgeçilemeyecek derecede hayati önemi haiz temel haklardan birisidir.

İfade özgürlüğü, demokratik yönetimlerde insanların düşüncelerini, fikirlerini, dini inançlarını, duygularını, isteklerini, serbest olarak açıklayabilmesi demektir. İfade özgürlüğü sadece kanunlarla sınırlandırılabilir. Eğer, bir toplumda ifade özgürlüğü yoksa, demokratik diyebileceğiniz kurum ve kuruluşların da devlet mekanizması altında çalışabileceğinden söz edilemez. Toplumların ilerleyebilmesi ve geleceğinin olabilmesi için ifade özgürlüğünün olması gerekmektedir (TİHK, 2014, s. 31-34).

Dar anlamda ifade özgürlüğü, insanların düşüncelerini serbestçe dile getirmesi anlamını taşır. Geniş anlamda, insanların sahip olduğu bütün hak ve özgürlükler sayesinde kendilerini ifade edebilme doğrultusunda geniş bir hareket alanına sahip

olmasıdır. Her türden sözlü-yazılı anlatım, sanatsal gösteriler, toplumsal hareketler vb. bu özgürlüğün farklı biçimleridir. İfade özgürlüğü, kısaca belirtmek gerekirse, değişik hak ve özgürlüklerin bir araya geldiği karma bir yapıya sahip olduğu için konumuz gereğince bizi ilgilendiren hususlar şunlardır: Toplantı ve gösteriler düzenleyerek bir düşünceyi veya kanaati açıklama ve yayma imkânları sağlamasıdır. Bu yönleriyle, ifade özgürlüğünün kapsamının oldukça geniş olduğu görülmektedir. Demokratik devletlerde, ifade özgürlüğüne asgari seviyede müdahale edilmektedir. Hukuk düzenlemeleri içerisinde bu özgürlüğün en üst seviyede kullanılması genel kuraldır. Demokratik olmayan devletlerde ise, siyasi iktidarın da baskısıyla, ifade özgürlüğüne çokça müdahale edilmekte, hatta kullanılması durdurulma boyutlarına varmaktadır (Çeçen, 2015, s. 317).

İfade özgürlüğü, içerisinde birçok özgürlüğü bünyesinde toplamıştır. Bu özgürlüklerin sınırlandırılması, ifade özgürlüğünü zedeleyecektir. İfade özgürlüğü, bir bütün olarak üç unsurdan oluşmaktadır. Bunlar, bilgi edinme ve düşünme özgürlüğü, bir görüşe sahip olma özgürlüğü, düşünceyi açıklama özgürlüğüdür (Bahçe ve Demir, 2017, s. 46).

İfade özgürlüğü, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 19. maddesinde, Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 19. maddesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesinde ve Anayasanın 25. maddesinde düzenlenmiştir.

İHEB'nin 19. maddesine göre: "Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar."

Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 19. maddesinin 2. fıkrasına göre: "Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir, bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla, her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir" denmektedir.

AİHS'nin 10. maddesine göre: "Herkes görüşlerini açıklama ve ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak kanaat özgürlüğünü, kamu otoritelerinin müdahalesi ve

ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir."

Anayasanın 25. maddesine göre: "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz."

Devletin Yükümlülükleri

İfade özgürlüğünde, devletin negatif ve pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Negatif yükümlülüğüne göre devlet, her türlü keyfi muameleden kaçınacak, pozitif yükümlülüğüne göre ise her türlü harici engellemeleri gidererek, bu hakkı kullanmanın engellenmemesini sağlayacaktır. İfade özgürlüğüne karşı devletçe yapılacak olan müdahaleler, sadece kanun çerçevesinde ve Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Eğer müdahalenin haklı görüldüğü durumlar var ise, bunun yasal dayanağının olması, demokratik bir toplumda bunun gerekli olması ve sınırlama konusunda orantılı olması gerekmektedir (TİHK, 2014, s. 31-34).

3.4.2.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının İfade Özgürlüğü Hakkı Açısından İncelenmesi

Gezi Parkı olayları kapsamında ifade özgürlüğüne yönelik ihlal edilen haklar ile ilgili olarak insanların bilgiye ulaşma hakkının engellendiği, hızlı bir erişim aracı olan sosyal medya uygulamalarına ulaşılamadığı ve sözlü ve yazılı basın organlarının baskı altında bulunduğu söylenmektedir (TİHK, 2014, s. 34).

İfade özgürlüğünün temeline baktığımızda şahısların bilgilere ve düşüncelere özgürce ulaşmalarını sağlayacak en önemli araç olarak basını görmekteyiz. Bu bir nevi ifade özgürlüğünün doğal uzantısı olarak görülebilir. İfade özgürlüğünün içerisinde, bireylerin bir konu hakkında özgürce söz sahibi olması, düşüncelerini özgürce açıklayabilmesi ve düşündüklerini yine özgürce başkalarına duyurabilmesi de bulunmaktadır. Bu hususlara baktığımızda, bireylerin herhangi bir konu hakkında bilgi sahibi olabilmesi ve bir konu hakkında kanaat oluşturabilmesi ancak ve ancak baskı altında olmayan özgür ve tarafsız basın-yayın araçları ile mümkündür (TİHK, 2014, s. 36).

3.4.2.3. İfade Özgürlüğü Hakkı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler

İfade özgürlüğünün iki önemli hususu vardır. Birincisi, hiç kimsenin bu haktan keyfi olarak düşüncelerini ifade etmesinin engellenmemesidir. İkincisi, her türlü bilgiyi almak ve başkalarınca açıklanan her türden fikirlere erişebilmedir.

Düşünce ve ifade özgürlüğüne bakıldığında, birçok hakkın gerçekleşmesinin ön koşulu olmasından dolayı, bilgi ve kanaatlere özgürce ulaşılabilmesinin sağlanması, devletin pozitif yükümlülüğü gereğince bağımsız tarafsız ve özgür bir basın sayesinde, her türden düşünce ve kanaatlere ulaşılabilmesini sağlayacak temel araç olarak kullanılması gerektiği bilinmeli ve bağımsızlık ve tarafsızlık ve çeşitliliğin sağlanmasında gerekli olan düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir. Toplumsal olay olarak gelişmekte olan tüm olaylar hakkında basın tarafından yapılacak haberler hiçbir şekilde güvenlik kuvvetlerince engellenmemeli ve kamuoyunda bilgi edinme hakkı olarak değerlendirilen herkesi ilgilendiren tüm olaylar hiçbir baskı altında ve müdahaleye maruz kalmaksızın engellenmemelidir (TİHK, 2014, s. 81).

3.4.3. Yaşam Hakkı

Toplumsal olaylarda, kolluk kuvvetlerinin, olaylara müdahalede gaz kullanması neticesinde ihlal edilen haklardan birisi yaşam hakkıdır. Burada, bu hakkın içeriği, yasalar ve sözleşmelerde geçtiği şekli, toplumsal olaylarda gaz kullanımının bu hakla ilgisi ve ortaya çıkan sorunlar ele alınacaktır.

3.4.3.1. Yaşam Hakkı Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri

Bu hakkın ne olduğunu anlayabilmek için öncelikle yaşamanın ne olduğu belirtilmelidir. İnsanların fiziksel ve ruhsal varlığını ve bütünlüğünü devam ettirmesi yaşamayı oluşturmaktadır. Yaşam hakkı, insanların, fizikî ve ruhî açıdan varlığını ve hayatını devam ettirirken, bedensel bütünlüğünü bozabilecek her türlü engellere karşı korunabilmesidir (Bahadır, 2015, s. 38). Yaşama hakkı temel bir haktır.

Başka bir tanıma göre, önce insanın bedensel ve ruhsal bütünlüğünü sorunsuz olarak devam ettirebilmesi için sağlıklı bir tam olma durumuyla dünyaya gelebilmesini, sonra, varlığını moral-entelektüel açıdan sürdürebilmesini, en son olarak da tüm bu yönleriyle bütünlüğünü kazanmış olarak, hukuksal kişiliği ile beraber toplum faydası

amacıyla da olsa bile sınırlanmaması, eksikliğe uğratılmaması ve yok edilmemesini ifade eder (Savcı, 1980, s. 14).

Ulusal ve uluslararası hukuk kaynaklarına bakıldığında, yaşam hakkının korunması ve geliştirilmesi güvence altına alınmıştır. Bundan dolayı temel hak ve özgürlüklerden birisi olan yaşam hakkının yeri çok önemlidir (Karaosmanoğlu, 2012, s. 226). Yaşam hakkına, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 3. maddesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2. maddesinde, Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 6. maddesinde, Anayasanın "kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı" başlıklı 17. maddesinde yer verilmiştir.

BM İHEB'nin 3. maddesinde: "Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır" denmektedir.

AİHS'nin 2. maddesine göre: "Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur (…) hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez" denmektedir. Yine aynı maddenin 2. fıkrasına göre yaşam hakkının sonlanması, mutlak zorunluluk durumunu aşmayan bir kuvvete başvurulmasıyla sonuçlanmışsa, bu maddenin ihlaline neden olunmayacağı belirtilen durumlar açıklanmaktadır. Buna göre herhangi bir ayaklanma ve isyan olayı meydana geldiğinde, olayların yasalara uygun olarak önlenmesi, yasalara uygun olarak gerçekleşen bir yakalama olayı veya tutuklu veya hükümlü bir şahsın kaçmasını önlemek için ve kişilerin her türlü şiddete karşı korunmasını sağlamak için izin verilen durumlar oluşmaktadır. Buna göre AİHS'nin 2. maddesini ihlal eden durumlara neden olunmamaktadır.

Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 6. maddesinin 1. fıkrasında, "Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfî olarak yoksun bırakılamaz" denmektedir. Bu maddeye bakıldığında, yaşam hakkının hukukla korunduğu, bu haktan keyfî olarak kimsenin yoksun bırakılamayacağı ifade edilmekte fakat bu ifade problemlidir, yani hukuk kurallarına göre insanların bu haktan yoksun bırakılabileceği anlaşılmaktadır.

Anayasanın 17. maddesine göre: "Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir" denmektedir. Yine bu maddeye göre kişinin vücut bütünlüğüne dokunulmama eylemi ön plana çıkartılarak, kişilerin rızası haricinde bilimsel ve tıbbi deneylere sokulmaması, sağlık açısından zorunluluk hali bulunması

durumları ve yasalarda belirtilen durumlar dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaması, işkence ve eziyet edici boyutlarda kimseye müdahale edilememesi, insan haysiyetine aykırı fiillerde bulunulamaması şeklinde belirtilmektedir. Yine aynı maddenin[30] son fıkrasına göre, meydana gelen ölüm olaylarında istisnai haller belirtilmiştir.

Diğer insan haklarına baktığımızda, bu haklar, yaşam hakkının varlığı ve bu hakka dokunulmama şartına bağlı olduğunda anlam kazanır. Yaşama hakkı, insanların varlığını ve fiziki bütünlüğünü devam ettirebilmelerinin ilk şartıdır ve en temel haktır. Bu hakkın temel bir hak olma özelliği, onun geriye alınamaz özelliğinden kaynaklanmaktadır. Diğer bütün hakları kullanabilmek için yaşam hakkına saygı gösterilmesi zorunludur. Yaşam hakkının ihlali, diğer hakların tanınmasını anlamsız kılacaktır (Bahadır, 2015, s. 40). Savcı'ya göre: "Yaşam hakkının özü kendisinden, kendisi özünden ayrılamaz. Yaşam hakkının özü, kesin olarak yaşamda kalmaktır. Yaşam hakkını, özünü koruyarak sınırlama olanağı yoktur (Savcı, 1980, s. 73).

İnsanların yaşamı üzerindeki bütün sınırlamalar, yaşama getirilen kısıtlamalar, insanların temel hakkı olan bu hak üzerine getirilen engellemeler, ruhsal ve bedensel bütünlüğüne dokunulmamasına ilişkin bütün talepler, yaşama hakkının talep ettikleri arasındadır (Tepe ve ark., 2015, s. 58).

Yaşam hakkı, insanların diğer haklarını kullanabilmesinin ön koşulunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, en temel hak olan yaşama hakkı korunmadan bütün temel hakların var olması düşünülemez. Yaşam hakkı, devlet tarafından güvence altına alınmadığı müddetçe, insan haklarının bütün anlamı yok olacaktır. Yaşam hakkı, kişinin doğumu ile birlikte elde ettiği bir haktır. Bu hakkın önemi bu noktada ortaya çıkmaktır. Bundan dolayı, anayasalarda ve ulusal ve uluslararası insan hakları belgelerinde geçen haklar arasında yer almaktadır.

[30] AY m.17: Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

Devletin Yükümlülükleri

Devletlerin, insan yaşamına sadece saygı göstererek yaşamı sonlandırmama yasağı manasında negatif yükümlülüğü değil, aynı zamanda da insan yaşamını koruma, ihlal edilmesini önleme yönünden pozitif yükümlülüğü ve insan haklarının ihlali halinde de etkili soruşturma yaparak cezalandırma yoluna gitmesi bakımından usûlî yükümlülüğü vardır.

Negatif statü haklarından biri olan yaşam hakkı, temel ilke olarak insanların yaşam alanlarına müdahalede bulunulmaması ile koruma altına alınacak haklardandır. Bundan dolayı devletlere ve kolluk kuvvetlerine, insanların yaşam hakkına müdahalede bulunmamak, keyfî her türlü müdahalelerden kaçınmak ve yaşamlarını kasten sonlandırmama sorumluluğunu yüklemektedir. Bu husus, devletin negatif yükümlülüğü (öldürmeme yükümlülüğü) ile açıklanmaktadır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 227).

Pozitif yükümlülük gereğince de devlet, yaşam hakkını koruyucu bütün önlemleri almak zorundadır. Ayrıca, üçüncü şahıslardan kişilere gelebilecek her türlü saldırıyı önlemek için gerekli tedbirleri almakla da yükümlüdür Bundan dolayı, bu yükümlülük devletlere hem maddi açıdan, hem de usul açısından gereken yükümlülükleri sağlama görevi vermektedir (Karaosmanoğlu, 2012, s. 227).

Yaşam hakkını korumak için alınan tedbirler maddi boyutla ilgilidir. Bu manada devlet, hem kolluk kuvvetlerinin, hem de diğer şahısların fiillerine yönelik yaşamı koruyucu, kanunlara uygun idari bir yapıyı kurmalıdır. Usûl açısından bakıldığında, hakların ihlal edilmesine ilişkin yapılan başvurular ile ilgili etkili bir soruşturma ve kovuşturma yürütülmemesi de diğer bir ihlal boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yücel ve Sert, 2018, s. 157).

Devletin yükümlülükleri kapsamında Anayasa göz önüne alınarak şu şekilde bir değerlendirme yapılabilir: Anayasanın 17. maddesinde düzenlenen yaşam hakkı, dokunulmaz ve vazgeçilmez temel haklardan biridir. Anayasanın 5. maddesi göz önüne alınarak değerlendirme yapıldığında, devlete pozitif ve negatif sorumluluklar yükler. Negatif sorumluluk kapsamında, kolluk kuvvetlerinin, kendilerine tanınan yetkilerin çerçevesi içinde bireylerin yaşamına son vermeme sorumluluğu bulunmaktadır. Pozitif sorumluluğu kapsamında da devletin, yaşam hakkını, kolluk kuvvetlerinin, diğer şahısların ve kişinin kendi fiillerinden ortaya çıkabilecek her türlü riske karşı koruma

sorumluluğu vardır. Devletin bu hakka karşı pozitif sorumluluğunun usûle ilişkin tarafları da bulunmaktadır. Buna göre devletin sorumluluğu, normal olmayan her ölüm olayının sorumlularını belirlemek ve gerektiği takdirde cezalandırma yoluna gidilerek etkin bir soruşturma yapmaktır. Bu soruşturmada temel amaç, hukukla korunan yaşam hakkının, hukuksal açıdan etkin uygulanması ve kolluk kuvvetlerinin müdahalesi ile meydana gelmiş olan veya başka şahıslarca gerçekleştirilen yaşamın sonlandırılması ile ilgili, ilgililerin hesap vermelerini sağlamaktır[31] (Serpil Kerimoğlu ve diğerleri başvurusu, s. 50-54).

3.4.3.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının Yaşam Hakkı Açısından İncelenmesi

Yaşam hakkıyla ilgili olarak öldürme eylemi, kolluk kuvvetlerinin toplumsal olaylara müdahalede kuvvete başvurmasının kesin olarak zorunlu olduğu durumlarla ilgili olarak meydana gelmiş olması halinde, hukuki açıdan yaşam hakkı ihlal edilmiş sayılmaz. Ayaklanma veya isyanın yasalara uygun olarak bastırılması için zor kullanıldığında, yetkinin ve sınırın aşılması durumu gerçekleşmemiş ise, hukuka göre yaşam hakkının ihlal edildiği söylenemez (Kılıç, 2003, s. 24).

Güç kullanmanın mutlak zorunlu olduğu bazı istisnai durumlarda[32] ölümün gerçekleşmesi halinde, hukukta yaşam hakkı ihlali oluşturmaz. Bu istisnai durumlar şunlardır:

a) Meşru Savunma: Kendisinin veya başka birisinin yaşamını sonlandıracak haksız ve devam etmekte olan bir saldırıyı bertaraf etmek için güç kullanma halinde meydana gelen ölüm olayı, yaşam hakkı ihlali oluşturmaz. Meşru savunma halinden bahsedebilmek için, bunun sadece cana yönelik haksız bir saldırı olması gerekmektedir.

b) Yakalama ve Tutuklama Emrini Yerine Getirme: Usulüne uygun, yasalarda belirtildiği şekliyle bir kimsenin yakalanması amacıyla veya tutuklu bulunan

[31] Serpil Kerimoğlu ve diğerleri başvurusu, T.C. Anayasa Mahkemesi, Başvuru no:2012/752, s.50-54.

[32] AİHS m.2/2: Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması.

bir kişinin kaçmasını önlemek amacıyla, güç kullanılması durumunda ölüm olayı meydana gelmişse, hukukta yaşam hakkının ihlali sayılmaz. Burada zor kullanımının mutlaka zorunlu olmasına ve öldürme amacıyla kuvvet kullanılmamış olmasına dikkat etmek şarttır.

c) Ayaklanma veya İsyanın Bastırılması: Yasalara uygun olarak ayaklanma veya isyanın bastırılması amacıyla, zorunlu olarak kullanılan güç neticesinde ölüm olayı meydana gelmişse, hukukta yaşam hakkı ihlali oluşturmaz. Olayların niteliği itibariyle kuvvet kullanmak zorunlu olmalı ve müdahale mutlaka orantılı olmalıdır (Karaosmanoğlu, 2012, s. 227-228).

16 Haziran 2013 tarihinde İstanbul ilinin Okmeydanı semtinde, verilen beyanlara göre, olaylara müdahale eden kolluk kuvvetlerinin atmış olduğu gaz fişekleri kapsülünün Berkin Elvan isimli çocuğun başına çarpması neticesinde yaralandığı ve 11 Mart 2014 tarihinde de yaşamını yitirdiği belirtilmektedir. Burada kolluk kuvvetlerinin orantısız ve keyfî gaz kullanımı neticesinde yaşam hakkını ihlal ettiğini görmekteyiz. Bu konuda devletin üzerine düşen görev, etkin bir şekilde soruşturma yapılarak, olayın faillerinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır (TİHK, 2014, s. 68).

Gezi Parkı olaylarında da olayları kontrol altına almak amacıyla kolluk kuvvetlerinin orantısız, gereksiz ve yasadışı müdahaleleri sonucunda çok sayıda can kaybı olmuştur. Uluslararası İnsan Hakları Federasyonunun raporuna göre gaz kullanımı neticesinde meydana gelen yaşam hakkı ihlalleri şu şekildedir: 3 Haziran 2013 tarihinde Hatay İlinde meydana gelen gösterilere katılan Abdullah Cömert isimli şahıs, kafasına gaz kapsülü isabet etmesi sonucu 22 Haziran 2013 tarihinde hayatını kaybetmiştir. 9 Haziran 2013 tarihinde Hatay Armutlu'da, gösteriler sırasında kolluk kuvvetlerinin kullanmış olduğu gaz tüfeğinden ateşlenen gaz fişeğinin Ahmet Atakan isimli vatandaşa çarpması neticesinde yaralamasının ölümüne sebep olduğu iddiaları dile getirilmiştir. 31 Mayıs 2013 tarihinde Taksim'de meydana gelen olaylarda kullanılan biber gazına maruz kalma neticesinde solunum rahatsızlığı bulunan Selim Önder isimli vatandaşın, 16 Haziran 2013 tarihinde yaşamını yitirdiği belirtilmiştir. Görüldüğü gibi Gezi Parkı olayları süresince kolluğun kullanmış olduğu güç, AİHS normları gereğince ve evrensel insan hakları ilkeleri bakımından meşru değildir ve devlet tüm bu olaylardan doğrudan sorumludur (Gezi Raporu, 2015, s. 159-160).

3.4.3.3. Yaşam Hakkı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler

Yaşam hakkı en temel hak olmakla beraber, AİHS'nin 2. maddesinin 2. fıkrasında, mutlak zorunlu olan durumları aşmayacak bir güç kullanma sonucunda ölüm olayı gerçekleşmişse bu maddenin ihlal edilmediğini açıklayan meşru nedenler[33] belirtilmiştir. Olağanüstü durumlarda dahi bu maddeye aykırı olabilecek önlemler alınamaz. Bu maddeyle dikkatimizi çeken husus, bu istisna durumların kasten yaşamı sonlandırmaya izin veren durumları belirtmesi değil, mutlak gerekli olan durumlarda güç kullanmayı ve neticede de istenmeyen bir sonucun, yani ölüm olayının söz konusu olmasıdır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, en temel hak olan yaşam hakkı ihlal ediliyor, fakat hukuk maddesinde geçtiği şekliyle bu hak ihlal edilmiyor. Hukuk kurallarına ne kadar bağlı kalınılırsa kalınsın, sonuçta ölüm olayı gerçekleşiyorsa, hak ihlali ortaya çıkar. Bu yüzden, insan haklarının, hukuk kurallarına her zaman uygun olması gerekmektedir ki insan hakları ihlal edilmesin. İşte asıl problem bu noktada karşımıza çıkıyor.

En temel hak olan yaşam hakkının korunmasının devlet güvencesinde olduğu bilinciyle hareket etmekle sorumlu olan kamu gücünü kullanan kolluk kuvvetleri, zor kullanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda hem müdahalede bulunduğu gösterici gurubun, hem de üçüncü şahısların, olaylardan zarar görme ihtimalini her zaman göz önünde bulundurmalı ve bunu en asgari seviyeye indirecek hesaplamaları yapmalıdır. Yapılacak olan tüm müdahaleler, uygulanacak olan zorun derecesi ile orantılı olmalı, keyfî uygulamalar önlenmeli ve tüm yaralanmalara karşı sağlık hizmetlerinden en hızlı şekilde yararlanılması ve sağlık hizmetlerine ulaşılabilmesi için tüm önlemler alınmalıdır. Yaşam hakkı ile ilgili olarak devletin pozitif yükümlülüğü, bütün toplantı ve gösterilerde gerekli önlemlerinin alınmasını, sağlık açısından gerekli yardımı sağlayacak ekiplerin hazır edilmesini sağlamaktır.

---

[33] AİHS m.2/2: Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması

Kolluk kuvvetlerinin, olaylara müdahalede kullanmış olduğu göz yaşartıcı gaz fişeklerini, gelişigüzel ve keyfî kullanmaları neticesinde yaralanmalara ve ölüm olaylarına sebep olabilecekleri ve neticede yaşam hakkı ihlallerinin önüne geçebilmek amacıyla gerekli tedbirler alınarak ilgili yasal mevzuatın tekrar gözden geçirilmesi ve eksik kalan noktaların giderilmesi gerekmektedir. Kolluk kuvvetleri hakkında yapılacak olan tüm soruşturmalar titizlikle takip edilmeli ve kamuoyunda şüphe bırakmayacak sonuçlar alınmalıdır (TİHK, 2014, s. 83).

3.4.4. Sağlık Hakkı

3.4.4.1. Sağlık Hakkı Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri

Sağlık hakkı, uluslararası belgelere göre "sosyal haklar" arasında, Anayasamızda "sosyal ve ekonomik haklar" arasında bulunmaktadır.

Ulusal ve uluslararası hukuk kaynaklarında, sağlık teriminin, yalnızca hasta olmama durumunu değil, aynı zamanda "bedensel, zihinsel ve sosyal olarak tam bir iyilik hâlini ifade ettiği kabul edilmiştir" (Temiz, 2014, s. 179). BM'nin uzmanlık kuruluşlarından birisi olan Dünya Sağlık Örgütü Anayasası (DSÖ), sağlığı bir hak olarak düzenleyen ilk uluslararası belgedir. DSÖ Anayasasına göre: "Sağlık, sadece hasta veya sakat olmama hali değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan iyi olma halidir" olarak tanımlanmaktadır (DSÖ Anayasası)[34]. Buradaki iyi olma halini sağlayacak olan en önemli araç ve yol gösterici, insan haklarıdır.

Anayasamızda, sağlık hakkı sosyal bir hak olarak düzenlenmiştir. Bundan dolayı da vatandaşların ve toplumun sağlık güvenliğinin koruma altına alınmasını ifade eder. Sağlık hakkının bu niteliği, sosyal devlet anlayışı ilkesi gereğince toplum yaşamında önemli bir unsurdur.

Sağlık hakkı, aynı zamanda hakları ve özgürlükleri de içine alarak, kişilerin kolluk kuvvetlerince müdahalesine maruz kalmama, insanların kendi sağlıklarını kontrol etme, işkenceye maruz kalmama, kişilerin rızası dışında tıbbi tedaviye tabi tutulmama hakkını vb. içermektedir (14 No'lu Genel Yorum, 8. Paragraf). Sağlık hakkıyla korunmak istenen insan sağlığıdır. Burada önemli olan husus sağlık hakkı

[34] http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1

kapsamında sağlığı bozan her türlü eylemin devlet tarafından yapılmaması ve üçüncü şahıslarca hakkın ihlal edilmesine izin verilmemesidir (Temiz, 2014, s. 169).

Temel haklardan birisi olan sağlık hakkını, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının üçüncü bölümünde geçen "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlığı altında görmekteyiz. "Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması" başlıklı 56. maddeye göre, tüm vatandaşların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı vardır. Devlete düşen görev ise bütün vatandaşlarının hayatlarını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamaktır.

Uluslararası sözleşme ve belgelere baktığımızda sağlık hakkı ile ilgili düzenlemeleri şu şekilde görmekteyiz: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesinde[35] sağlık hakkının temellerini bulmaktayız. Bildirgede geçen bu maddeye bakıldığında, insanların en temel hakkı olan yaşam hakkı ile olan ilgisi bir bütün içerisinde ele alınmaktadır. Aynı zamanda sosyal güvenlik hakkının, sağlık hakkı ile ilişkilendirilerek birlikte düzenlenmiş olduğunu görmekteyiz. Bireyin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refah içerisinde yaşaması için bu hakka sahip olduğu ve kendi iradesi dışında hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi durumlardan kaynaklanan geçim sıkıntısı durumlarında güvenlik hakkına sahip olduğu belirtilmektedir (Tepe ve ark., 2015, s. 59).

Avrupa Sosyal Şartının birinci bölümünün 11. maddesine göre, "Herkes, ulaşılabilecek en yüksek sağlık düzeyinden yararlanılmasını mümkün kılan her türlü önlemlerden faydalanma hakkına sahiptir" denmektedir. Avrupa Sosyal Şartının ikinci bölümünün 11. maddesinde ise, "Sağlığın Korunması Hakkı" düzenlenmektedir. Bu maddeye göre anlaşmaya taraf devletlere, bu hakkın etkin olarak kullanılmasını korumak amacıyla alınacak tedbirlerin yanında başka görevler de düşmektedir. Buna göre konumuz gereğince bizi ilgilendiren husus, devletlere hem bu maddenin gereğini yerine getirme, hem de toplum içerisinde sağlığın bozulmasına neden olacak sebepleri yok etme gibi ödevler yüklenmektedir.

Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 12. maddesine bakıldığında, sağlık standardı hakkının düzenlenmiş olduğunu görmekteyiz. Sözleşmenin 12. maddesinin 1.

[35] İHEB m. 25: Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır (...)

fıkrasına göre, "Bu sözleşmeye taraf devletler, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanır" denmektedir.

Devletin Yükümlülükleri

Uluslararası insan hakları belgelerinde sağlık hakkıyla ilgili devletlerin yükümlülüğü Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 12. maddesinde, diğer yapılan düzenlemelere göre daha somut ifade edilmiştir. Öncelikli olarak, herkesin en üst seviyede fiziksel ve ruhsal açıdan belirli bir sağlık standardına sahip olması gerektiği belirtilmiştir ve bu hakkın yerine getirilebilmesi için devletlerin alacağı tedbirleri en alt seviyeden başlayarak belirlemiştir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesine göre:

> Sağlık hakkı, diğer bütün insan hakları gibi taraf devletlere üç tür ve kademede sorumluluk yüklemektedir: saygı, koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülüğü. (…) Saygı yükümlülüğü, devletlerin sağlık hakkından faydalanılmasına doğrudan veya dolaylı yoldan müdahale etmemelerini gerektirir. Koruma yükümlülüğü, devletlerin üçüncü kişilerin 12. maddedeki güvencelere müdahalelerini engellemeye yönelik tedbirler almalarını öngörmektedir. Son olarak, gereğini yerine getirme yükümlülüğü, devletlerin sağlık hakkının tam anlamıyla hayata geçirilmesi amacıyla, (...) hakkın gerçekleşmesini sağlayacak diğer bütün tedbirleri almasını öngörmektedir (14 Sayılı Genel Yorum, para. 33).

Gaz kullanımı ile ilgili olarak bakıldığında bu maddenin bizi ilgilendiren tarafı, devletin vatandaşlarına mümkün olan en yüksek oranda fiziksel ve ruhsal açıdan sağlık standartlarını sağlama yükümlülüğüdür. Devletin alacağı tedbirler ise herhangi bir hastalık halinde vatandaşlarına sağlayacağı her türlü sağlık hizmetleri ve bakımdır.

Sosyal devlet, bütün bireylerinin sağlığını korumak için gerekli yasal düzenlemeleri yapmak ve bunları uygulamakla yükümlüdür.

Bütün uluslararası belgelerde belirtilen sağlık hakkıyla ilgili varılacak en öncelikli sonuç, devletlerin, asgari seviyede yükümlülükleri altında, herkesin eşit olarak sağlık hizmetlerinden faydalanmalarını sağlamaktır.

3.4.4.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının Sağlık Hakkı Açısından İncelenmesi

Kolluk kuvvetlerinin toplumsal olaylara müdahalesinde gaz kullanımı ve bu gazların insanların sağlığına zararlı etkileri, devletin sağlık hakkına saygı yükümlülüğü açısından incelenmelidir. 2013 yılında meydana gelen Gezi Olayları, kolluk kuvvetlerinin insanların üzerinde orantısız ve aşırı bir biçimde kullanmış oldukları gazların yarattığı bazı sonuçlar açısından önemli bir örnektir. Olaylar kapsamında gaza maruz kalan kişilerin, bu tarz bir müdahaleden etkilendiği ve sağlığı açısından çok büyük zararlar gördüğü açıktır. Müdahalede kullanılan gazlar, insanların yaşına göre, genç veya yaşlı olmasına göre, sağlıklı veya kronik rahatsızlıkları olan kişiler olmasına göre, kişiden kişiye değişen ölçülerde etkilenme ve zarar görmeye neden olmaktadır. Bundan dolayı da toplumsal olaylara yapılan bütün müdahalelerde, sağlık hakkının da ihlal edilmemesinin dikkate alınması son derecede önemlidir (Temiz, 2014, s. 179).

3.4.4.3. Sağlık Hakkı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler

AİHS'de sosyal haklar yer almamaktadır. Bu bakımdan sağlık hakkına baktığımızda, AİHS'de bu hakla ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Fakat hakların koruma altına alınmasından bahsedildiğinde, devletlerin bu haklara öncelikle saygı göstermesi ve hakların kullanılmasının gereğini yerine getirmesi anlaşılmalıdır. Sağlık hakkı bu bakımdan birçok hakla doğrudan veya dolaylı olarak ilişki içerisindedir. Bu nedenle AİHM sağlık hizmetlerinin sunulması ve sağlanması gereken sağlık hizmetlerinin yetersizliğine dayanarak,

1. Ölüm olayları veya bu türden iddiaların yeterli seviyelerde soruşturma yapılmaması nedeniyle yaşam hakkı,
2. Kötü muamelede bulunulduğu iddiasıyla ve bu iddianın yeterince araştırılmaması nedeniyle işkence yasağı,
3. Ayırımcılık yapılmasından dolayı AİHS'nin 14. maddesinin veya ek protokol 12. maddesinin /1. fıkrası,
4. Özel hayata haksız müdahalelerde bulunulması nedeniyle özel hayatın korunması hakkı,

açılarından denetim yapabilmektedir (Yücel ve Sert, 2018, s. 84-85).

3.4.5. İşkence Yasağı

3.4.5.1. İşkence Yasağı Kavramı ve Ulusal ve Uluslararası Hukuktaki Yeri

TDK Türkçe Sözlükte işkence yasağı tanımı şu şekilde geçmektedir: "Bir kimseye maddi ya da manevi olarak yapılan aşırı eziyet" anlamına gelmektedir. Yine diğer bir tanımlamaya göre "düşüncelerini öğrenmek amacıyla birine uygulanan eziyet" işkence olarak belirtilmektedir. Bu tanımlamalara baktığımızda, eziyet etme, acıya uğratma veya ıstıraba maruz bırakma şeklindeki ifadeleri, işkence hakkında kapsayıcı açıklama olarak söyleyebiliriz.

Günümüzde işkenceyi yasaklanmamış ve suç saymamış hiçbir demokratik devlet yoktur. İnsan onurunun korunması vazgeçilmez bir değer olmuştur. Bundan dolayı gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla hiçbir zaman, insanı insan yapan özelliklerden vazgeçilmeyecek ve kişi kendi iradesinden mahrum bırakılmayacaktır (Tezcan ve ark., 2016, s. 132-133).

İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 1. maddesinde işkence şöyle tanımlanmaktadır:

> Bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayrım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızi olarak husule gelen acı ve ıstırabı içermez

denmektedir. Bu maddede dikkatimizi çeken husus, bir kamu görevlisinin ya da bu sıfata haiz başka bir kişinin neden olmuş olduğu fiziki, manevi ağır acı veya ıstırap veren fiilleri olmaktadır.

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 5. maddesinde, "Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez" denmektedir. Bu ifade ile işkence yasaklanmakta fakat herhangi bir tanıma yer verilmemektedir.

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmenin 3. maddesinde, "Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz" denmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesine göre, "Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz" denmektedir.

BM Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 7. maddesinde, "Hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamele ya da cezalandırmaya maruz bırakılamaz (...)" denmekte olup bu madde AİHS'nin 3. maddesi ile örtüşmektedir.

BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin ilk maddesine göre, sözleşmeye göre kabul edilen işkence kavramı tanımlanmıştır. Yine aynı sözleşmenin 2. maddesinde:

> Sözleşmeye taraf devlet, yetkisi altındaki ülkelerde işkence olaylarını önlemek için etkili kanuni, idari, adli veya başka tedbirleri alacaktır. Hiç bir istisnai durum, ne harp hali ne de bir harp tehdidi, dâhili siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal, işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez. Bir üst görevlinin veya bir kamu merciinin emri, işkencenin haklılığına gerekçe kabul edilemez

denmektedir. Anayasanın, "Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı" başlıklı 17. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz" denmektedir.

Birleşmiş Milletlerin işkence yasağı ile ilgili belgelerinde zalimane kelimesi geçtiği halde AİHS'nin 3. maddesinde bu ifade yer almamakta olup ayrıca diğer uluslararası belgelerde bu ifade farkından hariç içerik bakımından herhangi bir farklılık yoktur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre işkence, insanlık dışı muamele, aşağılayıcı muamele ve cezanın kesin olarak yasaklandığı ifade edilmektedir. Sözleşmenin, bu 3. maddesinin diğer birçok haktan farklı olarak kesinlikle hiçbir istisnası yoktur. Savaş, olağanüstü durumlar ve benzeri durumlarda dahi bu hak kesinlikle ihlal edilemez.

AİHS 3. Madde Kapsamında İşkence Yasağı

Bu sözleşmenin üçüncü maddesine göre yasaklanan davranışlardan en ağır olanı işkencedir. İnsanlık dışı muamele ve aşağılayıcı muameleyi de kapsama altına almaktadır. Müdahale edilen olaylarda, en ağır ve ciddi boyutlara varan eylemlerde, mağdur durumda bulunan şahıslara çok büyük ve önemli boyutlarda zarar verici, acı ve ıstırap oluşturan bütün davranışları vasıflandırmak maksadıyla bu kavram kullanılmıştır.

AİHS'nin 3. maddesine göre, "Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz" denmektedir. Bu maddeyle korunan değer insanın fiziki bütünlüğü ve insanın onurudur. Ayrıca koruma altına aldığı hakların kesinlikle dokunulmaz ve mutlak haklardan biri olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu maddeye göre, işkence, insanlık dışı muamele, aşağılayıcı muamele, insanlık dışı ceza ve aşağılayıcı ceza yasaklanmaktadır. Bu maddede belirtilen üç ayrı ceza en ağır olandan en hafif olana doğru sıralanmıştır.

Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Yasağı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesi içerisinde belirtilen, yasaklanmış olan üç ayrı muamele veya ceza içerisinde en hafif olanı aşağılayıcı muamele veya ceza yasağıdır. AİHM kararlarında belirtilen bu kavram, "kötü muamele, küçük düşürücü muamele ya da alçaltıcı muamele" olarak belirtilmektedir. Bu kavram, insanlarda utanma duygusu uyandıran, aşağılanmış hissine kapılmasına yönlendiren, kişide korku ve değersizlik hissetmesine neden olmasından dolayı, insan onurunu yaralayan davranışları ifade etmektedir. Ayrıca kişilerin özgürce düşünme ve fiillerde bulunmasına da engel olan davranışlar da bu kapsamda değerlendirilecektir (Dursun, 2018, s. 97-98).

İnsanlar üzerinde korku, ruhsal bir sıkıntı ve kişide aşağılık duygusu uyandıracak olan eylemler ve onları hem kendi nezdinde hem de başkalarının nezdinde küçük düşürücü alçaltıcı nitelikteki eylemler aşağılayıcı muamelelerdir. Bu kapsamda baktığımızda mağdur olarak nitelendirdiğimiz kişilerin hem fiziki hem de moral bakımından dirençlerini kırıcı, iradesi dışında hareket etmeye zorlayıcı uygulamalar olduğunu görmekteyiz (Kaya, 2006, s. 34). Aşağılayıcı muamele, insan onuruna her türlü saldırı içeren eylemlerdir. Bu eylemler, kişideki fiziksel, ruhsal direnç seviyesini azaltarak belirli bir seviyeye gelmişse yine aşağılayıcı muamele olarak

nitelendirebiliriz. İnsanlık dışı ve aşağılayıcı muamele arasındaki fark kişide nasıl bir etki yoğunluğu yarattığından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı yapılan insanlık dışı muamelelerin bütünü, insanın onuruna müdahale edilmesi neticesinde İnsanlarda korku, fiziksel ve ruhsal bir baskı ve kendisinde utanma hissi oluşturduğu için aynı zamanda bunun aşağılayıcı bir muamele olduğunu söyleyebiliriz, fakat her türden aşağılayıcı muamele, her zaman insanlık dışı muamele anlamına gelmemektedir. Bu da aşağılayıcı muamele ve insanlık dışı muamelenin aynı yoğunlukta olmamasından kaynaklanmaktadır (Doğru ve Nalbant, 2012, s. 140).

İnsanlık Dışı Muamele

Kolluk kuvvetlerinin, olaylara müdahale ederken kasten yaptıkları muameleler işkence suçundaki kadar ağır bir muamele değilse, bunu insanlık dışı muamele olarak nitelendirebiliriz. Yine kolluk kuvvetleri tarafından müdahale edilen olaylarla ilgili olarak, uygulanan her bir muamele, kişi üzerinde ağır bir acı çekmesine ve ıstırap duymasına neden olduğu durumlarda, işkencede olduğu gibi bilerek ve isteyerek yapma kastı olmasa bile, biz bunu yine insanlık dışı muamele olarak değerlendirebiliriz. Bütün bunları göz önüne alarak insanlık dışı muameleyi, işkence sözcüğünden anlaşıldığı şekliyle, yoğun bir acı ve ıstıraba neden olmayan fakat fiziki manada kişide yaralanmaya, yoğun bir fiziksel ve ruhsal acı çekmesine neden olacak muamele olarak tanımlayabiliriz (Doğru ve Nalbant, 2012, s. 139).

İnsanlık dışı muamele, kişide fiziksel veya ruhsal olarak şiddet oranı yüksek bir acıya neden olan eylemlerdir. Bu eylem bakımından bir değerlendirmede bulunursak, daha önce de kötü muamele olarak belirttiğimiz ifadenin kapsamının daha da üzerinde bir ağırlığa sahip olduğunu görmekteyiz. Fakat ikisi arasında bir fark bulunmaktadır, insanlık dışı muamelede meydana gelen acı ve ıstırap, kötü muameleye nazaran daha yoğun olması ve kişide ruhsal ve bedensel bütünlüğü üzerinde hasara neden olmasıdır. Daha öz bir şekilde belirtmek gerekirse, işkenceye varan boyutlara ulaşmamış fakat zihinsel veya fiziksel açıdan herhangi bir kimseye zarar veren her türlü eylemler insanlık dışı muamele kapsamında değerlendirilecektir (Dursun, 2018, s. 98). AİHM kararlarına göre, herhangi bir toplumsal olayda, insanlık dışı muamelede bulunulduğundan bahsedilebilmesi için belirteceğimiz şu koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir:

a) Olayda kötü muamelede bulunma kastı,

b) Mağdurda fiziksel (bedensel) veya ruhsal (zihinsel) bir acı, ıstırap,

c) Yine mağdur kişide meydana gelen acının haklı gerekçelerle ortaya çıkmamış olması (Dursun, 2018, s. 99).

İşkenceye karşı sözleşmenin 1. maddesinde Birleşmiş Milletler tanımlama yaparken, işkenceyi suçun bütün unsurlarını kapsayacak şekilde tanımlama yoluna gitmiştir. Bu tanıma baktığımızda, fiilin fiziksel ya da ruhsal olarak ağır bir acı ve ıstırap veren bir fiil olması, işkencenin bir konu hakkında bilgi edinmek, ceza vermek, zorlama veya ayrımcılık yapmak gibi amaçlarla yapılması, uygulanan tüm işlemlerin kanuni bir yaptırımdan kaynaklanmaması, olayın faili olarak kolluk görevlileri ve amirlerinin bilgisi ve onayı dâhilinde üçüncü kişilerce işlenmiş olması gerektiği unsurları yer almaktadır (Doğru ve Nalbant, 2012, s. 137). Bir filin işkence olarak nitelendirilmesi için fiziksel veya ruhsal olarak mağdura ağır acı veya ıstırap vermek ilk şarttır. Yapılan fiilin işkence olarak nitelendirilmesi için kasten işlenen bir eylem olması gerekmektedir.

İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinde tanımlanan işkenceyi tamamlayıcı nitelikte olan ve işkence kadar ağır olmayan fakat insan onurunu aşağılayan başka unsurlar da 16. madde[36] ile yasaklanmıştır. Buna göre işkenceye varmayan boyutlarda kişi onurunu zedeleyen "diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza fiillerinin" kolluk kuvvetleri ve resmi görevi gereğince hareket eden diğer kişiler tarafından veya bu kişilerin herhangi bir yönlendirmesi ile işlenmesi halinde ortaya çıkan tüm davranışlar da bu sözleşmede geçen birinci maddeye göre aynen işkencede olduğu gibi değerlendirilecektir.

Devletin Yükümlülükleri

AİHS'nin 3. maddesine baktığımızda devlete üç çeşit yükümlülük verildiği görülmektedir. Birinci olarak, hiçbir kimseye işkence yapmamak ve kötü muamelede bulunmamak yükümlülüğü, ikinci olarak, şahısları işkence ve kötü muameleye

[36] M. 16/1: Her taraf devlet, yetkisi altındaki ilkelerde 1. maddede tanımlandığı şekilde işkence derecesine varmayan diğer zalimane, gayriinsani veya küçültücü¸ muamele veya ceza gibi fiillerin, bir kamu görevlisi tarafından veya onun teşviki veya açık veya gizli muvafakati ile veya resmi sıfatıyla hareket eden bir başka şahıs tarafından işlenmesini önlemeyi üstlenecektir. Özellikle, 10, 11, 12 ve 13. maddelerde yer alan yükümlülükler zalimane, gayriinsani veya küçültücü ceza veya muamele şeklindeki diğer işkence biçimlerine de uygulanacaktır.

uğramamak konusunda koruma yükümlülüğüdür. Bu yükümlülükler devletin üzerine düşen maddi yükümlülükleridir. Üçüncü olarak, bu maddeyle yasaklanmış olan işkenceyi soruşturma yükümlülüğüdür. Bu da devletin üzerine düşen usûl yükümlülüğüdür (Doğru ve Nalbant, 2012, s. 126).

Ülkemizde toplantı ve gösteri yapma hakkı bildirime tâbi tutulmuştur. AİHM içtihatlarında, barışçıl gösteri düzenleme için önceden izin alma şartı gerekmemektedir. Bildirim şartı, devletin yükümlülüğü açısından şu noktalarda önemlidir: ilk olarak yetkili makamlara, yapılacak olan toplantı ve gösterilerin barışçıl olduğuna dair teminat vermek, ikinci olarak da huzur ve güvenlik içerisinde devletin gerekli tedbirleri almasına imkân tanımaktır. Kolluk kuvvetlerinin toplantılara müdahale etmemesi devletin negatif yükümlülüğünü, toplantı ve gösterilerin huzur ve emniyet içerisinde yapılmasını sağlamak için ihtiyaç duyulan güvenlik tedbirlerini almak pozitif yükümlülüğünü oluşturmaktadır (Kılınç, 2014, s. 286-288).

İşkence ve kötü muamele yasağı ile ilgili şikâyetlerde, devletlerin negatif ve pozitif yükümlülükleri olduğu göz önüne alınmalıdır Buna göre devletin negatif yükümlülüğü, kişilerin işkence, insanlık dışı aşağılayıcı muamele veya cezaya uğramamalarını içerir. Pozitif yükümlülükleri gereğince de hem kişilerin devletlerin önleyici yükümlülüklerinden biri olan bu tarz muamelelere uğramamalarını, hem de yapılacak olan etkili bir soruşturma yöntemleriyle sorumlu bulunan kişilerin tespit edilmesi ve kanunlarımıza göre cezalandırılması yoluna gidilmesini içerir.[37]

3.4.5.2. Toplumsal Olaylarda Gaz Kullanımının İşkence Yasağı İhlali Açısından İncelenmesi

İşkence yasağının ihlal edildiğini söyleyebilmek için, ortaya çıkan bir olayda veya toplumsal olaylarda bazı unsurların bulunması gerekmektedir. Burada, BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin ilk maddesine atıfta bulunulmaktadır. Bu sözleşmeye göre işkence yasağı ihlalinin gerçekleşebilmesi için belirtilen unsurlar şu şekildedir: "Şiddetli bir fiziksel veya ruhsal yönden acı veren bir fiil, eylemin cezalandırmak, bilgi almak veya itiraf

[37] https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17072. 14.05.2019 tarihli Mehmet Ali BAKIR başvurusu.

ettirmek ya da gözdağı vermek, ayırımcılık amaçlarına yönelik olarak kasten gerçekleştirilmesi, kamu görevlisi tarafından veya onun bilgisi ya da onayı dâhilinde gerçekleştirilmiş olması" (Dursun, 2018, s. 27).

Ülkemizde meydana gelen bazı toplumsal olaylarda, örneğin Gezi Parkı olaylarında, kolluk kuvvetleri tarafından işkence yapıldığı ve kötü muamelede bulunulduğu iddialarıyla ilgili olarak, olaylarda gaz kullanımı ve TOMA aracıyla tazyikli su kullanılması gibi zor kullanma araçlarının kullanılması ana dayanak noktasını oluşturmaktadır (TİHK, 2014, s. 73).

AİHM Ali Güneş/Türkiye kararında, göstericilere karşı orantısız güç kullanımını biber gazı kullanımıyla birlikte değerlendirmiştir. Biber gazı kullanımının solunum sorunları, mide bulantısı ve kusma problemleri, boğazda ve gözlerde yanma, kalp sıkışması, göğüs ağrısı, alerji vb. sorunlara neden olabileceğini belirtmiştir. Aşırı, orantısız kullanımı durumunda akciğer ödemi, iç kanama gibi sağlık sorunlarına neden olacağını açık bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca mahkeme, İşkenceye Karşı Komitenin (CPT) gaz kullanımıyla ilgili çekincelerine de değinerek, "kolluk kuvvetleri tarafından kontrol altına alınmış olan bireye karşı bu tür gazların kullanılmasının hiçbir haklı nedeni olamayacağını" belirtmiştir (paragraf 41). Mahkeme, Ali Güneş başvurusunda AİHS'nin 3. maddesine göre kötü muamele yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir[38]. Sonuç olarak, AİHM'nin bu kararında, kişinin yüzüne karşı gaz kullanılmasının sağlık üzerindeki etkisi ve sonuçları dikkate alınarak, başvuranda yoğun bir fiziksel ve ruhsal acıya neden olduğu, kişiyi küçük düşürücü ve alçaltıcı, kişide korku ve aşağılanma duygusuna neden olduğunu belirterek, başvurucuya karşı gaz kullanılması sonucunda AİHS'nin 3. maddesi kapsamında insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele oluşturduğuna karar vermiştir.

3.4.5.3. İşkence Yasağı İhlaliyle İlgili Değerlendirmeler

Herhangi bir toplumsal olayda kolluk kuvvetlerinin müdahalesinde devletin üzerine düşen yükümlülüklerinden herhangi birisine aykırı davranılıp davranılmadığını, dolayısıyla sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edilip edilmediğini öğrenebilmek için, kolluk kuvvetlerinin uygulamış olduğu muamelelerin sözleşmenin 3. maddesi ile

[38] AİHM, Başvuru No: 9829/07. Karar tarihi: 10.04.2012

koruma altına alınmış olan bir hakka dair şikâyet oluşturup oluşturmadığı belirlenmelidir. Daha sonra, müdahale edilen olaylarda şahıslara karşı bu madde ile ilgili olarak cezaya maruz kalındığını gösteren delilerin mevcut olup olmadığına bakılmalıdır ve son olarak da yapılan müdahalenin hangi yasak muamele veya eylem kapsamında olduğu belirlenmelidir (Doğru ve Nalbant, 2012, s. 126).

Toplumsal olaylarda kullanılan gazların sağlık açısından zararlı oldukları, yoğun bir şekilde ve gaz kullanma talimatlarına uyulmadan kullanılmaları neticesinde ölümlere varan boyutlara ve yaralanmalara neden olabilecekleri göz önünde bulundurularak, kolluk kuvvetlerine yeterli ve gereken seviyede eğitimlerin verilmesi ve kullanımı ile ilgili eğitimler üzerinde daha fazla durulması ve bu konunun eğitimini almamış olan personele kullandırılmaması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Kolluk kuvvetlerinin olaylara müdahalede gelişigüzel gaz kullanmalarının AİHS'nin 3. maddesine aykırılık teşkil ettiği için, yeterli ve gerekli önleyici tedbirler alınmalıdır. Kolluk kuvvetleri, psikolojik destek sağlanarak bu konuda belirli aralıklarla psikolojik eğitimlerden geçirilmelidir. Yaşam hakkı, işkence yasağı ile ilgili yasal düzenlemelere, olaylara müdahalede uyulması gereken yasal mevzuatlara, bu konuların atfının yapılması, kullanılmasına izin verilen tüm gazların yasal talimatlara aykırı kullanımının önlenmesi için etkili ve yeterli çalışmalar yapılmalıdır (TİHK, 2014, s. 83).

3.5. Kolluk Kuvvetlerinin Neden Olduğu Hak İhlallerinin Felsefî-Etik Bakımından Değerlendirilmesi

Toplumsal olaylarda şiddet olaylarının meydana gelmesi sırasında şiddete başvuran bazı göstericilerin hedefi, kolluk kuvvetlerini kışkırtmak olduğu düşünülürse, kolluğun alacağı her türlü emniyet tedbirlerinin uygulanması esnasında sergilediği tavır ve davranışlar çok önemli bir yer tutmaktadır. Kolluk, olaylara müdahalede tarafsız olmalıdır. Kolluk, kamu düzenini sağlamak için gösterdiği görev ve hizmet anlayışında ve yapılacak olan toplantıların güvenlik içerisinde icra edilmesini sağlamada, insan hakları bilgisiyle davranmalı ve açık bir şekilde gösterici gruba karşı bu hususları yerine getireceğine dair bir duruş sergilemelidir. Bundan dolayı kolluk kuvvetlerinin, olaylar karşısında soğukkanlılığını koruyabilmesi amacıyla iyi bir eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. Kolluk kuvvetlerine verilecek eğitimlerde insanın değerleri üzerinde durulması gerekir. Felsefe, insan eylemlerinin arkasında bulunan nedenleri sorgular,

bundan dolayı etik temelli felsefî-etik eğitim öncelikle kolluk kuvvetlerine meslek öncesinde verilmeli ve meslek yaşamları boyunca da verilecek eğitimler, gelişen ve değişen durumlara göre tekrarlanmalıdır. Bu eğitimlerin de felsefeciler tarafından verilmesi uygun olur. Kolluğun birincil görevi, demokratik haklarını kullanan vatandaşların güvenlikleri ve toplantıların huzur ve emniyet içerisinde yapılmasını sağlamak olduğu kendilerine benimsetilmelidir.

Kolluk kuvvetlerinin, düzenlenen toplantılarda vatandaşla etkileşime geçtiği durumlarda, genellikle profesyonellikten uzak bir tavır sergilemekte olduğu görülmektedir. Kuvvete başvurmaları durumunda gereklilik ve orantılılık ölçütlerine göre sınırlarını aşabilmekte, olaylar kontrol altına alınmış olsa bile müdahalelere devam etmeleri neticesinde hak ihlallerine neden olabilmektedirler. Bu noktada suç işlenmesinin önlenmesi, kamu düzeninin bozulmasını önleme ve bozulduktan sonra yeniden tesis etmek gibi yasal gerekçelere dayanılarak yapılan tüm müdahalelerde, kolluk kuvvetlerinin yanlış olan tüm davranışlarında kolluk kuvvetleri, insanın değerinin bilgisini göz önünde tutarak davranmalıdır.

Toplumsal olaylarda kolluk kuvvetleri, kendilerine karşı yönelen fiziksel saldırılarda kuvvete başvurmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda kolluk, haklı olsa dahi, aşırı güç kullanarak karşısındaki vatandaşı etkisiz hale getirmek amacıyla sergilediği davranışları toplumda tepki oluşturur. Çünkü bu tarzda bir müdahaleye maruz kalan vatandaş, daha sonraki zamanlarda da kendisine güç kullanılarak müdahale edilebileceği, toplantı ve gösteri düzenleme hakkının engelleneceği hususlarında endişe duyar. Etik değerlere sahip olması gereken kolluk kuvvetleri için toplumsal olaylarda güç kullanarak topluluğu dağıtmak en son çare olmalıdır. Eğer kuvvet kullanmak gerekirse de mümkün olan en az ölçüde kuvvet kullanılarak en az derecede değer harcanması gerekmektedir. Bu da insan haklarına saygı gösterilmesi açısından önemlidir.

Kanunları uygulayıcı konumda bulunan kolluk kuvvetlerinin, toplumsal bir olay esnasında müdahalede bulunması gerektiği zamanlarda toplulukta bulunan kişilere karşı müdahalede bulunurken, karşısında insan olduğunu aklından çıkarmaması ve her şartta insana insanca muamelede bulunması gerektiğini unutmamalıdır. Çotuksöken'e göre

yasa uygulayıcılarına, yani kolluk kuvvetlerine verilecek olan insan hakları eğitimi felsefî-etik içerikli olmalıdır.

> Felsefî-etik eğitimin de insana, yasa uygulayıcısı durumundaki insana somut olarak öğreteceği şey, her tek insanın bir olanaklar varlığı olduğu, değişmez/sabit bir özü olmadığı bilgisiyle, aynı zamanda birey, kişi ve yurttaş olduğu bilgisidir (...) (Çotuksöken, 2002, s. 278).

Bu şekilde gerekli felsefî-etik eğitimlerini almış olan kolluk kuvvetleri, görevleri esnasında artık kendisini başlı başına sadece yasaların uygulayıcısı olarak görmeyecek, "ayrımların farkına varan, eylemi üzerine düşünen, 'önce insan' olduğunun bilincinde olan bir birey, kişi olacaktır" (Çotuksöken, 2002, s. 278).

3.6. AİHM ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında İhlal Edilen Hakların İncelemesi[39]

3.6.1. Anayasa Mahkemesinden Örnek Kararlar

a) Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu (Başvuru No:2013/3924, Karar Tarihi: 06.01.2015)

28-29 Mart 2012 tarihlerinde eğitim sisteminde değişiklikler getiren kanun teklifine karşı basın açıklaması yapmak için göstericiler Ankara'da bir araya gelmişlerdir. Ankara'da yapılacak olan toplantıya katılımın kolluk kuvvetleri tarafından engellenmesi ve aynı gün İzmir'de belediye önünde basın açıklaması yapmak amacıyla Ankara'da yapılacak toplantıya katılmak amacıyla toplanan göstericilerin yürüyüşe geçecekleri esnada, kolluk kuvvetlerinin izin vermemesi nedeniyle çıkan olaylarda, kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanarak yaralanmalara neden olmasından dolayı kötü muamele yasağı, ifade özgürlüğü ve toplantı gösteri yürüyüşü düzenleme haklarının ihlal edildiği öne sürülmüştür. Kolluk kuvvetleri, yapılan yürüyüşün yasadışı olduğu ikazında bulunmasına rağmen, yürüyüşe devam edilmesi üzerine topluluğa biber gazı ve cop ile müdahalede bulunulmuştur. Başvuruculardan biri olan Özcan Çetin'in adli muayene raporunda, gözüne biber gazı gelmesi nedeniyle gözünde yanma, batma ve kızarıklık olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı da güvenlik tedbirleri almaya çalışan kolluk kuvvetlerinin müdahalesi sırasında gazdan etkilendiği kabul edilmiştir. Göz

[39] BM İnsan Hakları Komitesi kararlarına bakıldığında, toplumsal olaylarda gaz kullanımı ile ilgili olarak, gaz kullanımının sonucunda bir hak ihlal edildiğine dair bir karar bulunmamaktadır.

yaşartıcı gazın doğal etkisi haricinde, başvurucuda herhangi bir yaralanma meydana gelmemiştir. Sonuç olarak, AYM'nin gerekçeli kararına bakıldığında, kolluk kuvvetlerinin toplantıya müdahalesinde karmaşa ve panik halinin ortaya çıkması ve bundan dolayı da gösterilere katılan fakat müdahalede bulunulmaması gereken kişilerin de olaylardan etkileneceği kaçınılmazdır. Bu durumda kolluğun tüm hareketlerinin kontrollü olması ve şiddete başvuran kişilerin dışında kalan grubun olaylardan etkilenmemesi için gerekli tedbirlerin alınması kolluktan beklenir. Tüm başvurucular hakkında birinci eylemde, başvuruculaların eylemlerini yasaklayan genel bir emirle Ankara'da yapılacak basın açıklamasına katılımlarının ve gösteri yürüyüşü düzenlemelerinin engellenmesi nedeniyle Anayasanın 34. maddesinde güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Özcan Çetin açısından, kolluk kuvvetlerinin toplumsal olaylara müdahalesinde ulusal ve uluslararası mevzuatta kullanılması yasaklanmamış olan biber gazının kullanımında kriterlere uygun davranıldığında Anayasanın 17. maddesinin 3. fıkrasında belirtilen asgarî ağırlık eşiğine ulaşıp ulaşılmadığının değerlendirilmesi gerekir. Buna göre, hem kamera kayıtlarında gazın aşırı ve orantısız kullanıldığına dair görüntüler bulunmamakta, hem de herhangi bir doktor raporu bulunamamaktadır. Gazın doğal etkisi dışında şahısta herhangi bir yaralanma da olmadığı için kötü muamele yasağının ihlal edilmediğine, fakat ilk meydana gelen olaylar kapsamında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

b) Hüseyin Caruş Başvurusu (Başvuru No: 2013/7812, Karar Tarihi: 06.10.2015)

Başvurucu, 25.06.2011 tarihinde bir yakınına gitmek üzere Diyarbakır ilinde bulunan Diclekent Bulvarı, Park Ormanı civarında toplantı ve gösteri yürüyüş yapan kalabalık bir grupla karşılaşmıştır. Gösteri alanından, korktuğu için uzaklaşmak istemiş fakat kolluk kuvvetlerinin atmış olduğu gaz kapsülünün yüzüne isabet etmesi nedeniyle yaralandığını, bir gözünün görme işlevini kaybettiğini belirtmiştir. Şahıs, kimliği belirlenemeyen birisi tarafından Dicle Üniversitesi Hastanesi Acil servisine getirilmiştir. Hastane operatörü tarafından 155 polis imdat hattı aranarak, yaralı bir hastalarının olduğunu, gözüne muhtemelen gaz fişeğinin isabet etmesi sonucu yaralanmış olabileceğini bildirmiştir. Hastane tarafından düzenlenen adli muayene raporunda,

başvuranın plastik mermi isabet etmesi nedeniyle sol gözünde travma olduğu belirtilmiştir. Başvuran, Anayasanın 17. maddesi ve AİHS'nin 3. maddesinde güvence altına alınan işkence ve kötü muamele yasağı ve Anayasanın 40. maddesi ve AİHS'nin 13. maddesiyle güvence altına alınan "etkili başvuru hakkının"[40] ihlal edildiğini ileri sürmüştür. AİHS'nin 3. maddesinin esastan ihlal edildiği iddiası ile yapılan değerlendirmede, AİHM içtihatlarında belirtilen maddeye aykırı uygulamaların delillerle desteklenmesi gerektiği için belirtilen yaralanmanın raporla desteklense bile kolluk kuvvetleri tarafından yapıldığının ispatlanamaması halinde 3. maddenin esastan ihlal edildiği mahkeme tarafından kabul edilmemiştir. Sonuç olarak mahkeme, Anayasanın 17. maddesinin 3. fıkrasında geçen kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiaları yönünden kabul edilebilir olduğuna, Anayasanın 17. maddesine göre etkili soruşturma yapma yükümlülüğünün ihlal edildiğine, Anayasanın 40. maddesinin ihlal edildiği hakkındaki şikâyetlerin ise ayrıca incelenmesine gerek olmadığına karar vermiştir.

c) Onur Cingil Başvurusu (Başvuru No: 2013/7836, Karar Tarihi: 16/4/2015)

Başvurucunun, 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Gününde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katıldığı, o sırada kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanarak yaralanmasına sebep olduğu, bundan dolayı avukatlık mesleğini icra edemeyerek kazanç kaybı yaşadığı nedenleriyle kötü muamele yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, seyahat hürriyeti, etkili başvuru hakkı ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvurucunun da içerisinde olduğu grup 01.05.2013 tarihinde Beşiktaş Çarşı Meydanında bir araya gelmişlerdir. Çevik Kuvvet polisleri, başvurucunun da içerisinde olduğu topluluğu dağıtmak için biber gazıyla müdahalede bulunmuştur. Kendisinin, 5-6 metre mesafeden, kolluk kuvvetlerinin kendisini hedef alarak, gaz tüfeği ile gaz fişeği fırlattığını ve sol bacağından yaralandığını söylemiştir. Başvurucu almış olduğu iki ayrı raporda sol bacağında ödem, deri ve derialtı dokunun enfeksiyonu teşhisinde bulunulmuştur. Başvurucunun, ihlal edildiğini iddia ettiği haklara ilişkin Anayasa Mahkemesi açıkladığı gerekçelerle

[40] AİHS m.13: Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.

yalnızca kötü muamele yasağı ve toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme hakkının ihlaline ilişkin iddiaların kabul edilebilir olduğunu, fakat iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvurucunun yapmış olduğu başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

d) Mehmet Güneş Başvurusu (Başvuru No: 2015/16417, Karar Tarihi: 11.12.2018)

Başvuru, kolluk kuvvetlerinin toplumsal bir olaya müdahalesi esnasında, gaz fişeği kapsülü ile yaralanma olayı meydana gelmesi ve soruşturma sonucunda kovuşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilmesi nedenleriyle, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ve kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiaları ile ilgilidir. Başvurucu, 31 Mayıs 2013 tarihinde katıldığı gösterilerde, İstiklal Caddesi'nin Taksim girişinde yürürken ayağına gelen gaz kapsülüyle yaralanmıştır. Aynı tarihte Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi acil bölümüne müracaat etmiştir. Hastane raporuna göre, sağ ayak arka yüzeyinde 2-3 santimlik bir kesi bulunduğuna dair rapor tanzim edilmiştir. Mahkemenin kararına göre, Anayasanın 17. maddesinin ihlal edildiği iddiası ile ilgili başvuru yolları tüketildiği için başvurunun kabul edilebilir olduğu kararı verilmiştir. Yine mahkeme kararına göre, savcılık makamınca raporun alındığı tarihte olayın öğrenildiği kabul edilmelidir, dolayısıyla soruşturma adli raporun alındığı tarihin hemen akabinde değil, başvurucunun yapmış olduğu suç duyurusu ile yaklaşık 5 ay sonra başlatıldığı görülmekte, bundan dolayı da soruşturmanın hemen başlatılma ilkesine uygun hareket edilmediği belirtilmektedir. Mahkeme, sonuç olarak Anayasanın 17. maddesinin 3. fıkrasında güvence altına alınmış olan kötü muamele yasağının, etkin soruşturma yürütme yükümlülüğünün yerine getirilmemesine bağlı olarak ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu sonucun varlığından dolayı toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı açısından ayrıca bir inceleme yapılmasına gerek görmemiştir.

3.6.2. AİHM'den Örnek Kararlar

a) Ali Güneş-Türkiye Davası (Başvuru No: 9829/07, Karar Tarihi: 10.04.2012)

Başvurucu Ali Güneş İstanbul'da lise öğretmeni olarak görev yapmaktadır. 28 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da gerçekleşen bir NATO toplantısı protestosuna katılmış ve bu olaylar esnasında gözaltına alınmıştır. Başvurucu ve birkaç meslektaşı,

basın açıklaması yapmak amacıyla Mecidiyeköy metro istasyonu çıkışındaki alana gittiklerini, kalabalığın etrafını saran kolluk kuvvetlerinin başvurucuyu ve meslektaşlarını kollarından yakaladığını ve göz yaşartıcı gaz sıktığını beyan etmiştir.

Basın açıklaması yapıldıktan sonra kolluk kuvvetleri, kendilerinden dağılmalarını istemiş, gösterici grup da dağılmayı reddederek oturma eylemi yapmıştır. Kolluğun ikna çabaları devam ederken göstericiler şiddete başvurmuş ve sonuçta göstericilerin dağılması amacıyla kolluk kuvvetleri göz yaşartıcı gaz kullanmıştır. Basına da yansıyan haberlere göre yerel bir gazete fotoğrafında, başvurucunun iki polis tarafından yakalanmış olmasına rağmen içlerinden birisinin yakın mesafeden yüzüne gaz sıktığı görülmektedir. Doktor muayenesinde de iki gözünde kızarıklık tespit edilmiş ve uzman doktora sevk edilmiştir. Başvurucu, kolluğun kendisine karşı tutumları ile sözleşmelerle korunan özgürlük ve güvenlik hakkı, ifade özgürlüğü ve kötü muamele görmeme haklarının ihlal edildiğini iddia etmektedir.

AİHM, başvurucunun kötü muameleye uğradığı iddiası ile ilgili şikâyetlerinin iki kısımdan oluştuğunu belirtmektedir. İlk olarak başvurucu, kolluğun kendisini yakaladıktan sonra göz yaşartıcı gaz kullanmasından dolayı şikâyetçi olmuştur. Bu şikâyeti ile ilgili olarak yerel bir gazetede yayınlanan fotoğrafı göstererek, gözlerinin kullanılan gazdan etkilendiğini belirten doktor raporuna da atıfta bulunmuştur. İkinci olarak da kolluk tarafından fiziksel şiddet gördüğünden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, göz yaşartıcı gazların kullanılması konusunu inceleyerek, toplumsal olaylarda gaz kullanımının solunum sıkıntıları, bulantı, kusma, gözlerde tahriş, göğüs ağrısı, alerji gibi sağlık sorunlarına yol açacağı sonucuna varmıştır. Ayrıca mahkeme, CPT (Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi) tarafından gaz kullanımının sonuçlarıyla ilgili kaygı verici ifadelerin olduğunu bildirmektedir. CPT, kolluk tarafından tamamen kontrol altına alınmış olan şahıslara bu tür gazların kullanılmasını haklı gösterecek hiçbir neden bulunmadığını ifade etmektedir.

Mahkeme, gazların insanların sağlıkları üzerindeki tehlikeleri göz önünde tutarak başvurucunun bu tarzda bir muamele görmesinin sözleşmenin 3. maddesi kapsamında, başvurucuyu insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz bıraktığı

sonucuna varmaktadır. Sonuç olarak mahkeme, göz yaşartıcı gaz kullanılması nedeniyle sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

b) Abdullah Yaşa ve Diğerleri Türkiye Davası (Başvuru No: 44827/08, Karar Tarihi: 16.07.2013)

28-31 Mart 2008 tarihleri arasında Diyarbakır'da PKK lehine yasadışı birçok gösteri düzenlenmiştir. Bu gösteriler esnasında 11 kişi hayatını kaybetmiştir. İki kişi gaz fişeği atılması sonucu ölmüş, başvuranın da gösteriler esnasında kolluk kuvvetlerinin atmış olduğu gaz fişeğinin suratına çarpması sonucu yaralanması olayı meydana gelmiştir. Mahkeme, vermiş olduğu kararlar arasında yapılan gösterilerin barışçıl olmadığını belirtmiştir. Olaylarda kolluk kuvvetlerinin göstericilerin üzerine gaz fişeği atması sonucu olayın AİHS 3. madde kapsamında incelenmesine karar verilmiştir. Hükümetin yaptığı savunmada, başvurucunun yasadışı bir gösteriye aktif olarak katıldığı belirtilmiş, atılan gaz fişekleri neticesinde doğrudan yaralandığı tespit edilememiştir. Neticede başvuranın olayların gerçekleştiği bölgede atılan gaz fişekleri ile yararlandığı anlaşılmıştır. Mahkeme, başvurucunun doğrudan kendisine yapılan bir atış sonucu yaralandığını kabul etmiştir. Mahkemeye göre göz yaşartıcı gazların, bir araç vasıtasıyla doğrudan ve gergin olarak atılması, bu şekilde yapılacak bir atışın ciddi ve ölümcül yaralanmalara neden olabileceği gerçeğinden yola çıkılarak, kolluk kuvvetlerinin yapmış olduğu eylem uygun olarak kabul edilmemiştir. Olayların gerçekleştiği tarihte, yasal mevzuatta gaz kullanımı ile ilgili hükümlerin ve talimatların bulunmadığı gözlenmiştir. Olaylar sonucu meydana gelen yaralanma ve ölüm olayları dikkate alındığında, kolluk kuvvetlerinin dikkatsizce hareket ettiği, düşünmeden inisiyatif aldıkları sonucu çıkarılmaktadır. Bu durum, çağdaş demokratik toplumlarda, insanın maddi varlığının korunması gerekliliği anlayışıyla örtüşmemektedir. Yukarıda anlatılan olaylar kapsamında başvurucunun mağdur olduğu, güç kullanımının mevcut duruma uygun olduğunun kanıtlanamadığı ve barışçıl olmayan bir gösteriyi dağıtma amacıyla kullanılan gücün orantılı olmadığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan mahkemeye göre sözleşmenin 3. maddesi ihlal edilmiştir.

c) Ataykaya-Türkiye Davası (Başvuru No: 50275/08, Karar Tarihi: 22.07.2014)

Mehmet Nesip Ataykaya, 17 Ekim 2008 tarihinde sözleşmenin 2, 3, 13, 14 ve 17. maddelerinin ihlalini ileri sürerek kolluk kuvvetleri tarafından oğluna karşı kullanılan gücün aşırı ve ölümcül olduğu iddiası ile başvuruda bulunmuştur. Başvurucu 29 Mart 2006 tarihinde hayatını kaybeden Tarık Ataykaya'nın babasıdır. 28-31 Mart 2006 tarihleri arasında Diyarbakır'da birçok yasadışı gösteri düzenlenmiş, çok sayıda gösterici yaşamını yitirmiştir. Tarık Ataykaya, çalıştığı atölyenin çıkışında kendisini gösterilerin arasında bulmuştur. Hükümet, şahsın söz konusu gösterilere katılmadığını, orada tesadüfen bulunduğunu ve kolluk kuvvetlerinin göstericileri dağıtmak için çok sayıda gaz fişeği attığını, atılan gaz fişeklerinden birisinin başına isabet etmesi neticesinde yaşamını yitirmiş olduğunu belirtmiştir. Bilirkişi inceleme raporunda Tarık Ataykaya'nın başından çıkartılan cismin 12 numara gaz fişeğine ait mühimmat olduğu belirtilmiştir.

Mahkeme Tarık Ataykaya'nın ölümünü açıklığa kavuşturabilecek ulusal, ciddî boyutlarda herhangi bir soruşturma yürütülmediğini, ölümcül güç kullanımına başvurmanın kesinlikle gerekli ve orantılı bir müdahale olduğunun ikna edici olarak kanıtlanamadığı kanaatindedir. Ayrıca mahkeme, Sözleşmenin 2. maddesinin 1. fıkrası gereğince kolluk kuvvetlerinin gerçekleşebilecek olaylarla ilgili olarak bütün tedbirleri almadıkları, somut olayda ölümcül güce başvurulan bir durum karşısında vatandaşlarını koruyucu tedbirleri almadıkları, yaşamı tehdit edebilecek tehlikeleri ortadan kaldırmadıkları kanaatindedir.

Mahkeme, başvurucunun oğlunun Sözleşmenin 2. maddesi gereğince güvence altına alınan yaşam hakkının ihlal edilmesinin göz yaşartıcı gaz silahlarının yasal mevzuatlara göre doğru kullanılmasına ilişkin güvencelerin bulunmadığını gösteren sorundan kaynaklandığını belirtmektedir. Bundan dolayı mahkeme gaz silahı kullanılması ile ilgili yasal güvencelerin güçlendirilmesi konusunda ısrarcıdır. Mahkeme, başvuruda bulunanın oğlunun gaz fişeğine bağlı olarak yaralanması ve yaşamının sona ermesi neticesinde sözleşmede 2. madde ile güvence altına alınan yaşam hakkının esas ve usul yönünden ihlal edildiğini tespit etmiştir. Ayrıca olayla ilgili olarak etkin bir soruşturma yürütülmemiş olduğu belirtilmiştir.

BÖLÜM 4. SONUÇ

Toplumsal olaylara müdahalede gaz kullanılması ve bunun sonucunda ihlal edilen insan haklarının incelendiği bu çalışmada, hukuka uygun olan fakat insan haklarına aykırı bir uygulama olan kolluğun gaz kullanmasının sonuçları ortaya konulmaktadır.

Kolluk kuvvetleri, toplumsal olaylar sırasında, toplantıların güven içerisinde yapılmasında görev alan, olaylar meydana geldiğinde müdahalede bulunan kişilerdir. Kolluk, görevlerini yerine getirirken farklı nedenlerle ortaya çıkan olaylar, etki çevresi ve sonuçları önceden tahmini zor olaylarda kullanacağı araç ve gereçleri en az hatayla kullanmalı, keyfî müdahalelerden kaçınmalı, müdahalede de belli standartlara uymalıdır.

Demokratik bir ülkede kolluğun bütün faaliyetlerinin ana amacı, o ülkede yaşayan bütün insanların insan haklarının korunmasına katkıda bulunmaktır. Bundan dolayı en çok eleştirilen hususlar, kolluk uygulamalarında yapılan yanlış uygulamalardan dolayı ortaya çıkan insan hakları ihlalleridir. Bunların önüne geçebilmek için insan haklarını korumayı, insan haklarına zarar vermemeyi isteyen, uluslararası insan hakları standartlarını bilen, doğru ve etkin bir şekilde uygulama bilincine sahip güvenlik görevlileri yetiştirmek şarttır.

Bu çalışmada, hukukta insan hakları ihlali sayılmayan, fakat insan haklarına aykırı olan hukuk düzenlemelerinde yapılması gerekenlerin neler olduğu, gaz kullanımı sonucunda insan haklarının ihlal edilip edilmediği ve hangi hakların ihlal edildiği sorgulanmıştır.

Ülkemizde, toplumsal olaylarda kolluğun gaz kullanma sorununa yönelik yeterli araştırmaların yapılmadığını söyleyebiliriz. Bu konuda, kolluğun toplumsal olaylarda kullandığı araç ve gereçlerin insanlarda nasıl bir etki bıraktığı, kullanılan göz yaşartıcı gazlar ile biber gazının psikolojik ve fizyolojik etkilerinin ne olduğu ve sağlık için

yarattığı sonuçların neler olduğu, her türlü müdahaleye maruz kalan göstericilerin kolluğa bakışları ve kolluğun olaylara müdahale esnasında ve sonrasında yaşadığı her türden problemler de haklarında araştırma yapılması gereken konular olduğu sonucuna varmaktayız.

Kolluk kuvvetlerinin, toplumsal olaylarda toplanma özgürlüğüne yaptığı müdahaleler ve sık ve aşırı gaz kullanımı nedenleriyle, AİHM'nin Türkiye hakkında vermiş olduğu çok sayıda ihlal kararı bulunmaktadır. Bundan dolayı ülkemizdeki olaylara müdahalede bulunacak kolluğun aşırı güç kullanmaması, şiddete başvuranlar olmadığı durumlarda toplantı ve gösterilere müdahale etmemesi, sabırla toplantıların bitmesini beklemesi, siyasî baskılarla yönlendirilmemesi gerekmekte, son olarak da gaz kullanımına yönelik şikâyetler konusunda ilgili maddeler gereğince, devletlerin yükümlülüğü çerçevesinde etkin bir soruşturma yürütülmesi gerekmektedir.

Kolluk hizmetleri açısından devletin denetim mekanizmaları etkin bir şekilde yerine getirilerek, insan haklarını ihlal suçlamalarına neden olabilecek kolluk görevlilerinin böyle davranışları önlenmelidir. Ayrıca kolluk kuvvetlerinin, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinde önemli olduğu unutulmamalıdır. Bundan dolayı kolluk kuvvetleri, insan haklarını ihlal etmeden görevlerini nasıl yerine getirebilecekleri konusunda ve bütün insan hakları denetim mekanizmaları hakkında bilgilendirilmelidir. Tüm ulusal ve uluslararası denetim mekanizmalarının içtihat kararları ve raporları, seminerler ve eğitimlerle kolluk görevlerine anlatılmalı ve gerekli eğitimler yerinde verilmelidir. Düşünsel ve davranışsal yapımız tekrar gözden geçirilerek, insan haklarını koruma ve geliştirmenin temelinin insan onurunu korumaktan, insan sevgisinden ve hoşgörüden geçtiğinin önemini anlatmalıyız (Karaosmanoğlu, 2012, s. 48).

Kolluk kuvvetlerinin, aşırı güç kullanımı neticesinde ortaya çıkan hak ihlallerinin asgarî seviyeye indirilebilmesi için kolluk personelinin, liyakate göre görevlendirilmesi, görevleri esnasında en iyi şekilde hizmet etmeleri amacıyla meslek etiği, psikolojik ve fizikî açıdan nitelik sahibi olmaları ve meslekî bakımdan zor kullanma, özellikle de silah kullanma alanlarında gereken meslekî eğitimleri almaları sağlanmalıdır. Ayrıca, kolluk kuvvetlerine verilecek eğitimlerde olaylara müdahaleye

en uygun olan silah ve araçların kullanılması üzerinde önemle durulmalıdır (Bahadır, 2015, s. 163).

Toplumsal olaylara müdahalede kolluk kuvvetlerine verilecek insan hakları eğitiminin yanı sıra etik değerler konusunda da eğitim verilmelidir. Bu şekilde verilen bir eğitim sonucunda kolluk, hukukî görevleri yerine getirirken, toplumsal olaylara müdahalede zor kullanma uygulamasına başvurmadan ve gaz kullanmadan önce vicdani açıdan yaptığını kendisi değerlendirebilecek duruma gelebilir. Kolluk, olaylara müdahalede insanın değerine uygun davrandığı takdirde, doğru davranmış olur. Bunun yolu da etik temelli bir insan hakları eğitiminden geçer.

Yapılan bazı çalışmalar ve raporlarda, kullanımında kurallara uyulduğu takdirde, insan sağlığı üzerinde biber gazının etkisinin geçici olduğu iddia edilmekle birlikte, ortaya çıkan tıbbî sonuçlar değerlendirilmelidir. Biber gazı ve göz yaşartıcı gazların kullanımı, Anayasanın 5, 17 ve 56. maddeleriyle, AİHS'nin 2. maddesinde teminat altına alınmış olan kişinin maddî ve manevî varlığını geliştirme hakkı ile ve yaşama hakkını, Anayasanın 34. maddesi ve AİHS'nin 10 ve 11. maddelerinde geçen toplantı ve gösteri yürüyüşü hakları ile toplantı hakkının doğal bir uzantısı olarak ifade özgürlüğü hakkını ve sağlık hakkı ile işkenceye uğramama haklarını da ihlal etmektedir.

Buna rağmen ilgili hukuk düzenlemeleri, göz yaşartıcı gazların barışçıl olmayan ve şiddet olaylarının gerçekleştiği toplumsal olaylarda en son çare olarak kullanılmasını engellememekte, ancak bu gazların kullanımını kurallara bağlamaktadır. Öncelikle, biber gazı ve gaz kapsülleri öldürücü bir silah olarak kullanılmamalı, gaza maruz kalanlara sağlık hizmetleri aksatılmadan verilmelidir. Barışçıl bütün toplantılarda gazların kullanılmaması gerektiğinin de temel kural olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca göz yaşartıcı gazların kullanımından kaynaklanan insan hakları ihlalleriyle ilgili kolluk kuvvetlerinin, etkin soruşturma yapılarak sorumluluğu bulunanların cezalandırılması gerekir. Bu yola gidilmemesi durumunda AİHS'ye aykırılıklar oluşacaktır. Çünkü olaylara müdahale esnasında gaz kullanımından kaynaklanan hak ihlalleri meydana geldiğinde, söz konusu olaylarla ilgili sorumlulukları bulunanların soruşturularak yargılanmaları taraf devletlerin yükümlülükleri arasındadır.

Kolluk kuvvetlerinin gaz kullanması sonucu ortaya çıkan insan hakları ihlalleri günümüzde sıklıkla görülmekle beraber, gerekli tedbirler alınmadıkça ve gerekli eğitimler verilmedikçe, büyük bir sorun olmaya devam edecektir. İnsanların daha çok bilinçlenmesiyle birlikte insan haklarını korumak için yapılacak her türlü çalışma, insan hakları ihlallerinin azaltılmasında önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Aydın, D. (2015). Toplumsal Olaylarda Biber Gazı Kullanılmasının Hukuki Standartları. *Ankara Barosu Dergisi, 1,* 241-261.

Aydın, D. (2016). Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahalenin Esasları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65*(4), 3283-3308.

Bahadır, O. (2015). *Yaşama Hakkı.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bahçe, A., & Demir, A. (2017). İfade Özgürlüğünün Teorik Boyutu ve Türk Hukukunda İfade Özgürlüğü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 41-80.

Bayhan, V. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi. *Birey ve Toplum Dergisi, 4*(7), 23-57.

Bıçak, V. (2011). *Suç Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bulut, Y., & Kara, M. (2012). Biber Gazının İnsan Üzerinde Etkileri ve İnsan Hakları Yönünden Değerlendirilmesi:Hatay Polis Meslek Yüksek Okulunda Bir Uygulama. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(20), 1-29.

Can, A., & Taşçı, U. (2016). Teoriler Işığında Toplumsal Olayların Gelişimi ve Yönetimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(7), 151-170.

Cerrah, İ. (2008,1.Baskı). *Avrupa Polis Etiği Kuralları ve Türkiye'de Güvenlik Personelinde Mesleki Sosyalleşme, DCAF-TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmaları Dizisi 3.* İstanbul: TESEV Yayınları.

Çeçen, A. (2015, 4.Baskı). *İnsan Hakları.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çotuksöken, B. (2002). Felsefe: Özne – Söylem, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Doğru, O., & Nalbant, A. (2013, 1.Baskı). *İHAS Açıklama ve Önemli Kararlar, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi.* Ankara: Avrupa Konseyi/Yargıtay Başkanlığı.

Dursun, G. (2018). *AİHM ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence Yasağı ve İşkenceyi Etkili Biçimde Soruşturma Yükümlülüğü.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Eren, A. (2002). 2001 Anayasa Değişiklikleri Kapsamında 13. Maddeye İlave Edilen "Laik Cumhuriyetin Gerekleri" Yönündeki Değişikliğin Anlamı ve Sonuçları. *TBB Dergisi, 1*, 37-69.

Ergin, S. (2013). Biber Gazının Vebali. *Toraks Bülteni*, 15.

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) (2016a). *Sivil Toplum Örgütleri İçin Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplantı Gösteri Hakkı Kılavuzu*. İstanbul: ESHİD Yayınları.

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) (2016b). *Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu (Ekim 2015-Kasım 2016)*. İstanbul: ESHİD Yayınları.

Gedikli, M. (2010). *Polis Savunma Teknikleri, Orantılı Güç Kullanma Uygulamaları.* Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Gezer, T. (2013). Uluslararası Sözleşme ve Kanunlarımıza Göre Biber Gazı Kullanımı. *Toraks Bülteni*, 22.

Göksu, T. (2007, 3.baskı). *Sosyal Psikoloji.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gözler, K. (2000, 1.Baskı). *Türk Anayasa Hukuku.* Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Gözler, K. (2001). Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri. *Ankara Barosu Dergisi*, 54-67.

İNCE, H. (2015). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Altında Barışçıl Gösterilerde Orantısız Güç Kullanılması. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 0*(5).

Jandarma Okulları. (2014). *Önleyici Kolluk Hizmetleri Ders Kitabı.* Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi Müdürlüğü.

Kaboğlu, İ. Ö. (2002). *Özgürlükler Hukuku.* Ankara: İmge Kitabevi.

Kalabalık, H. (2017, 5.baskı). *İnsan Hakları Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kalabalık, H. (2018). *İnsan Hakları Hukukuna Giriş.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Karaosmanoğlu, F. (2012, 2.Baskı). *İnsan Hakları.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaya, A. (2006). *Adalete Erişim İçin Sürekli Mesleki Gelişim:İnsan Hakları.* (T. U. Belge, Dü.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Proje Yayını.

Kıldan, İ. T., & Bahadır, O. (2012). Zor Kullanma Yetkisine İlişkin Sınırın Aşılması Suçu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 3*(11), 202-210.

Kılınç, Ü. (2014). Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı ve Devletin Yükümlülükleri. *TBB Dergisi, 26*(110), 281-304.

Kuçuradi, İ. (2009, 5.Baskı). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2014, 5.Baskı). *Uludağ Konuşmaları.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Osmanoğlu, M. (2011). Biber Gazının İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri ve Hukuki Statüsü. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19*(1), 65-91.

Övet, T. (2017, 2.Baskı). *Kolluğun Başucu Kitabı.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Özcan, S. (2013). Göz Yaşartıcı Gaz Kullanımına AİHM'nin Bakışı. *Çağın polisi dergisi, 12*(140), 26-28.

Özdemir, Y. (2017). Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanmasında Öze Dokunma Yasağı. *KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2*(1), 65-99.

Özer, E. (2015). *Türkiye İnsan Hakları Raporu 2014.* Ankara: TİHV Yayınları (101).

Öztürk, N. K. (2018, 1.Baskı). *Anayasa Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Savcı, B. (1980). *Yaşam Hakkı ve Boyutları.* Ankara: AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Seyhan, E., & Küçük, E. (2012). Biber Gazının Kamu Düzeninin Sağlanması Maksatlı Kullanımı ve Kolluğun Zor Kullanma Seviyeleri İçerisindeki Yeri. *İnsan Hakları Yıllığı, 30*, 55-78.

Tanyar, Z. Ç. (2011). AİHM İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, *Ankara Üniversitesi Sosyal Hukuk Fakültesi Dergisi*, *60*(3), 593-634.

Temiz, Ö. (2014). Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 69*(1), 165-188.

Tepe, H., Güzel, C., Başer, M., & Kazankaya, C. (2015, 1. Baskı), *İnsan Hakları,* Ankara: Jandarma Basımevi.

Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O., & Önok, R. M. (2016). *İnsan Hakları El Kitabı.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu. (2014). *Gezi Parkı Olayları Raporu, (2014/03 No.lu Rapor).* Ankara: Türkiye İnsan Hakları Kurumu.

Türkiye Barolar Birliği (2015). *Gezi Raporu (Demokrasi ve Totalitarizm Sarkacındaki Türkiye)*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 285.

Türk Tabipleri Birliği (2011). *Kimyasal Silahlar Gösteri Kontrol Ajanları*. Ankara: TTB yayınları.

Uslu, E. (2013). Gösteri Kontrol Ajanları, Diğer Bir Deyişle Biber Gazı. *Toraks Bülteni*(Aralık 2013), 18-19.

Yenisey, F. (2015, 2.Baskı). *Kolluk Hukuku.* İstanbul: Beta Yayınları.

Yücel, Ö., & Sert, G. (2018). *Sağlık ve Tıp Hukukunda Sorumluluk ve İnsan Hakları.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İNTERNET KAYNAKLARI

Alpuncu, B. Radikal Kitap. http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/gezi-parkini-nasil-okumali-364722 20.05.2017

Atasoy, Ö. A. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Yeni Bir Kavram: Ölçülülük İlkesi ve Yasa Uygulayıcılar Açısından Uyma Zorunluluğu. https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/atasoy.pdf 15.07.2019

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks'in 1-5 Temmuz 2013 Tarihleri Arasındaki Türkiye Ziyaretini Müteakiben Hazırladığı Rapor. https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH(2013)24&Language=lanTurkish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864&direct=true 18.08.2017.

Constıtutıon Of The World Health Organızatıon (Dünya Sağlık Örgütü Anayasası). http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1 21.05.2017

Dünya Sağlık Örgütü Anayasası (WHO). https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/dsoandturkey.pdf 20.05.2017

Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Komitesi Genel Yorumları. http://www.ihop.org.tr/2007/12/11/ekonomik-sosyal-ve-kueltuerel-haklar-komitesi/ 28.04.2017

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Genel Yorumları, 14 Sayılı Genel Yorum. (2000). www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2016/04/ESKHKGY14.doc 15.04.2017

Emniyet Genel Müdürlüğü 2012 Yılı İnsan Hakları Faaliyet Raporu: Ankara. https://www.egm.gov.tr/SiteAssets/Sayfalar/insanHaklar%C4%B1FaaliyetRaporu/%C4%B0H%20Faaliyet%20Raporu%2002.08.2013.pdf 03.08.2017

Emniyet Genel Müdürlüğünün 15 Aralık 2008 tarihinde Yayınlamış olduğu 19 No.lu Genelgesi, EGM 19 No.lu Genelge. http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/yasavd.pdf 05.08.2017

İnsan Hakları Savunucularının Korunmasına İlişkin Kılavuz OSCE/ODIHR 2016, Varşova Polonya. http://www.osce.org/tr/odihr/230596?download=true 09.10.2017

Kılıç, A. (2003). *Kolluğun Zor Kullanma Görev ve Yetkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/380/673.pdf 14.06.2017

Mehmet Ali Bakır Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/17072, R.G. Tarih ve Sayı: 12/4/2019-30743. https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17072 21.05.2019

Özer, M. A. (2014). Eye Findings of Exposing to Pepper Spray, Biber Gazı Spreyine Maruz Kalan İki Olguda Göz Bulguları. *Medicine Science, 3*(1), 1121-6 http://docplayer.biz.tr/11215561-Biber-gazi-spreyine-maruz-kalan-iki-olguda-goz-bulgulari.html 31.05.2017

Parssoy, A. (2017). Zararsız Gaz. https://kemalizmirgazetesi.wordpress.com/2013/05/03/zararsiz-gaz-altar-parssoy/ 30.05.2017

Sayın, C. (2006). *Kolluk Kuvvetleri Etik İlkeleri, Kanun Adamlarının Zor ve Silah Kullanmalarına Dair Temel Prensipler.* (Yüksek Lisans Tezi). http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1273/1869.pdf 14.06.2017

Yasaların uygulanmasından Sorumlu Olanlar İçin Davranış Kuralları, 17 Aralık 1979 tarih ve 34/169 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı. http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx 14.06.2017

https://www.ntv.com.tr/turkiye/cayan-birbenin-olumu-davasinda-biber-gazi-raporu-mahkemeye-geldi,G4GvBOEkHECDIYyesRS-JA 24.03.2018

KANUN ve YÖNETMELİKLER

2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu

2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

2803 Sayılı Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu

5564 Sayılı Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkında Kanun

Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği

T. C. 1982 Anayasası

SÖZLEŞME ve BELGELER

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa Sosyal Şartı

BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme

BM Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi